

สถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิจัยสังคม

เจ้าของ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการ สุรางค์ศรี ศันเสียงสม

กองบรรณาธิการ สุรียา วีรวงศ์ กอบกุล ภูธรารณ
อาภา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา นภัส ศิริสัมพันธ์
นิตยา กัทลิตะพันธ์

ที่ปรึกษา ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม
ที่ปรึกษาวิชาการของสถาบัน ฯ และผู้แทนฝ่ายวิจัย

ด้วยอภินันทนาการ
จาก
สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔๕
บท 2 ฉบับที่ 1

มกราคม-มิถุนายน 2522

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	2
การวิจัยคืออะไร	ศาสตราจารย์ ดร. พัทธา สายหู 3
การตั้งปัญหาในการวิจัย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว 12
การวิจัยเชิงบรรยาย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ 35
รายงานการสัมมนาการวิจัยเชิงบรรยาย	สุรางค์ศรี ตันเสียงสม 47
การวิจัยเชิงวิเคราะห์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ธีรตยาภรณ์ 62
รายงานการสัมมนาเชิงวิเคราะห์	สุรางค์ศรี ตันเสียงสม 74
สรุปผลงานวิจัยโครงการ “ความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น”	สุรางค์ศรี ตันเสียงสม 87
สรุปผลงานวิจัยโครงการ “การพัฒนา ทรัพยากรคนและสถาบันในเขตชลบุรี	สุริยา วีรวงศ์ 91
บทย่อวิทยานิพนธ์ทางด้านสังคมศาสตร์	นิตยา กัทธระพันธ์ 95

คำนำ

วารสาร “วิจัยสังคม” ได้รับเงินสนับสนุนค่าพิมพ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และด้วยความร่วมมือจากผู้อำนวยการและคณาจารย์จากคณะต่าง ๆ กรุณา มอบบทความมาให้ กองบรรณาธิการขอกราบขอบพระคุณท่านเหล่านั้นไว้ ณ ที่นี้ ด้วย

ถ้าท่านผู้ใดมีข้อเสนอแนะ หรือข้อคิดเห็นเกี่ยวกับบทความ หรือเนื้อหาของ “วิจัยสังคม” ใดๆ แจ้งได้ที่กองบรรณาธิการ “วิจัยสังคม” สถาบันวิจัยสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทางกองบรรณาธิการจะขอบพระคุณยิ่ง

บรรณาธิการ

การวิจัยคืออะไร

ดร. พัทธา สายหู

มหาวิทยาลัยต้องการส่งเสริมการทำงานวิจัยในหมู่คณาจารย์ และได้สร้างมาตรการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อการนี้ เช่น ให้มีทุนอุดหนุนการวิจัย ทั้งสถาบันวิจัย ของงบประมาณแผ่นดินมาใช้จ่ายเพื่อการวิจัย และถือผลงานทางวิชาการเป็นเกณฑ์พิจารณาการเลื่อนขั้นตำแหน่งทางวิชาการ ฯลฯ แต่กระนั้นในฝ่ายบริหารก็ยังปรารถนาห่วงใยกันว่าอาจารย์ในฝ่ายวิชาการยังไม่ทำการวิจัยกันพอ

สาเหตุของการที่อาจารย์ยังทำการวิจัยกันน้อยนั้น สันนิษฐานกันมาได้ต่าง ๆ เช่น

1. อาจารย์ไม่มีเวลาที่จะวิจัย เพราะติดงานสอนหรืองานบริหาร
2. อาจารย์ไม่ได้ผลประโยชน์เป็นรายได้จากการวิจัยเหมือนที่ได้จากการสอน หรือทำงานพิเศษอื่น ๆ ตามลักษณะวิชาของตน
3. อาจารย์ไม่แน่ใจว่าจะทำงานวิจัยได้เป็นผลสำเร็จแน่นอนเหมือนการเรียบเรียงคำราหรือเขียนบทความวิชาการ
4. อาจารย์ไม่มีความรู้และประสบการณ์ด้านงานวิจัย

ปัญหาเรื่องแรงจูงใจให้อาจารย์ทำงานวิจัยมากขึ้น หากเป็นไปตามสาเหตุดังกล่าวนี้ ก็คงต้องแก้กันเป็นแต่ละเรื่องไปให้ตรงกับแต่ละสาเหตุ แต่มีสาเหตุสำคัญที่เป็นมูลฐานอยู่อีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏชัดเจนในจำนวนที่กล่าวแล้ว ก็คือปัญหาความหมายและความจำเป็นของการวิจัย

ทราบใดที่อาจารย์ยังไม่เห็นหรือยอมรับความหมายและความจำเป็นของการวิจัย การสร้างมาตรการจูงใจใด ๆ ทั้งในทางบวก (คือให้เกิดผลเป็นรางวัลแก่ผู้ที่ทำ) หรือในทางลบ (คือให้เกิดผลเป็นการลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ทำหรือทำไม่สำเร็จ) ก็จะเป็นได้แต่เพียงแรงจูงใจภายนอกตัวบุคคล ไม่มีประสิทธิภาพจริงจังอะไรยั่งยืน

แต่ทำไมแรงจูงใจให้ทำการวิจัยจึงควรจะเป็นสิ่งภายในตัวบุคคลที่มีประสิทธิภาพยั่งยืน ?

การวิจัยคืออะไร ?

การวิจัย คือการเสาะหาคำตอบให้แก่ปัญหาที่เราคิดใจ และต้องการเข้าใจและแก้ไข การวิจัยที่ละเอียดลึกซึ้งและถูกต้องแม่นยำที่จะให้เกิดความเข้าใจ และพบวิธีการแก้ไขปัญหาได้ วัตถุประสงค์ย่อมต้องมีระเบียบ หลักเกณฑ์วิธีการลำดับชั้นซ้อนเป็นหลักเป็นฐานกว่าการวิจัยแบบคร่าวๆ และผิวเผิน แต่จะเป็นการวิจัยอย่างละเอียดหรืออย่างหยาบก็ต้องมีจุดเริ่มต้นเหมือนกัน ก็คือมี ปัญหาที่สะกิดใจให้สงสัยและมีความต้องการอยากรู้คำตอบ

ด้วยเหตุนี้การวิจัยจึงเกิดขึ้นไม่ได้ หากบุคคลที่เกี่ยวข้อง (1) ไม่รู้สักว่ามีปัญหาที่ ต้องการตอบ และ (2) ไม่มีความปรารถนาที่จะรู้คำตอบ หากไม่มีเงื่อนไขสำคัญทั้งสองนี้ แรง จูงใจภายนอกที่เป็นมาตรการส่งเสริมต่าง ๆ ก็เป็นเพียงอามิสสินจ้างเท่านั้น และการทำงานวิจัยก็ เป็นเพียงการทำงานรับจ้างเพื่อรางวัลและสิ่งตอบแทนฉาบฉวย ที่ไม่เป็นการสร้างสรรค์ที่มีคุณค่า แท้จริง

ระเบียบวิธีการวิจัยทั้งหลายเหล่านี้ว่าด้วยทฤษฎีและหลักเกณฑ์การเก็บและวิเคราะห์ ข้อมูล ซึ่งเปลี่ยนแปลงปรับปรุงกันมาในแต่ละสาขาวิชาจนประณีตพิสดารขึ้นทุกที ถึงขนาดผู้ ที่เคยเล่าเรียนศึกษามาอย่างดีแล้วในสมัยหนึ่ง พอถึงสมัยหลังต่อมาหากมิได้ศึกษาตามความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าในระเบียบวิธีที่นักวิชาการรุ่นหลังพัฒนากันไปต่าง ๆ รูปต่าง ๆ แบบ (โดยเฉพาะ นักวิชาการของโลกตะวันตกซึ่งมีโอกาสและอุปกรณ์การวิจัยพร้อมมูล) ก็อาจรู้สึกเรื่อวิชาจนไม่กล้า ลงมือทำอะไรขึ้นอีกเลย แต่ระเบียบวิธีเหล่านี้ก็ไม่มี ความหมายอะไร หากไม่เริ่มด้วยเงื่อนไขที่เป็น มูลฐานทั้งสองก่อน คือ ความรู้สึกว่ามีปัญหากับความปรารถนาจะหาคำตอบ เพราะอันที่ จริงแล้วทั้งสองสิ่งนั้นจะเป็นตัวตัดสินพิจารณาว่าควรจะใช้ระเบียบวิธีอย่างไรจึงจะเหมาะสมถูกต้อง ให้คำตอบที่ตรงกับปัญหาได้

ถ้าจุดเริ่มต้นของการวิจัยคือ การรู้สึกว่ามีปัญหา ปัญหาในแต่ละสาขาวิชาการก็ยังมี ลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปตามเนื้อหาของสาระของวิชาที่จะเป็นเครื่องมือศึกษาหาคำตอบ และถึง แม้บางปัญหาอาจเป็นเรื่องที่รู้สึกร่วมกันได้ในหลาย ๆ สาขาวิชา แต่วิธีการเข้าสู่ปัญหาและแสวง หาคำตอบก็อาจแตกต่างกันไปตามความถนัด และระเบียบวิธีการของแต่ละสาขาวิชา

ประเด็นสำคัญของการเริ่มต้นทำการวิจัย จึงมิได้ขึ้นอยู่กับความต้องการระบุระเบียบวิธีล่าสุด ทันสมัย หรือคำตอบแทนที่เป็นทรัพย์สินลาภยศ แต่อยู่ที่การรู้สึกว่ามีปัญหาที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจ

ก่อนสิ่งอื่นใดหมด ถ้าบุคคลรู้อะไร ๆ ทุกอย่างแล้วก็ไม่จำเป็นต้องทำการวิจัยค้นคว้าอะไรอีก
 ภัยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่วิจัยต้องรู้สึกตัวก่อนว่าเป็นคนโง่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จึงจะต้อง
 การทำการวิจัยให้รู้และเข้าใจในเรื่องนั้น ถ้ารู้สึกแล้วว่าตนเองฉลาดก็ไม่ต้องมีความต้องการจะวิจัย

การวิจัยงานของอาจารย์

ในธรรมเนียมของสังคมไทย มีความเข้าใจกันอยู่ว่าอาจารย์เป็นคนฉลาด เป็นคนมี
 ความรู้ มีความสามารถถ่ายทอดความรู้สั่งสอนผู้อื่นได้ คนที่ยังเป็นผู้เรียนผู้ศึกษาอยู่ในฐานะที่ยัง
 โง่ ยังไม่รู้ แต่ถ้าเรียนจบแล้ว และได้แสดงความสามารถ เมื่อถูกทดสอบความรู้ว่ามีอยู่ในเกณฑ์
 สูงก็มักได้รับคัดเลือกไปเป็นครูเป็นอาจารย์ คนที่เป็นครูหรืออาจารย์จึงได้รับการยกย่องและภาค
 หมายว่าเป็นผู้มีความรู้อยู่แล้ว และบทบาทหน้าที่ของครูอาจารย์ก็คือการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่แล้ว
 ให้แก่ผู้อื่นต่อไป และเมื่อเชื่อกันว่าความรู้เป็นทรัพยากรที่ไม่มวันหมด ถึงจะแบ่งให้ผู้อื่นไปสัก
 เท่าไรแล้วก็ตาม ก็ยังสบายใจว่าไม่ต้องไปเสาะหาอะไรมาเติมทดแทนส่วนที่สอนที่ให้แก่ผู้เรียนไป

ความรู้ที่มั่นคงเช่นนี้มีมาก โดยเฉพาะในครูอาจารย์ที่สอนมานานจนแม่นยำชำนาญใน
 วิชาที่สอนถึงขนาดที่รู้สึกได้ว่าทุกอย่างขึ้นใจหมด จะแสดงเมื่อไร ถ่ายทอดที่ไหนก็แทบจะหลับตา
 ทำได้ทันที ความรู้สึกเช่นนี้ไม่ส่งเสริมให้เกิดมีการค้นคว้าวิจัยอะไรอีก

แต่ความรู้ที่มั่นคงก็สอดคล้องกับธรรมเนียมการศึกษาของไทยที่แล้ว ๆ มา ซึ่งสมมติ
 กันว่าความรู้ที่แน่นอนนั้นมีอยู่แล้ว หากใครได้ไปแสวงหาจากแหล่งต้นตอที่มีผู้รู้จะถ่ายทอดให้
 พอเรียนและสอบได้สำเร็จมาก็ทำงานเป็นครูเป็นอาจารย์ได้ หากแหล่งความรู้หรือผู้รู้ในเรื่องนั้น ๆ
 อยู่ในประเทศก็เรียนเอาในประเทศ หากแหล่งความรู้อยู่ที่ประเทศนอกก็ไปขอศึกษาจากเขาแล้ว
 กลับมาถ่ายทอด ถ้าหากทำงานสอนไปแล้วพักหนึ่งรู้สึกว่ารู้อะไรไม่พอ ก็ขอไปศึกษาเพิ่มความรู้ เพิ่ม
 วุฒิอีก และถ้าได้ถึงวุฒิสูงสุดเขาไม่มีอะไรสอนอะไรให้ได้อีกแล้ว ก็ถือว่าผู้นั้นรู้แจ้งจบสิ้นแล้ว
 ไม่ต้องสงสัยความรู้ของตนเองอีก

นอกจากนี้การเรียนการสอนในสมัยก่อน ในมหาวิทยาลัยซึ่งมีเพียงระดับปริญญาตรี
 ซึ่งเป็นระดับที่ผู้เรียนมารับความรู้ที่เป็นหลักการพื้นฐานของวิชาชีพในแต่ละสาขา ถ้าถือคติว่า
 หลักการพื้นฐานเช่นนี้ของวิชามีอยู่ครบถ้วนพร้อมมูลที่แหล่งต้นตอต่างประเทศแล้ว อาจารย์ที่ไป
 ได้รับความรู้เช่นนี้มาแล้วก็ไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องอีก สามารถถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนต่อไปได้

ทันทีจากคำราอุปกรณมาตรฐานที่เขาสร้างและใช้กันอยู่แล้วเป็นสากล หากอาจารย์ในมหาวิทยาลัยไทยจะทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ขึ้น ก็ทำการแปลเรียบเรียงหรือดัดแปลงคำรานั้นเป็นภาษาไทยให้ผู้เรียนใช้ได้สะดวกขึ้น แต่การเขียนคำรานั้นเองนั้นก็ไม่มีควมจำเป็นต้องการเสาะหาความรู้อะไรใหม่ เพียงแต่ไปรวบรวมมาจากชุมชนที่มีอยู่แล้วก็พอแก่ความต้องการ

คติที่ยึดถือกันมาเช่นนี้ทำให้ไม่เกิดมีความรู้สึกว่ามีปัญหาที่ต้องค้นคว้าวิจัยอะไรกัน อีกในการปฏิบัติหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัย แต่ถ้าสมมติฐานเดิมที่เคยยึดถือกันมานี้จะเปลี่ยนไปเป็นทำนองว่า

1. ถึงแม้หลักการทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานของวิชาการตามที่อาจารย์ไปศึกษาเล่าเรียนมาจากต่างประเทศนั้นอาจจะจริงอย่างสากลได้ แต่ความรู้เหล่านั้นคงมิได้ครอบคลุมข้อเท็จจริงเฉพาะแห่ง เฉพาะสมัย เช่นที่มีอยู่ในสภาพของบ้านเมืองเราเองไปทั้งหมด เพราะฉะนั้นคงจำเป็นต้องมีการค้นคว้ารวบรวมข้อเท็จจริงเฉพาะที่เป็นของสภาพการณ์ของเราเองขึ้นอีก ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นการทำงานวิจัยได้ประเภทหนึ่ง คือวิจัยรวบรวมแยกประเภทจัดหมวดหมู่ข้อเท็จจริง

2. ถ้าเกิดมีความคิดติดใจว่า หลักการทฤษฎีบางอย่างที่สั่งสอนกันในต่างประเทศนั้น อาจไม่เป็นสากลจริง (โดยเฉพาะทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ซึ่งไม่เป็นสากลได้เท่าทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ) ก็อาจเป็นจุดเริ่มต้นให้พิจารณาทดสอบทฤษฎีที่ได้มาว่าสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของเราเองหรือไม่ ซึ่งหมายความว่าต้องวิจัยจากข้อเท็จจริง

3. ถึงแม้ความเชื่อมั่นไม่สงสัยว่าความคิดทฤษฎีที่ได้มาอาจไม่ถูกต้อง แต่ต้องการที่จะรวบรวมข้อเท็จจริงในท้องถิ่นตามทฤษฎีนั้น ๆ เพื่อจะใช้ประโยชน์ประกอบการสอนก็ดี หรือประยุกต์ใช้ประโยชน์อื่นใดก็ได้ เช่นนี้ก็พอเปรียบได้ว่ามีปัญหาอยากได้ข้อเท็จจริงในท้องถิ่นมาประกอบการใช้ทฤษฎีก็ทำให้เกิดมีการวิจัยได้ การวิจัยทำนองนี้อาจทำให้พบข้อเท็จจริงบางอย่างที่ผิดกับทฤษฎีที่เชื่อกันอยู่ว่าถูกต้อง ทำให้นำไปสู่การแก้ไขและเสนอทฤษฎีใหม่ต่อไปได้

4. สมมติฐานที่ว่า ความรู้พื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนมาจากในหรือนอกประเทศก็ตามนั้นพอเพียงสำหรับการสอนชั้นปริญญาตรีแล้ว อาจไม่ถูกต้องเมื่อนำมาใช้สอนในชั้นที่สูงกว่า ถ้าถือหลักว่าการสอนในชั้นปริญญาโทไม่ใช่แค่เพียงการเพิ่มปริมาณความรู้ที่ยังให้กันขาดไปในชั้นปริญญาตรีเท่านั้น แต่เป็นการเพิ่มคุณภาพที่มีจุดประสงค์ให้ผู้จบการศึกษาระดับบัณฑิตรู้แนวทางการวิจัยค้นหาความรู้ใหม่มาสมทบกับความรู้ที่มีใช้กันอยู่แล้วในวงวิชาการ (ถึงแม้จะไม่

คาดหวังให้ผู้ศึกษาชั้นนี้ค้นพบความรู้ใหม่อะไรจริงจัง อย่างที่คาดหวังกันจากผู้ศึกษาชั้นปริญญาเอก ก็ต้องการเพียงสอนให้รู้วิชาการค้นหา และทำแบบฝึกหัดไว้ชั้นหนึ่งก่อนเท่านั้น) ในการสอนชั้นมหาบัณฑิตนี้ผู้สอนจำเป็นต้องชี้แจงแนวทางของการวิจัยให้แก่ผู้เรียนได้ ซึ่งหมายความว่าผู้สอนจะต้องมีประสบการณ์งานวิจัยมาพอให้ยกเป็นตัวอย่างแก่ผู้เรียนได้ และถ้าเป็นการสอนชั้นปริญญาโทผู้สอนก็จำเป็นต้องผ่านการทำงานสร้างสรรค์เพิ่มพูนความรู้ใหม่ให้แก่วงวิชาการมาก่อน (ซึ่งมิได้หมายความว่าจะต้องได้มาจากการผ่านการศึกษาระดับปริญญาโทมาเองวิธีเดียวเสมอไป เพราะการเสนอความรู้ใหม่นั้นไม่จำเป็นต้องทำภายในระบบการศึกษา อบรมในสถาบันเท่านั้น) ก็ต้องมีการค้นคว้าวิจัยความรู้ใหม่มา หรือจะต้องทำขึ้นอีกเป็นครั้งคราว

ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงสมมติฐานหรือคติเดิมที่เคยถือว่าอาจารย์เป็นผู้มีความรู้เพียงพอแล้ว หรือความรู้ที่มีนั้นถูกต้องแล้ว สมบูรณ์แล้ว ฯลฯ ก็จะไม่มีการเริ่มวิจัยกันเลย แต่ถ้ามีคติใหม่เกิดขึ้นเป็นปัญหาเริ่มต้นให้สงสัยใจกันได้เช่นนั้น ก็เป็นก้าวแรกที่จะต่อไปยังขั้นคนอื่น ๆ ได้

ก้าวที่ 2 ของการวิจัยหลังจากที่รู้สึกว่ามีปัญหาของความรู้ หรือสงสัยว่ายังไม่แน่นอน ก็คือความต้องการอยากรู้หรือรู้ให้แน่ชัดด้วยการลงมือค้นคว้าเอง หากสงสัยแต่ไม่อยากรหาคำตอบเอง ก็เท่ากับเป็นการรอกอยให้คนอื่นวิจัยหาคำตอบให้ ผลก็คงไม่เกิดตามมาเป็นการวิจัยของผู้สงสัยเอง (อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลายคนมีปัญหาอยากรู้หลายเรื่อง ซึ่งเอาไว้แนะให้นิสิตนักศึกษาทำการค้นคว้าศึกษาเป็นหัวข้อวิทยานิพนธ์ได้ นับว่าทำให้เกิดมีการวิจัยขึ้นเหมือนกัน แต่ไม่ใช่โดยการลงมือทำเอง) หากมีความต้องการขั้นที่ 2 นี้แล้ว และมีความมุ่งมั่นจริงจังขั้นคนอื่น ๆ ก็ตามมา เช่น เริ่มเสาะหาผลงานในเรื่องที่เทียบเคียงกับผู้อื่นทำแล้วมาฟื้นฟูเปรียบเทียบความคิดหาทฤษฎีและวิธีการที่อาจช่วยให้แนวทางการวิจัย ศึกษาระเบียบวิธีจากหนังสือตำรา หรือสอบถามผู้ที่เคยทำ หรือขอเข้ารับการอบรมจากแหล่งที่มี จนแม้กระทั่งติดต่อหาทุนรอนมาสนับสนุนการวิจัย หรือถ้าไม่จำเป็นต้องใช้จ่ายเงินเปลืองนักก็ลงทุนทรัพย์ของตนเองแลกเปลี่ยนกับความรู้โดยไม่คิดใจกับคำตอบแทนสมนาคุณอะไรนัก

ปัญหาอุปสรรคของการวิจัยในหมู่อาจารย์ของมหาวิทยาลัยที่แล้วมา เข้าใจว่าจะอยู่ที่ก้าวแรกและก้าวที่ 2 ของเรื่องทั้งหมดนี้มากกว่าขั้นคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นปลายเหตุมากกว่า แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่ามาตรการต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยได้พยายามหรือกำลังแก้ไขปรับปรุงอุปสรรคปลายเหตุนี้ไม่จำเป็นหรือไม่ให้ประโยชน์ เจตนาที่กล่าวนี้มีเพียงว่าถ้าแก้ที่ต้นเหตุไม่ได้ ความสะดวก

อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมผลักคันการวิจัยตอนปลายเหตุก็คงไม่บันศาลผลให้เกิดได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่คันเหตุที่เป็นปัญหานี้จะวางมาตรการมาช่วยกันแก้ไม่ได้หากเจ้าทัวบุคคลไม่คักใจที่จะพิจารณาแก้ไขเอง

หากเริ่มต้นที่ก้าวแรกหรือก้าวที่ 2 ได้สำเร็จ การสร้างมาตรการอื่น ๆ ตามมาส่ง-เสริมการวิจัยก็ทำได้ง่ายขึ้น การจะเพิ่มพูนความรู้ทางระเบียบวิธีการวิจัยอะไรก็คัก การจะจัดทุนสนับสนุนการวิจัยก็คัก การจะวางระเบียบผ่อนผันให้พักงานสอนประจำเพื่อไปทำงานวิจัยก็คัก ฯลฯ ก็จะทำให้รัดกุมถูกต้องตรงตามความประสงค์ และเอื้ออำนวยให้เกิดผลงานวิจัยที่มีความหมายมีประโยชน์ได้เต็มทีขึ้น มิใช่เป็นการวิจัยพอให้คักชื่อว่ามีผลงานเท่านั้น

ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะเชื่อว่าการวิจัยที่มิได้เริ่มคักด้วยการรู้สึกลับัญหา และการอยากรู้คักาคอบที่จะลงมือเสาะหาเอง แต่เริ่มเพราะถูกสถานการณ์บังคับ หรือทำไปตามสูตรของระเบียบวิธีการวิจัยโดยไม่เข้าใจว่าระเบียบและวิธีนั้นมิจุกมุงหมายสำหรับปัญหาเรื่องอะไร ลักษณะไหน ฯลฯ ก็เหมือนกับกรณีของนักศึกษาปริญญาโทที่จะต้องเขียนวิทยานิพนธ์เป็นส่วนประกอบการศึกษา แต่ไม่มีความคักคักใจในปัญหาอะไรเลยทั้งต้น ขอให้อาจารย์ที่ปรึกษากำหนดให้ เมื่อได้ปัญหามาแล้วก็ไม่รู้จักคักคักหาวิธีการกันคักว่าข้อมูลอย่างไร คักงรอให้ผู้อื่นบอกวิธีการให้ และเมื่อตกลงจะทำตามวิธีการนั้น ๆ โดยไม่เข้าใจว่าวิธีสัมพันธ์กับปัญหาอย่างไร หรือโดยไม่มีความถนัดจักเจงกับวิธีการนั้น ๆ แต่คักคิดว่าจะต้องใช้ให้คักเป็นทีเลื่อมใสตามสูตรก็ไปไหว้วานผู้อื่นช่วยจักการให้ ฯลฯ ผลสุดท้ายก็คักวิทยานิพนธ์ซึ่งปะเหมาะเพราะคักคักสอบผ่านคัก้วยก็คักเป็นอันได้ปริญญาไป แต่ลงท้ายก็ไม่แนใจว่าคักความรู้อะไรบ้าง

ตรงกันข้ามหากบุคคลเริ่มต้นคักด้วยความคักคักใจในปัญหา และมีความตั้งใจจริงที่จะหาคักาคอบ ก็ยอมคักันคักว่าหากความรู้ความเข้าใจเป็นขั้นคักอนไปได้ จะคัก้วยการอ่านเอกสารตำราคัก้วยตนเองก็คัก หรือคัก้วยการปรึกษาคักหรือคักกับผู้อื่น หรือลองเป็นลูกมีคักผู้ช่วยหัดทำก็คัก ฯลฯ ย่อมเป็นการก้าวไปสู่ความรู้อย่างถูกต้อง แต่การจะทำสิ่งต่าง ๆ นี้ได้ ก็คักงต้องเริ่มคัก้วยความรู้สึกลับัญหาของคักไม่รู้จัก และมีความต้องการที่จะหาคักาคอบคัก้วยความมานะพยายามอย่างจริงใจ มิใช่ทำการวิจัยเพราะถูกสถานการณ์บังคับ และจะทำคัก้วยวิธีลคักให้สะดวกที่สุด

ความคักันคักกว่ามีความไม่รู้จัก ช่วยสร้างความรู้สึกลับัญหาและความพร้อมที่จะขอความรู้จากผู้อื่นเพื่อศึกษาทดลองปฏิบัติ เหมือนผู้ที่สนใจอาหารและอยากปรุงอาหารเป็นย่อมยินดีที่จะเป็น

ผู้ช่วยลูกมือแม่ครัวหัดทำ และหาคำรายการครัวมาประกอบ คงไม่ใช่ผู้ที่ไม่มีความกตัญญูใจเรื่องอาหารและการประกอบอาหารเลย ไปซื้อตำราทำกับข้าวมาอ่านแล้วปรุงอาหารเป็น

อาหารสติปัญญาของอาจารย์คือความรู้ ถ้าอิมอยู่แล้วตลอดเวลา หรือมีอาหารสำเร็จรูปที่ผู้อื่นเตรียมไว้ให้แล้วก็ไม่มีอะไรต้องไปหาไปทำให้เหนื่อยยากอีก

ผู้ที่พูกว่าอยากวิจัย แต่ไม่รู้จะวิจัยเรื่องอะไร เป็นผู้ที่ทำผิดกฎของการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้น และย่อมทำอะไรต่อไปอีกไม่ได้

การส่งเสริมการวิจัยในหมู่อาจารย์

เนื่องจากอาจารย์ทั้งหลายตามคำจำกัดความและคตินิยมย่อมเป็นผู้รู้ หรือผู้เคยหาความรู้ด้วยการทำวิจัยมาบ้างแล้วไม่มากนัก (ถ้าไม่ใช่รายงานประจำภาคก็เป็นวิทยานิพนธ์ระดับต่าง ๆ) เพราะฉะนั้นปัญหาที่ว่าอาจารย์ไม่รู้วิธีการวิจัยคงไม่หมายความถึงขาดความรู้แก่นั้นจริง ๆ อาจหมายถึงแต่เพียงว่าเรื้อรังกับวิธีการแปลก ๆ ใหม่ ๆ ล่าสุด หรือไม่คุ้นเคยกับระเบียบวิธีวิจัยของวิชาการสาขาอื่น ๆ นอกเหนือของตนเองมากกว่าการที่ไม่ค่อยมีการวิจัย คงเป็นเพราะอาจารย์ส่วนใหญ่ไม่รู้สักว่ามีปัญหาของความไม่รู้ที่จะต้องค้นคว้าหาคำตอบมากกว่า

การส่งเสริมการวิจัยในหมู่อาจารย์ จึงน่าจะเริ่มด้วยการมองหาปัญหาที่ตนไม่รู้แต่ควรรู้ในสาขาวิชาของตน หากในคณะหรือแผนกวิชามีผู้ร่วมงานในสาขาวิชาเดียวกันหลายคน การสนทนาถกเถียงร่วมกันอาจช่วยชี้ปัญหาได้หลายเรื่อง การมีบุคคลภายนอกเข้ามาปรารภสิ่งที่ปัญหาของเขาอาจทำให้คนภายในนึกปัญหาของตนเองออก

การส่งเสริมขั้นต่อไป คือให้เกิดความต้องการค้นหาคำตอบสำหรับปัญหานั้น ๆ เอง แทนที่จะคอยให้คนอื่นหาให้ ความรู้สึกขั้นนี้ ในหมู่ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้คงคาดหวังยาก เพราะเขามักจะโยนภาระมาให้ผู้รู้ในสถาบันการศึกษาเป็นผู้ตอบมากกว่า เพราะฉะนั้นผู้ที่เป็นครุอาจารย์จะผลัดภาระนี้ต่อไปให้ผู้อื่นทำแทนคงไม่ควร และทำไม่ได้โดยไม่ให้เสียศักดิ์ศรีของอาจารย์เอง

ถ้าส่งเสริมในสองขั้นนี้ได้ ขั้นต่อไป ก็คือการอ่านเอกสารผลงานหรือหลักการทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับปัญหาที่เจ้าตัวแต่ละคนสนใจคงไม่เป็นงานยาก เพราะปกติวิสัยของอาจารย์ก็ย่อมจะชอบอ่าน ชอบศึกษาหาความรู้อยู่แล้ว ขอเพียงให้ทางผู้บริหารการศึกษาเปิดโอกาสให้เขาได้ทำกันโดยสะดวก อย่างงานสัปดาห์พระที่ไม่ว่าเกี่ยวกับวิชาการ ไปสุมจนบนันทอนเวลาหาความรู้

ของเขาเสียหมด แต่ถ้าให้โอกาสแล้วเขาไม่ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ เพราะไม่มีความสนใจจะทำ เราก็คงต้องเปลี่ยนจากงานอาจารย์ให้เขาไปทำงานอื่นที่ถูกอธัยาศัยแทน ทุกคนก็สบายใจ ถ้าเขา ได้รับเวลาและมีความสนใจ แต่มีรายได้ไม่พอเลี้ยงชีวิต จำเป็นต้องทำงานพิเศษอย่างอื่นเป็นลำ ไข่ ผู้บริหารรู้และเห็นใจก็อย่าไปรบเร้าเข้าชี้ให้เขาทำงานจำเป็นเหล่านั้นมาศึกษามาวิจัย หาก เห็นว่าความรู้ที่เขามีอยู่ก็พอสอนในระดับที่เหมาะสมแล้ว หากจะภาคคั้นให้ได้ผลงานที่มีคุณภาพ มากกว่านั้นก็เพิ่มค่าตอบแทนแรงงานเขาให้คุ้ม ถ้าเห็นว่าให้คุ้มแล้ว ควรทำงานให้มีคุณภาพดีขึ้น แล้วเขาไม่ทำ ก็ควรไล่เขาออกไป หากคนใหม่มาทำแทน แต่ถ้าเขาทำงานได้คุณภาพคุ้มค่าแรงงาน แล้ว เขาเอาเวลาเหลือไปทำงานอื่นเป็นรายได้พิเศษ แต่เราอยากให้เขาทำงานวิจัยมากกว่า เรา ก็คงต้องให้มูลค่าตอบแทนการทำวิจัย แล้วเราก็จะได้งานที่ต้องการ เพราะเขามีความสนใจ และความถนัดอยู่แล้ว

ถ้าอาจารย์มีความรู้สึกมีปัญหา มีความปรารถนาจะหาคำตอบเอง ได้เสาะหาสู่ทางวิธีการ แล้ว มีความพร้อมที่จะทำ แต่ยังขาดเทคนิควิธีการที่เขาพอรู้จะช่วยหาคำตอบที่ต้องการได้ แต่ เขายังไม่เคยลองใช้ ไม่เคยลองทำ ไม่ถนัด ถึงทรงนี้ถ้ารู้ความประสงค์กันได้ชัดเจนก็จัดหามาเติม เสริมให้ได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งหัวหน้าในแต่ละแผนก แต่ละสาขาวิชาจะ ต้องเป็นผู้ตัดสินใจพิจารณาก่อน มิใช่ให้คนไกลกายนอกมาจัดยึดเยียดให้ เพราะความต้องการของ แต่ละคนอาจต่าง ๆ กัน และต้องให้วิธีการที่เหมาะสมตามลักษณะของปัญหาและลักษณะของวิชา เพราะฉะนั้นในขั้นนี้ หน้าที่ของหัวหน้าแผนกวิชาที่จะช่วยส่งเสริมความเชี่ยวชาญทางวิชาการของ ผู้อยู่ในแผนกจึงมีมากและหลีกเลี่ยงไม่ได้ (เว้นเสียแต่ว่าผู้อยู่ในแผนกเขามีความรู้มากกว่าหัวหน้า แผนกอยู่แล้ว เช่นนั้นหัวหน้าแผนกก็ไม่จำเป็นหรือสามารถจะไปช่วยอะไรได้)

หากความขัดข้องในการทำงานวิจัยมีได้อยู่ที่เทคนิควิธีทางวิชาการ แต่เป็นเรื่องของ ระเบียบข้อบังคับทางบริหาร หัวหน้าแผนกวิชาก็มีหน้าที่ร่วมกับคณบดี (ซึ่งก็มีฐานะทางวิชาการ เท่ากับหัวหน้าแผนกคนหนึ่งเหมือนกัน แต่สมมติกันว่ามีความรอบรู้และ/หรืออำนาจทางบริหาร มากกว่า) ที่จะต้องหามาตรการแก้ไขให้ หากแก้กันในระดับแผนกคณะไม่ได้ก็ต้องนำเรื่องแจ้งผู้ บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัยหรืออธิการบดีและ/หรือผู้ช่วยของท่านต่อไป ซึ่งท่านก็คงนำเข้า มาปรึกษาที่ประชุมคณบดีอีกตามวิถีทางประชาธิปไตย (แต่ถ้าที่ประชุมคณบดีไม่ประสงค์จะช่วย การบริหารปกครองแบบประชาธิปไตยก็มอบอำนาจเผด็จการให้ผู้บริหารสูงสุดไปได้ แล้วมาหา วิธีการชักชวนบ่อนทำลายคำสั่งข้อบังคับ และระเบียบของมหาวิทยาลัยกันภายหลัง)

แต่ถ้าหาทางแก้ไขกันเป็นลำดับขั้นมาตั้งแต่ตัวบุคคลผ่านหัวหน้าแผนก และคณะที่จนถึงอธิการเช่นนี้แล้ว และอธิการร่วมกับที่ประชุมคณะก็ได้พยายามแก้ปัญหากันอย่างเต็มที่แต่ไปติดอยู่ที่ระเบียบของทบวงมหาวิทยาลัย ก็ต้องไปแก้ไขกันตรงนั้น ถ้าพ้นทบวงไปแล้วมาติดที่ระเบียบข้าราชการพลเรือน และระเบียบกระทรวงการคลัง ฯลฯ แล้วไม่มีใครแก้ไขอะไรได้ อาจารย์ที่ไม่คิดจะทำการใหญ่อะไรต่อไปกว่านั้นอีกแล้ว ก็ควรเลิกคิดเรื่องการวิจัยและการส่งเสริมการวิจัยกันอีกต่อไป หันไปคิดและทำงานอื่นที่เป็นประโยชน์จะดีกว่า

สรุป

ปัญหาการวิจัยในมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรผู้ทรงคุณวุฒิที่ผ่านการศึกษาอบรมทางวิชาการชั้นสูง ๆ มาแล้วทั้งนั้น คงไม่ใช่ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจทางวิชาการในแต่ละสาขาของตน แต่คงเป็นเพราะการไม่มีความรู้สึกว่ามีปัญหาที่ควรได้รับการค้นคว้าวิจัย และขาดความปรารถนาที่จะหาคำตอบปัญหานั้น ๆ ด้วยการลงมือทำการค้นคว้าวิจัยเอง

การขาดความรู้สึกและความปรารถนาเช่นนี้เป็นเรื่องของทัศนคติ และแรงจูงใจภายใน ซึ่งต้องแก้ไขที่ตัวบุคคลเองก่อน มิฉะนั้นแล้วมาตรการการส่งเสริมการวิจัยต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยคิดสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแบบนักร้องหรือน้ำเย็นคงไม่มีประสิทธิผลมากนัก

การส่งเสริมการวิจัยในหมู่อาจารย์เป็นหน้าที่โดยตรงที่เหมาะสมของหัวหน้าแผนกและคณะที่จะต้องให้ความสนใจและแนะนำช่วยเหลือแก้ไขอุปสรรคของรายบุคคลที่ตนใกล้ชิดในการทำงานมากกว่าที่จะให้คนอื่นไกล หรือนโยบายส่วนกลางจากเบื้องบนมาทำให้ก่อน ถ้าความตระหนักในปัญหาเริ่มจากตัวบุคคล ผ่านหน่วยงานที่ใกล้ชิดตนขึ้นมาเป็นลำดับจนถึงฝ่ายบริหารสูงสุดของมหาวิทยาลัยหรือพ้นไปกว่านั้น โอกาสที่จะแก้ไขปัญหาลดอุปสรรคที่ขัดขวางการวิจัยก็คงทำได้ง่ายขึ้น

มิฉะนั้นแล้ว การพยายามแก้ไขหรือส่งเสริมการวิจัยที่กำหนดเป็นนโยบายสั่งการมาจากเบื้องบนโดยที่ตัวบุคคลผู้เป็นอาจารย์มิได้รู้สึกสำนึกในปัญหาด้วย ก็จะไม่ช่วยแก้ไขปัญหอะไรได้จริง แต่ถ้าตัวบุคคลตื่นรนอยากแก้ไขปัญหาของตนแล้ว ผู้ร่วมงานที่ถักขึ้นไปไม่สนใจช่วยเหลือโดยลำดับ ปัญหาของบุคคลก็จะรวมกันเป็นปัญหาของส่วนรวมต่อไป

ปัญหาการวิจัยในมหาวิทยาลัยจึงไม่ใช่ปัญหาทางวิชาการ แต่เป็นปัญหาทัศนคติของการทำงานและปัญหาวิธีการบริหารมากกว่าอย่างอื่น

การตั้งปัญหาในการวิจัย

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว*

ความสำคัญของปัญหาในการวิจัย

การค้นคว้าวิจัยในศาสตร์ทุกแขนงเริ่มขึ้นที่ปัญหา คือเริ่มค้นหาคำถามหลักอันหนึ่ง เมื่อศึกษาค้นคว้าจนได้คำตอบแล้วก็ถามต่อไปอีกเรื่อย ๆ คำถามหรือปัญหาเป็นสิ่งท้าทายให้มนุษย์ เรียนรู้ อธิบาย ทำนาย ทดลอง สังเกตการณ์ เพื่อสะสมความรู้และทำให้ความรู้เจริญงอกงาม ก้าวหน้าต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

ด้วยความสำคัญดังกล่าว การตั้งคำถามหรือการตั้งปัญหาในการวิจัยจึงเป็นจุดของการตัดสินใจที่สำคัญมากที่สุดจุดหนึ่งสำหรับการค้นคว้าวิจัยโดยใช้วิธีการทางศาสตร์ (scientific method) กล่าวได้ว่าการเลือกปัญหา และการตั้งปัญหาจะมีผลกระทบต่อกิจกรรมทุกอย่างในทุกขั้นตอนของการวิจัย จะเรียกว่า การตั้งปัญหาเป็นรากฐานหรือเป็นเสาเข็มของการค้นคว้าวิจัยก็ย่อมได้ ด้วยเหตุนี้หากการค้นคว้าวิจัยเรื่องใดขาดพื้นฐานที่มั่นคงแข็งแรงแล้ว ก็เชื่อได้ว่า ผลจากการวิจัยเรื่องนั้นก็จะมีโอกาสที่จะถูกคัดค้านหรือโต้แย้งจากนักวิจัยคนอื่น ๆ ได้ง่าย และจะนำไปสู่การหักถ่วง ในที่สุด ในทางตรงกันข้ามหากเป็นผลการวิจัยที่กระทำอย่างระมัดระวัง และได้มาจากปัญหาที่ดีซึ่งมีพื้นฐานที่มั่นคงแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่น่าสนใจของคนอื่น ๆ เชิดชู ยึดถือเป็นฐานที่จะทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป และนับได้ว่าวิชาการแขนงนั้น ๆ ได้เจริญก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่ง ด้วยความสำคัญดังกล่าวนี้ ในการตั้งปัญหาสำหรับการวิจัยจึงพึงกระทำด้วยความพิถีพิถันอย่างรอบคอบให้ความเหมาะสมทั้งในทางวิชาการและวิธีการวิจัย

*พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว ปรินญาเอกทางรัฐศาสตร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียนขอขอบคุณ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่ให้กรุณาอ่านร่างบทความนี้และได้ให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงบทความนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บทความนี้มุ่งที่จะเสนอหลักการที่นักสังคมศาสตร์เห็นว่าเป็นสิ่งที่นักวิจัย โดยเฉพาะนักวิจัยทางสังคมศาสตร์พึงตระหนักและพิจารณาในการตั้งปัญหาในการวิจัย ซึ่งครอบคลุมสาระต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เงื่อนไขหรือผลที่เกิดขึ้นจากปัญหาประเภทต่าง ๆ เช่น ปัญหาเชิงประจักษ์ (empirical problems) ปัญหาเชิงวิเคราะห์ (analytical problems) ปัญหาเชิงปทัสฐาน (normative problems)
2. การปรับปรุงปัญหาเชิงปทัสฐานให้เป็นปัญหาเชิงประจักษ์ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถทำการตรวจสอบในการวิจัยได้ เป็นต้นว่า วิธีการใช้กรอบอ้างอิง (frame of reference) หรือการเปลี่ยนให้เป็นรูปประโยค “ถ้า.....แล้ว.....” (If....then statement)
3. ปัญหาเชิงประจักษ์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อการดำเนินการวิจัยในลักษณะที่แตกต่างกัน
4. เกณฑ์ในการตั้งปัญหาที่มีความสำคัญที่จะใช้ในการวิจัย

ที่มาของปัญหา

การค้นคว้าวิจัยที่เป็นระบบจะเริ่มต้นที่การตั้งปัญหา ในหลาย ๆ กรณีการตั้งปัญหาให้มีความสำคัญซึ่งมีคุณค่าทางวิชาการและให้สามารถนำไปวิจัยได้นั้นเป็นสิ่งที่ยุ่งยากมิใช่น้อย กระบวนการหรือหลักการในการกำหนดว่าปัญหาใดมีความสำคัญทางวิชาการหรือไม่นั้นยังไม่เป็นที่ยุติกันอย่างแน่ชัดนัก แต่โดยทั่วไปแล้ว นักวิชาทั้งหลายต่างยอมรับข้อเสนอของคาร์ลปอปเปอร์ที่ว่า ปัญหาที่มีความสำคัญทางวิชาการนั้นอาจได้มาจาก (1) ความไม่สอดคล้องกันภายในทฤษฎี (2) ความไม่สอดคล้องกันระหว่างทฤษฎีหนึ่งกับทฤษฎีอื่น ๆ และ (3) ความไม่สอดคล้องกันระหว่างทฤษฎีกับการสังเกตการณ์หรือประสบการณ์ที่เป็นจริง¹

ความไม่สอดคล้องภายในทฤษฎี

ความไม่สอดคล้องภายในทฤษฎี ได้แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือในทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง กล่าวคือ ในเรื่องเดียวกันนั้นมีคนมีความเห็นขัดแย้ง หรือมีความเชื่อไป

¹ Karl Popper, Conjectures and Refutations : The Growth of Scientific Knowledge

คนละแนว ทำนองเดียวกันกับคติในกาล ซึ่งทนายของแต่ละฝ่ายต่างมีความเชื่อที่ไม่ตรงกัน หรือ ดังเช่นกรณีทีโกลเปอร์นิคัสมีความเห็นว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ไม่ใช่ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก ดังความเชื่อของปโตเลมี เป็นต้น ความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันในเรื่องเดียวกัน หรือขัดแย้งกับทฤษฎีเดิมดังที่กล่าวมานี้ เป็นแนวทางที่ตีในการตั้งปัญหาสำหรับการค้นคว้าวิจัย เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงทฤษฎีเดิมให้ถูกต้องตามความเป็นจริงยิ่งขึ้น

ความไม่สอดคล้องระหว่างทฤษฎี

ความไม่สอดคล้องกันระหว่างทฤษฎี ได้แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่ทฤษฎีตั้งแต่สองทฤษฎีขึ้นไปกล่าวถึงเรื่องเดียวกัน แต่ขัดแย้งกัน ยกตัวอย่างเช่นทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) และทฤษฎีความขัดแย้งของความรู้ (Cognitive Dissonance Theory) ต่างให้การคาดการณ์ในพฤติกรรมของการเรียนรู้ไปคนละแนว ทฤษฎีการเรียนรู้กล่าวว่า “ถ้าความไม่รู้อีกมีช่วงกว้าง แรงหนุน (reinforce) ที่จะเรียนรู้ยังมีมากขึ้น” แต่ทฤษฎีความขัดแย้งของความรู้กล่าวว่า “ระหว่างอัตราส่วนของส่วนประกอบที่ขัดแย้งกับส่วนประกอบที่เหมือนกัน ถ้าอัตราส่วนยิ่งสูง ความขัดแย้งจะยิ่งมีมากขึ้น”² การที่แต่ละทฤษฎีให้การทำนายที่แตกต่างกันเช่นนี้ ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขให้สอดคล้องต่อกันและตรงตามความเป็นจริง ทางวิชาการถือว่าปัญหาเช่นนี้เป็นปัญหาที่มีความสำคัญมากในการวิจัย

ความไม่สอดคล้องระหว่างทฤษฎีกับการสังเกตการณ์

ความไม่สอดคล้องกันระหว่างทฤษฎีกับการสังเกตการณ์นั้นมีตัวอย่างอยู่มากมายดังที่เราจะได้ยินคนทั่วไปกล่าวอยู่เสมอว่า “นั่นมันทฤษฎี ความจริงไม่เป็นอย่างนั้น” หรือ “แก่ทฤษฎีเขาจริงไม่เห็นทำอะไรได้” หรือ “จะเป็นทฤษฎีมากไปกรรมัง” เป็นต้น

ทฤษฎีประชาธิปไตยคลาสสิก (Classical Democratic Theory) เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนอันหนึ่งในเรื่องของความไม่สอดคล้องระหว่างทฤษฎีกับการสังเกตการณ์ ทฤษฎีประชาธิปไตยคลาสสิกตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเบื้องต้นที่ว่า “คนมีลักษณะร่วมไม่ร่วมมือกัน และ

² โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ใน ประภาเพ็ญ สุวรรณ, ทศนคติ: การวัดการเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมอนามัย (กรุงเทพมหานคร, ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 73-76, ทฤษฎีความขัดแย้งของความรู้ สร้างขึ้นโดย Leon Festinger เมื่อ ค.ศ. 1957 โดยมีแนวความคิดที่เป็นพื้นฐานว่ามนุษย์ไม่สามารถจะทนต่อสิ่งเปลี่ยนแปลง ขัดแย้ง หรือไม่ลงรอยกันได้ เมื่อมนุษย์มีสิ่งที่ขัดแย้งกัน มนุษย์จะพยายามหาทางที่จะขจัดความขัดแย้งนั้นให้หมดไป.

ร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน” ก็คือว่า ประชาชนทุกคนมีความสำคัญทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน และเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน แต่จากผลของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสาธารณมติ (public opinion) ของนักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ทั้งหลายพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้อยู่นอกและเมินเฉยต่อกิจกรรมทางการเมือง ความไม่สอดคล้องของทฤษฎีกับการสังเกตการณ์ที่เป็นจริงในกรณีดังกล่าวนี้ ทำให้นักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ต้องทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อปรับปรุงแก้ไขทฤษฎีประชาธิปไตยดังกล่าวนี้เสียใหม่

กรณีทฤษฎีของ คาร์ล มาร์กซ์ ก็เช่นเดียวกัน ทฤษฎีของมาร์กซ์ ทำนายว่า ระบบนายทุนจักทำลายตัวของมันเองให้แตกสลายไปในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนัก แล้วระบบสังคมนิยมจะเข้าไปแทนที่ แต่เลนินสังเกตเห็นว่า ระบบนายทุนนั้นยิ่งนับวันยิ่งเจริญเติบโตขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยมีการปรับตัวภายในระบบเพื่อให้ระบบคงอยู่ได้ ความไม่สอดคล้องกันระหว่างทฤษฎีของมาร์กซ์กับการสังเกตการณ์ของเลนิน ทำให้เลนินตั้งทฤษฎีจักรวรรดินิยมขึ้นมา เพื่อที่จะอธิบายว่าทำไมระบบนายทุนจึงไม่แตกสลาย และเลนินขยายทฤษฎีทุนนิยมของมาร์กซ์ โดยการอธิบายว่าทุนนิยมเมื่อพัฒนาสูงสุดจะเป็นจักรวรรดินิยม

ความไม่สอดคล้องกันดังที่กล่าวมานี้ทำให้เกิดปัญหาและมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิจัย ทั้งนี้เพื่อสร้างความสอดคล้องต่อกันระหว่างทฤษฎีกับการสังเกตการณ์ เราเรียกลักษณะเช่นนี้ว่า “การปฏิวัติทางศาสตร์” (scientific revolution)³

ศาสตร์ทั้งหลายไม่เพียงแต่เริ่มต้นขึ้นที่ปัญหาเท่านั้น หากแต่ว่าความก้าวหน้าของศาสตร์ทั้งหลายยังเกิดขึ้นจากการที่มีปัญหาในเรื่องนั้น ๆ เป็นจำนวนมาก กล่าวคือ ความก้าวหน้าของศาสตร์จะขึ้นอยู่กับคำตอบของปัญหาใหม่ ๆ ปัญหาใหม่ ๆ ทั้งหมดเกิดขึ้นได้จากคำตอบปัญหาเก่า กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อตอบปัญหาหนึ่งได้แล้ว คำตอบนั้นจะกลายเป็นฐานของปัญหาใหม่ที่หยั่งลึกลงไปกว่าเดิม การตอบปัญหาหนึ่งได้จะทำให้สามารถสร้างปัญหาใหม่ที่ลึกลงไปในเรื่องนั้น ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

³ Thomas Kuhn, The Structure of Scientific Revolutions (Chicago : University of Chicago Press, 1962), pp. 52-76.

ลักษณะที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการต่อเนื่องเช่นนี้ อาจยกตัวอย่างได้จากการศึกษาค้นคว้าเรื่องแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (achievement motivation) ของเดวิด แม็คเคลแลนด์⁴ ในการศึกษา ค้นคว้าเรื่องนี้ ตอนแรกแม็คเคลแลนด์ ตั้งปัญหาว่า ทำไมประเทศต่าง ๆ จึงมีทั้งเจริญขึ้นและเสื่อมลง เขาคงเป็นสมมุติฐานขึ้นมาว่า ความเจริญหรือความเสื่อมของประเทศทั้งหลายมีความสัมพันธ์โดยตรงกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ อัตราการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันเกิดขึ้น จากแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของคนในชาติ อะไรที่ทำให้คนแต่ละชาติมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์แตกต่างกัน แม็คเคลแลนด์พบว่า การเลี้ยงดูเด็กมีผลทำให้คนแต่ละชาติเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์แตกต่างกัน อะไรที่ทำให้คนแต่ละชาติเลี้ยงดูเด็กแตกต่างกัน แม็คเคลแลนด์พบว่า การปฏิบัติรูปคริสตศาสนาซึ่งทำให้เกิดนิกายโปรเตสแตนต์ขึ้นมา พวกโปรเตสแตนต์มีค่านิยมในการพึ่งตนเองสูงยิ่งกว่าที่จะคอยพึ่งพระเจ้าอย่างพวกคาทอลิก หลังจากศึกษาค้นคว้ามาจนถึงขั้นนี้แล้ว แม็คเคลแลนด์จึงทำการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมในการพึ่งตนเอง (เช่นทำงานหนัก ออมทรัพย์ ลงทุน ฯลฯ) กับการกล่อมเกลาทางสังคมหรือสังคมกรรมที่เน้นความอิสระแก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัย กับการมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ซึ่งมีผลโดยตรงต่อสมรรถภาพในการผลิตของประเทศ จะเห็นได้ว่าการค้นพบคำตอบ สำหรับปัญหานี้ในแต่ละเปลาะทำให้แม็คเคลแลนด์ได้ปัญหาใหม่มาทดสอบ คำถามหรือปัญหาดังกล่าวหลังลึกลงไปในประเด็นปัจจัยแห่งความเจริญหรือความเสื่อมของประเทศ โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่า ศาสตร์แต่ละแขนงเริ่มต้นที่ปัญหา ก้าวจากปัญหาหนึ่งไปสู่อีกปัญหาหนึ่ง ลึกลงไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ประเภทของปัญหา

นักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์แบ่งปัญหาออกเป็น 3 ประเภท คือปัญหาเชิงประจักษ์ (empirical problem) ปัญหาเชิงวิเคราะห์ (analytical problem) และปัญหาเชิงปทัสฐาน (Normative problem)⁵ ปัญหาทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมานี้แตกต่างกันทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ และวิธีการพิสูจน์ทดสอบ

4 David McClelland, *The Achieving Society* (New York : Free Press, 1961) สำหรับผู้สนใจฉบับภาษาไทย โปรดดูฉบับแปลของสุเทพ สุนทรเกษตร.

5 John Hospers, *Introduction to Philosophical Analysis*, 2nd ed. (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1963), 568-79; William Frankena, *Ethics* (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1963) pp. 80-92; Fred Frohock, *Normative Political Theory* (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1974), pp. 1-7; Herbert Jacob and Robert Weisberg, *Elementary Political Analysis*, 2nd ed. (New York : McGraw-Hill, 1975), pp. 91-112.

ปัญหาเชิงประจักษ์

ปัญหาเชิงประจักษ์ คือปัญหาซึ่งผู้ตอบต้องอาศัยประสบการณ์จริงเป็นหลักในการทดสอบความถูกต้องของคำตอบที่ต้องการจะได้รับจากการตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์สองอย่างขึ้นไป ตัวอย่างเช่น

1. คนภาคอีสานยากจนกว่าภาคอื่นใช่ไหม
2. ประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพมีอยู่เฉพาะในประเทศอุตสาหกรรมเท่านั้นใช่ไหม
3. การไร้เสถียรภาพทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับความเสมอภาคทางการเมืองหรือไม่

คำตอบของปัญหาเหล่านี้อาจเป็น “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” ก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์หรือความเป็นจริง หรืออาจเรียกได้ว่า ขึ้นอยู่กับหลักฐานของประสบการณ์จริง ในการตอบปัญหาข้อ 1 ผู้ตอบต้องศึกษารายได้ของคนภาคต่าง ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน สรุปออกมาเป็นคำตอบในปัญหาที่ 2 ต้องศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความมีเสถียรภาพทางการเมืองประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยทั้งหมด แล้วสรุปหาคำตอบ และในทำนองเดียวกัน คำตอบของปัญหาที่ 3 จะได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ ความมีเสถียรภาพทางการเมือง กับอัตราของความเสมอภาคทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก กล่าวอย่างสรุปก็คือ การตอบปัญหาประเภทนี้ต้องอาศัยหลักฐานของประสบการณ์ที่ประจักษ์ให้เห็นจริง นักสังคมศาสตร์ก็เช่นเดียวกับนักวิทยาศาสตร์ กล่าวคือในการวิจัยต้องมุ่งไปที่ปัญหาเชิงประจักษ์ ซึ่งจะตอบได้ด้วยประสบการณ์จริงที่สามารถนำมาตรวจสอบความผิดถูกได้

ปัญหาเชิงวิเคราะห์

ปัญหาเชิงวิเคราะห์ได้แก่ คำถามที่มีคำตอบอยู่ที่ความหมายของคำในประโยค กล่าวคือประโยคประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วนเป็นอย่างน้อย คือภาคประธานกับภาคแสดง ถ้าเป็นประโยคเชิงวิเคราะห์ ภาคแสดงจะย้าให้ความหมายภาคประธานของประโยค คือภาคแสดงจะนิยามภาคประธาน ด้วยเหตุนี้ปัญหาเชิงวิเคราะห์จึงแตกต่างจากปัญหาเชิงประจักษ์ กล่าวคือ ปัญหาเชิงวิเคราะห์จะเป็นเพียงแนวความคิดที่เป็นปัญหา ไม่ใช่ข้อเท็จจริง ซึ่งที่จริงแล้วไม่นับเป็นปัญหาทางศาสตร์ (scientific problems) คำตอบของปัญหาประเภทนี้ก็ไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์จริงที่ประจักษ์อยู่ในโลก แต่ขึ้นอยู่กับกรนิยามประธานของภาคแสดง บางประโยคภาคแสดงอาจนิยามประธานในรูปปฏิเสธ ซึ่งก็เป็นเพียงแสดงการขัดแย้งกับสิ่งเดียวกันเท่านั้น

ตัวอย่าง

1. คนใต้ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ภาคใต้ใช่หรือไม่
2. การเป็นประชาธิปไตยต้องมีรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยใช่หรือไม่
3. การไร้เสถียรภาพทางการเมือง คือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใช่หรือไม่

ในประโยคที่ 1 ที่กล่าวว่า “คนใต้ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ภาคใต้” นั้น คำว่า “ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ภาคใต้” มีความหมายเพียงเพื่อการนิยามคำว่า “คนใต้” ซึ่งเป็นภาคประธานของประโยคเท่านั้น ไม่มีลักษณะที่ต้องการคำตอบจากหลักฐานเชิงประจักษ์หรือประสบการณ์จริงแต่ประการใด การที่จะบอกได้ว่าใช่หรือไม่เช่นนั้นขึ้นอยู่กับกรนิยามของภาคแสดงเป็นสำคัญ ปัญหาประเภทนี้จึงเป็นปัญหาเชิงวิเคราะห์ไม่ใช่เชิงประจักษ์

นักรัฐศาสตร์รวมทั้งนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายจำเป็นต้องระมัดระวังในการแยกประโยคเชิงวิเคราะห์ออกจากประโยคเชิงประจักษ์ ไม่เช่นนั้นจะประสบปัญหาอย่างมากในการทดสอบตามแบบของศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ในปัญหาที่ 2 ที่ว่า “การเป็นประชาธิปไตยต้องมีรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตย” นั้นเป็นปัญหาเชิงวิเคราะห์ หากใครคิดจะพิสูจน์เพื่อยืนยันข้อความในประโยคนั้นโดยใช้หลักฐานจากประสบการณ์จริง ก็รู้สึกวุ่นวายใจเอาการ เพราะจะหาหลักฐานจากประสบการณ์จริงมาพิสูจน์ไม่ได้

ในบางครั้ง การที่จะแยกปัญหาเชิงวิเคราะห์ออกจากปัญหาเชิงประจักษ์ก็ค่อนข้างจะลำบาก ยกตัวอย่างเช่นคำถามที่ว่า “การไร้เสถียรภาพทางการเมือง คือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใช่หรือไม่” นั้น เป็นประโยคที่ค่อนข้างจะคลุมเครือ กล่าวคือ ถ้าคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง” เป็นข้อความที่มุ่งจะนิยามหรือย้าคำว่า “การไร้เสถียรภาพทางการเมือง” ประโยคนั้นก็เป็นประโยคเชิงวิเคราะห์ ซึ่งพิสูจน์หาความสัมพันธ์กันไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวกันทุกประการ แต่ถ้าคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง” หมายถึงสิ่งอื่น เช่น หมายถึงการเปลี่ยนนโยบาย และถ้าคำว่า “การไร้เสถียรภาพทางการเมือง” หมายถึงการเปลี่ยนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง แล้วก็ตามความว่า ภาคประธานและภาคแสดงมีความหมายไปคนละอย่าง ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนเป็นประโยคปฏิเสธก็ไม่มีความหมายแย้งกับตัวประธานแต่ประการใด เพียงแต่ระบุถึงความสัมพันธ์กันในแง่นิเสธเท่านั้น ดังนั้น ประโยคในลักษณะหลังนี้เป็นประโยคเชิงประจักษ์ ไม่ใช่ประโยคเชิงวิเคราะห์ ซึ่งถ้าหากจะตรวจสอบความถูกต้องก็ต้องอาศัยประสบการณ์จริง ไม่ใช่เป็นการใช้ภาษานิยามคำมาตอบปัญหา

ปัญหาเชิงปทัสสถาน

ปัญหาเชิงปทัสสถาน คือ คำถามที่ผู้ตอบต้องอาศัยการตัดสินใจทางค่านิยมเป็นหลักในการตอบ การตัดสินใจทางค่านิยมคือถ้อยความที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนา ความชอบ จริยธรรม ภาระจำเป็น หรือภาระผูกพัน ปัญหาเชิงปทัสสถานอาจอยู่ในรูปของการ “ประเมินค่า” (evaluative) หรือ “ให้คำแนะนำ” (prescriptive) และมักจะอยู่ในรูปของประโยคบอกเล่ามากกว่าที่จะเป็นในรูปคำถาม

ปัญหาในรูปของการประเมินค่า ปัญหาเชิงปทัสสถานในรูปของการประเมินค่า (evaluative) ได้แก่ การตีค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าดีหรือเลว

ตัวอย่าง

1. นักการเมืองทุกคนเลว
2. ประชาธิปไตยดีกว่าเผด็จการ
3. ความยุติธรรมมีความสำคัญมากกว่าระเบียบและกฎหมาย

หากสังเกตดูประโยคข้างบนจะเห็นว่า ความหมายของประโยคแบบประเมินค่าขึ้นอยู่กับ การ “ตีค่า” ซึ่งเป็นทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างเช่นคำว่า “เลว” ในประโยคที่ 1 ในทำนองเดียวกัน คำว่า “ดีกว่า” ในประโยคที่ 2 และคำว่า “มีความสำคัญมากกว่า” ในประโยคที่ 3 ก็เป็นเพียงความรู้สึกทางจิตใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น ไม่สามารถพิสูจน์ได้จาก ประสบการณ์จริง และการตีค่าดังกล่าวย่อมให้ค่าแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลหรือในแต่ละสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปทัสสถาน (norms) ของสังคม หรือ ค่านิยม (values) ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

ความหมายของประโยคแบบประเมินค่าไม่ขึ้นอยู่กับการใช้คำหรือการนิยามประธานของ ภาคแสดง คำว่า “เลว” ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่ง หรือไม่ใช่การนิยาม คำว่า “นักการเมือง” หรือ คำว่า “เผด็จการ” ในประโยคที่ 2 ก็ไม่ใช่การนิยามของคำว่า “ประชาธิปไตย” เช่นเดียวกัน

ปัญหาในรูปให้คำแนะนำหรือเสนอมาตรการ คือ ปัญหาที่แสดงถึงภาวะความจำเป็นในรูป “ควร” ที่จะกระทำ

ตัวอย่าง

1. นักการเมืองไม่ควรโกง
2. ต้องให้การรักษายาบาลฟรีสำหรับผู้มีรายได้น้อย
3. ประเทศต่าง ๆ ควรปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย

จากตัวอย่างข้างบนจะสังเกตเห็นว่า ข้อความดังกล่าวไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์จริงแต่เพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าประสบการณ์จริงอาจจะช่วยชี้ได้ว่า “ถ้านักการเมืองโกง” แล้วอะไรจะเกิดขึ้น ก็ไม่ใช่เป็นการพิสูจน์ เป็นแต่เพียงความนึกเห็นว่าการโกงเป็นสิ่งไม่ดีสำหรับนักการเมืองและประเทศชาติเท่านั้น

ประโยคประเภทให้คำแนะนำ หรือเสนอมาตรการนี้ไม่เหมือนกับ ประโยคเชิงวิเคราะห์ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ถ้าเปลี่ยนประโยคบอกเล่าของปัญหาประเภทให้คำแนะนำหรือเสนอมาตรการนี้ให้เป็นปฏิเสธก็จะไม่ให้ความหมายที่แย้งกับความหมายของภาคประธานของประโยคแค่ประการใด นั่นคือ ข้อความในภาคแสดงไม่ใช่การนิยามภาคประธานของประโยค ประโยคประเภทให้คำแนะนำจะตรวจสอบความถูกต้องได้ก็โดยการทำการตัดสินทางคุณค่าเข้ามาพิจารณาประกอบ ว่าอะไรเป็นสิ่งทีพึงปรารถนา เป็นคุณค่าทางจริยธรรม หรือเป็นภาวะผูกพันซึ่งจำเป็นที่จะต้องกระทำ

การปรับปรุงปัญหาเชิงปทัสฐานให้เป็นรูปปัญหาเชิงประจักษ์

ปัญหาเชิงปทัสฐาน มีบทบาทอย่างมากในการวิเคราะห์แนวความคิดทางการเมืองและสังคม ทั้งพลาโต อริสโตเติล เซ็นต์-ออกุสติน ฮอบส์ และรุสโซ ต่างวิเคราะห์ปัญหาเชิงปทัสฐานกันอย่างกว้างขวาง จนกลายเป็นผู้วางแนวทางด้านจริยธรรม และเสนอแนะมาตรการและรูปแบบการเมืองการปกครองที่ดีในอุดมคติตามแนวกำหนดของจริยธรรมที่วิเคราะห์ไว้ รูปแบบเน้นทางการเมืองดังกล่าวเป็นความปรารถนาทางการเมือง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานทางจริยธรรมโดยเน้นถึงภาระหน้าที่ที่มนุษย์พึงกระทำต่อสังคม การวิเคราะห์ดังกล่าวมักจะเน้นที่ธรรมชาติของมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสังคม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัญหาที่สำคัญสำหรับการวิจัยจะอยู่ในรูปแบบของปทัสฐานคือ คำตอบขึ้นอยู่กับ การตัดสินทางคุณค่าดังที่กล่าวมาแล้วนั้นก็ตาม แท้จริงแล้วยังมีช่องทางที่จะปรับปรุงปัญหาดังกล่าวให้สามารถนำมาวิเคราะห์ในแบบของปัญหาเชิงประจักษ์ได้ กล่าวคือทำการปรับปรุงรูปแบบของปัญหาเพื่อที่จะทำให้สามารถนำประสบการณ์จริงเข้ามาเป็นหลักฐานในการทดสอบหาความผิดถูกได้

แนวทางในการปรับปรุงปัญหาเชิงปทัสฐานให้มีรูปแบบเป็นปัญหาเชิงประจักษ์นั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้ผู้วิเคราะห์สามารถหาข่าวสารข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical information) มาใช้ให้ได้มากขึ้นกว่าเดิม ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาเชิงปทัสฐานที่ว่า “ประชาธิปไตยดีกว่าเผด็จการ” นั้น นักปรัชญาบางคนอาจตอบง่าย ๆ ว่า “ใช่” แล้วก็สาธยายเหตุผลต่าง ๆ ในทางจริย-

ศาสตร์ประกอบคำขอบ ทักษะของนักปรัชญาคนนั้นอาจไม่เหมือนใครก็ได้ ความน่าเชื่อถือขึ้นอยู่กับเหตุผลในแนวของจริยธรรมที่ยกมาประกอบ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลล้วน ๆ หรือเหตุผลประกอบข้อมูล หรือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ก็ได้

แท้จริงแล้ว ปัญหาเชิงปทัสฐานดังกล่าวมีแง่มุมเชิงประจักษ์แทรกอยู่เป็นอันมาก แต่ไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจน เป็นต้นว่า การปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยและระบอบเผด็จการอาจแตกต่างกันในแง่การตรวจสอบข่าวหนังสือพิมพ์มากน้อยต่างกัน การแข่งขันของพรรคการเมืองก็แตกต่างกัน (ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีการแข่งขันของพรรคการเมืองสูง ระบอบเผด็จการมีการแข่งขันต่ำมากหรือไม่มีเลย) จำนวนนักโทษการเมืองก็มากน้อยต่างกัน เป็นต้น แง่มุมเหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์หรือจากประสบการณ์จริง ด้วยเหตุนี้การปรับปรุงปัญหาเชิงปทัสฐานก็คือการสอดแทรกแง่มุมเหล่านี้เข้าไปเพื่อให้ทำการพิสูจน์ตรวจสอบได้ แต่อย่างไรก็ดี แม้จะเปลี่ยนแปลงไปในแนวนั้นแล้ว ก็ไม่ได้ทำให้การตัดสินค่านิยมหมดไปจากการวิเคราะห์ เพียงแต่เป็นการขยายเนื้อความของปัญหาให้สามารถนำข่าวสารข้อมูลเชิงประจักษ์มาตรวจสอบได้เท่านั้น

การปรับปรุงปัญหาเชิงปทัสฐานให้เป็นรูปแบบปัญหาเชิงประจักษ์ทำได้ 2 วิธี คือการใช้กรอบอ้างอิง (frame of reference) และการแก้ไขรูปแบบของประโยคให้เป็นประโยคแบบ “ถ้า-แล้ว” (if..... then statement)

การใช้กรอบอ้างอิง

ประโยคเชิงปทัสฐานบางประโยคสามารถเปลี่ยนแปลงให้สามารถนำข้อมูลเข้ามาทดสอบได้ โดยการระบุถึงแหล่งที่มาของการตัดสินค่านิยมเช่นนั้น เช่น การอ้างผู้รู้ในค่านั้นซึ่งเป็นไปได้ในทางสนับสนุนการตัดสินค่านิยมเช่นนั้น หรือไม่มีก็อ้างกลุ่มบุคคลที่สนับสนุนการตัดสินค่านิยมนั้น ๆ เช่น คนบางคน คนทั้งหมด เป็นต้น

ตัวอย่าง

แบบเดิม	แก้ไขแล้ว
1. แบบประเมินค่า “ลัทธิเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จแล้ว”	1. “คนแทบทั้งหมดเชื่อว่า เผด็จการแบบเบ็ดเสร็จแล้ว”
2. แบบให้คำแนะนำ “ต้องให้คนจนได้รับการรักษาพยาบาลฟรี”	2. “คนใช้เกือบทั้งหมดอยากให้คนจนได้รับการรักษาพยาบาลฟรี”

จากตัวอย่างข้างบนจะเห็นได้ว่า แม้ว่าการแก้ไขดังกล่าวจะไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องการตีค่าหรือการตัดสินใจด้วยค่านิยมออกไปได้ทั้งหมดก็ตาม แต่ก็ดีขึ้นในแง่ของการทำให้สามารถนำเอาข้อมูลเชิงประจักษ์มาตรวจสอบได้ยกตัวอย่างเช่นประโยค 1 และ 2 ที่แก้ไขแล้วนั้น สามารถตรวจสอบได้จากประสบการณ์จริง

การแก้เป็นรูปประโยค “ถ้า.....แล้ว”

อีกวิธีหนึ่งในการปรับปรุงประโยคเชิงปทัสถานให้สามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้ ก็คือเปลี่ยนเป็นรูปประโยค “ถ้า....แล้ว” ซึ่งอยู่ในแนวเดียวกันกับการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่าง “แนวทาง” และ “เป้าหมาย” (means-end relationship) ดังตัวอย่าง

แบบเดิม	แก้ไขแล้ว
1. แบบประเมินค่า “ลัทธิเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จแล้ว”	1. “ถ้ารัฐบาลเป็นเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จแล้วอัตราของอาชญากรรมการเมืองจะสูงขึ้น”
2. แบบให้คำแนะนำ “ต้องให้คนจนได้รับการรักษาพยาบาลฟรี”	2. “ถ้าประเทศไทยให้การรักษาพยาบาลฟรีแก่คนจนแล้วอาชญากรรมจะน้อยลง”

การปรับปรุงประโยคเชิงปทัสถานให้เป็นประโยคในแบบ “ถ้า.....แล้ว” นี้เป็นการเปลี่ยนโดยเทียบหรือประมาณการข้อความที่ระบุถึงคุณค่าเข้ากับข้อเท็จจริง (factual approximations) เช่นเทียบคำว่า “แล้ว” กับ “อัตราของอาชญากรรมการเมืองสูงขึ้น” เป็นต้น การเทียบเช่นนี้ทำให้ผู้วิเคราะห์สามารถสังเกตหรือหาความสัมพันธ์ของความ “แล้ว” กับ “ลัทธิเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ” ได้ จะเห็นได้ว่า การปรับปรุงแก้ไขดังกล่าวทำให้มีช่องทางที่จะนำเอาข้อมูลเชิงประจักษ์มาช่วยทำให้ผู้วิเคราะห์สามารถตัดสินใจปัญหาเชิงค่านิยมเช่นนี้ได้

การให้คำแนะนำหรือเสนอมাত্রการ ให้มีการรักษาพยาบาลฟรีสำหรับคนจน ดังเช่นในประโยคที่ 2 นั้นก็เหมือนกับการพูดว่า “ถ้า รับเอาสิ่งหนึ่ง แล้ว จะเกิดผลอย่างหนึ่งขึ้นมา” นั่นเอง ดังนั้นเมื่อแก้ไขโดยเทียบข้อเท็จจริงเข้าไปจะทำให้ผู้วิเคราะห์สามารถพิสูจน์ตรวจสอบจากหลักฐานเชิงประจักษ์ได้

จริยธรรมชาตินิยมกับการตุ้ตรรกโดยธรรมชาติ

การเปลี่ยนรูปปัญหาเชิงปทัสสถาน เป็นรูปแบบเชิงประจักษ์ที่กล่าวมาเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการตอบปัญหาเชิงปทัสสถาน นับเป็นวิธีการทางศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ยิ่ง ทำให้เราได้รับความรู้เชิงประจักษ์ (empirical knowledge) จากปัญหาเชิงปทัสสถานไม่ว่าจะเป็นปัญหาในรูปของการประเมินค่า หรือการเสนอมาตรการก็ตาม อีกประการหนึ่งการที่สามารถวิเคราะห์ปัญหาเชิงปทัสสถานได้นั้น มีประโยชน์ในด้านการเอื้ออำนวยให้นักวิเคราะห์สามารถกำหนดความหมายของแนวความคิด (concepts) หรือข้อสันนิษฐาน (assumptions) บางประการซึ่งมีความหมายอยู่ในรูปของการตัดสินค่านิยม ให้เป็นแนวความคิดที่เห็นได้ชัดแจ้ง ด้วยเหตุนี้จึงควรที่จะได้มีการพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นจากการแก้ปัญหามาเป็นปัญหาในรูปแบบเชิงประจักษ์อย่างละเอียด

ในการแก้ไขปัญหามาเป็นปัญหาในรูปแบบเชิงประจักษ์ โดยการเทียบค่ากับข้อเท็จจริงนั้น อย่าพึงคิดว่ากระทำได้อย่างสมบูรณ์เต็มทีนักกว่าจะได้ “น้ำหนัก” หรือความหมายเท่าเทียมกันจากทั้งสองประโยค ในบางครั้งการเทียบค่าอาจได้ “น้ำหนัก” ไม่เท่ากับประโยคเดิมก็อาจเป็นได้ อีกประการหนึ่ง ปัญหาเชิงปทัสสถานหลายปัญหาไม่สามารถจะเทียบค่าข้อเท็จจริงให้เป็นรูปแบบเชิงประจักษ์ได้เลย กล่าวคือ เมื่อเทียบค่าออกมาแล้วก็ยังเป็นปัญหาที่ต้องตัดสินโดยค่านิยมอยู่นั่นเอง ไม่มีทางที่จะทำให้หนีพ้นไปจากการตัดสินทางค่านิยมได้ ผู้วิจัยทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ พึงระวังความผิดพลาดสองประการนี้ให้มาก

นักปรัชญาเรียกการแก้ไขประโยคเชิงปทัสสถานในแบบเทียบค่าเข้ากับข้อเท็จจริงว่าเป็น “จริยธรรมชาตินิยม” (ethical naturalism) ซึ่งหมายถึงว่า ประโยคเชิงจริยธรรมทั้งหลาย (ประโยคที่ประกอบขึ้นด้วยคำว่า “ดี” “ถูกต้อง” และอื่น ๆ ที่มีความหมายในทำนองเดียวกันนี้) สามารถเทียบหรือแปลความให้เป็นข้อความในรูปอื่น ๆ ได้โดยไม่เสียความหมายในเชิงจริยศาสตร์ บุคคลที่เชื่อในแนวนี้ได้ชื่อว่า “นักจริยธรรมชาตินิยม” ซึ่งเชื่อในทฤษฎีธรรมชาตินิยม (Naturalistic Theory) ที่ว่า ค่านิยมหรือประเด็นทางจริยศาสตร์ทั้งหลายนั้น สามารถตัดสินหรือตรวจสอบได้เช่นเดียวกับประโยคข้อเท็จจริงธรรมดา กล่าวคือสามารถนิยาม “ค่านิยม” ในรูปของ “ข้อเท็จจริง” ได้ หรือนิยามคำว่า “ควร” ในรูปของคำว่า “เป็น” ได้

นักปรัชญาบางคนไม่เห็นด้วยกับความเชื่อของนักจริยธรรมชาตินิยมดังกล่าว⁶ โดยเห็นว่า การแก้ไขประโยคเชิงปทัสสถานมาเป็นรูปแบบประโยคเชิงประจักษ์โดยการเทียบค่าข้อเท็จจริง

⁶ ผู้สนใจรายละเอียดโปรดดูในเชิงอรรถที่ 5

นั้นเต็มไปด้วยความผิดพลาดมากมาย นักปรัชญากลุ่มนี้เชื่อว่า ความพยายามที่จะคัดค้านค่านิยมและประเด็นในทางจริยศาสตร์ ในรูปของการเทียบค่าเข้ากับข้อเท็จจริงแล้วตัดสินในกันข้อเท็จจริง (factual judgment) นั้นเป็นการ “ทุตรรกทางธรรมชาติ” (naturalistic fallacy) นักปรัชญากลุ่มนี้ได้ชื่อว่าเป็น “นักจริยธรรมชาตินิยม” (ethical nonnaturalist) ซึ่งเชื่อว่าการเทียบค่านิยมเข้ากับข้อเท็จจริงดังกล่าวทำให้เกิดการทุตรรก หรือเกิดการผิดพลาดโดยไม่รู้ตัว ยกตัวอย่างเช่น สมมุติว่าพวกจริยธรรมชาตินิยมกล่าวออกมาเป็นประโยคเชิงปฏิเสธว่า “นายกรัฐมนตรี ก. ดี” ถ้าแก้ให้เป็นรูปแบบประโยคเชิงประจักษ์แบบประโยค “ถ้า...แล้ว” ก็อาจจะได้เป็นว่า “ถ้านายกรัฐมนตรี ก. ดี แล้วต้องใช้นโยบายรักษาพยาบาลฟรีแก่คนจน” หรือแก้เป็นแบบใช้กรอบอ้างอิงได้ว่า “คนไทยแทบทุกคนชอบนายกรัฐมนตรี ก.” นักจริยธรรมชาตินิยมกล่าวว่า การแก้ไขดังกล่าวเป็นการทุตรรกโดยธรรมชาติ ประโยคที่แก้ไขแล้วดังกล่าว ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ว่ามี “น้ำหนัก” เท่ากัน ที่กล่าวว่า “นายกรัฐมนตรี ก. ทำให้มีการรักษาพยาบาลฟรีแก่คนจน” นั้นอาจเป็นจริงได้ แต่จะบอกได้อย่างไรเล่าว่า “การรักษาพยาบาลฟรีแก่คนแก่คนจน” นั้น “ดี” ในความเป็นจริงอาจจะเลิกได้ ฉะนั้นจะเห็นว่า การเทียบคำว่า “ดี” เข้ากับข้อเท็จจริงที่ว่า “การรักษาพยาบาลฟรีแก่คนจน” นั้นเป็นการเทียบที่ผิด หรืออาจจะผิดได้ และข้อความที่นำมาเทียบยังมีลักษณะเป็นข้อความที่ขึ้นอยู่กับการตัดสินทางค่านิยมอยู่ที่ ในทำนองเดียวกัน การเทียบค่าโดยใช้กรอบอ้างอิงว่า “คนไทยแทบทุกคน” ชอบนายกรัฐมนตรี ก. นั้น เราจะรู้ได้อย่างไรว่า ถ้าคนไทยแทบทั้งหมดชอบแล้วนั้น นายกรัฐมนตรี ก. จะเป็นคนดีหรือทำดีเท่ากับความหมายของคำว่า “ดี” ในทางจริยศาสตร์ได้จริง ในลักษณะดังกล่าวนี้ นักจริยธรรมชาตินิยมกล่าวว่าการที่จะแก้ประโยค “ควร” ให้เป็นประโยค “เป็น” นั้นทำไม่ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จะแก้ประโยคเชิงปฏิเสธให้เป็นประโยคเชิงประจักษ์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถกระทำได้ หรือแม้แต่นำเอาแนวความคิดเชิงปฏิเสธมาเทียบเข้ากับข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ก็ยังมีน้ำหนักอยู่คนละระดับอยู่ที่ ไม่มีทางที่จะทำให้น้ำหนักเท่ากันโดยสมบูรณ์ได้

ความเชื่อของนักจริยธรรมชาตินิยมดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมาก ปัญหาเชิงปฏิเสธบางปัญหายากต่อการที่จะเทียบค่าออกมาเป็น ข้อเท็จจริงที่ยังคงให้ความหมายที่มีน้ำหนักคงเดิม คือสมบูรณ์เต็มรูปแบบตามความหมายเชิงจริยศาสตร์ในทุกประการ บางปัญหานั้นไม่ว่าจะแก้ไขเทียบค่าอย่างไรก็ยังเป็นปัญหาที่อาศัยการตัดสินโดยค่านิยมอยู่ที่

แท้ที่จริงแล้ว ทั้งนักจริยธรรมชาตินิยมและนักจริยธรรมชาตินิยมที่กล่าวว่า หลักฐานเชิงประจักษ์คัดค้านค่านิยมไม่ได้และคัดค้านได้นั้นต่างผิดด้วยกันทั้งคู่ เพราะความเป็นจริงอยู่ที่ความผิดพลาดของการเทียบว่าเทียบได้น่าหนักเท่ากับค่านิยมนั้นหรือไม่ ไม่ใช่อยู่ที่ว่าจะคัดค้านได้หรือไม่ได้ ดังนั้น ในการนำหลักฐานเชิงประจักษ์ไปเทียบกับค่านิยมว่า “ดี” “เลว” “ควร” “ไม่ควร” ทั้งหมด จึงพึงกระทำด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง

ประเภทของปัญหาเชิงประจักษ์

ปัญหาที่มีความสำคัญสำหรับการวิจัยในปัจจุบัน คือ ปัญหาเชิงประจักษ์ ซึ่งอาจแบ่งออกได้หลายประเภทตามความมุ่งหมาย และ ความซับซ้อน ของการวิจัย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า จุดมุ่งหมายในการวิจัยคือความพยายามที่จะ (1) บรรยาย (2) อธิบาย และ (3) ทำนายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ส่วนความซับซ้อนของการวิจัยนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนของตัวแปร ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) การวิจัยที่มีตัวแปรตัวเดียว เรียกว่า “ผันแปรเดียว” (univariate) และ (2) การวิจัยที่มีตัวแปรตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เรียกว่า “ผันแปรพหุ” (multivariate)

คำว่า “ตัวแปร” (variable) คือชื่อคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่มีหลายค่าแตกต่างกันออกไป เช่น “อายุ” เป็นชื่อคุณสมบัติของจำนวนเวลานับตั้งแต่บุคคลเกิดมา มีหลายค่าแตกต่างกันออกไป เป็น 20, 25 หรือ 60 ปี เป็นต้น คำว่า “ชนชั้น” เป็นตัวแปรเพราะเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของสังคม และให้ค่าหลายค่าได้ เช่น ชนชั้นต่ำ ชนชั้นกลาง และชนชั้นสูง เป็นต้น คำว่า “ชาย” ไม่ใช่ตัวแปร เพราะแม้จะเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่ง แต่ให้ค่าได้เพียงค่าเดียว ยกเว้นว่าถ้าหมายถึง “ความเป็นชาย” แล้วก็นับเป็นตัวแปรได้ เพราะเป็นทั้งคุณสมบัติอย่างหนึ่ง และให้ค่าหลายค่าได้ว่า “เป็นชายมาก เป็นชายน้อย” ได้ เป็นต้น

หากเรานำเอาจุดมุ่งหมายของการวิจัยทั้ง 3 ประการ มาผนวกเข้ากับความซับซ้อนทั้ง 2 ประการของการวิจัยแล้ว จะได้ปัญหาเชิงประจักษ์ 6 ประเภท ดังนี้

1. การบรรยายผันแปรเดียว
2. การบรรยายผันพหุ
3. การอธิบายผันแปรเดียว
4. การอธิบายผันพหุ

5. การทำนายฝันแปรเดี่ยว

6. การทำนายฝันพหุ

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบบรรยายฝันแปรเดี่ยว

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบบรรยายฝันแปรเดี่ยวเป็นคำถามเกี่ยวกับสถานะในอดีต และปัจจุบันของตัวแปรตัวใดตัวหนึ่ง

ตัวอย่าง

1. ทหารในรัฐสภามีจำนวนเท่าใด
2. การปะทะกันระหว่างไทยกับกัมพูชาใน พ.ศ. 2520 มีความรุนแรงเท่าใด
3. เหตุการณ์ “โคตรทอรุณ 6 ตุลา” เกิดขึ้นได้อย่างไร

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบบรรยายฝันพหุ

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบบรรยายฝันพหุ เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานะในอดีต หรือปัจจุบันของความสัมพันธ์ของตัวแปร (หรือคุณลักษณะ) ตั้งแต่สองตัวขึ้นไป

ตัวอย่าง

1. สัดส่วนระหว่างทหารกับพลเรือนในรัฐสภาเมื่อ พ.ศ. 2521 มีผลต่อประสิทธิภาพของการออกกฎหมายหรือไม่
2. การปะทะกันระหว่างไทยกับกัมพูชา เมื่อ พ.ศ. 2520 นั้น เกี่ยวข้องกับขบวนการเขมรอิสระ พ.ค.ท. และความสัมพันธ์ระหว่างเขมรกับญวนหรือไม่
3. “เหตุการณ์ 6 ตุลา” มีผลต่อความเข้มแข็งของ พ.ค.ท. หรือไม่

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบอธิบายฝันแปรเดี่ยว

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบอธิบายฝันแปรเดี่ยวเป็นคำถามที่ว่า ทำไมตัวแปรตัวหนึ่งจึงมีสถานะเช่นนั้น โดยปกติจะเป็นปัญหาที่บรรยายสถานะไว้แล้ว แล้วถามเพื่อได้รับการอธิบายต่อไปว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

ตัวอย่าง

1. ทำไมสัดส่วนระหว่างทหารกับพลเรือนในรัฐสภาของไทย จึงเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 25 ใน พ.ศ. 2519 เป็นร้อยละ 90 ใน พ.ศ. 2520
2. ทำไม ไทยกับกัมพูชาจึงปะทะกันถึง 3 ครั้ง ใน พ.ศ. 2520
3. ทำไมรัฐบาลไทยจึงออกกฎหมายปลดปล่อย “ผู้ต้องหาคดี 6 ตุลา”

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบอธิบายพันพหู

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบอธิบายพันพหู คือคำถามที่ถามว่า ทำไมตัวแปรสองตัว (หรือมากกว่านั้น) จึงสัมพันธ์กันเช่นนั้น

ตัวอย่าง

1. ทำไมสัดส่วนระหว่างทหารและพลเรือนในรัฐสภาของไทยจึงสัมพันธ์กับประสิทธิภาพของการออกกฎหมาย
2. ทำไมการปะทะกันระหว่างไทยกับกัมพูชา ใน พ.ศ. 2520 จึงมีผลต่อฐานะการเงินของขบวนการเขมรอิสระ
3. ทำไมจึงเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบทำนายผันแปรเดียว

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบทำนายผันแปรเดียว คือคำถามเกี่ยวกับอนาคตของตัวแปรตัวใด

ตัวหนึ่ง

ตัวอย่าง

1. อัตราส่วนของทหารในรัฐสภาจะเพิ่มขึ้นหรือลดลง
2. การปะทะกันระหว่างไทยกับกัมพูชาจะเกิดขึ้นอีกหรือไม่
3. เหตุการณ์ เช่น 6 ตุลา จะเกิดขึ้นในเมืองไทยอีกหรือไม่

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบทำนายผันแปรพหู

ปัญหาเชิงประจักษ์แบบทำนายผันแปรพหู คือคำถามเกี่ยวกับสถานะในอนาคตของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตั้งแต่สองตัวขึ้นไป

ตัวอย่าง

1. อัตราส่วนของทหารในรัฐสภาในอนาคตจะมีผลต่อประสิทธิภาพในการออกกฎหมายหรือไม่
2. สัมพันธภาพระหว่างไทยกับกัมพูชา จะยังมีผลต่อขบวนการเขมรอิสระหรือไม่
3. สัมพันธภาพระหว่างไทยกับลาว เวียดนาม และจีนจะมีผลต่อสถานะของ พ.ค.ท.หรือไม่

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการตั้งปัญหา

พึงสังเกตว่า ความรู้มักจะเริ่มจากการบรรยาย ไปสู่การอธิบาย และการทำนายตามลำดับ ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาแบบสำรวจ (exploratory studies) ต้องเริ่มที่การมีข้อเท็จจริงก่อน นั่นคือขั้นบรรยายเกี่ยวกับข้อเท็จจริง แล้วจึงก้าวไปสู่การอธิบายและทำนายในเรื่องนั้น ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การอธิบายและการทำนายเป็นเป้าหมายของศาสตร์ที่อยู่ในระดับสูงกว่าการบรรยาย การบรรยายมีความสำคัญในแง่ของการรวบรวมข่าวสารข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเท่านั้น ดังนั้นนักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์จะไม่หยุดยั้งอยู่แค่เพียงระดับนี้ ก็จะไม่ตรึงตัวเองอยู่แค่การ “ดูรูปภาพ” เท่านั้น หากแต่จะต้องพยายามที่จะได้ความรู้ในระดับ “อธิบาย” และระดับ “ทำนาย” ซึ่งเป็นเป้าหมายระดับสูงของการศึกษาค้นคว้าของศาสตร์ทั้งปวง

มิตีของการตั้งปัญหา

การตั้งปัญหาเชิงประจักษ์เป็นก้าวแรกและก้าวสำคัญของการวิจัยแบบศาสตร์ หรือการวิจัยที่เป็นระบบ เป็นขั้นของการตัดสินใจที่สำคัญที่สุด กิจกรรมทั้งหลายที่จะบังเกิดขึ้นในขั้นต่อไป จะมีผลสืบเนื่องมาจากการตั้งปัญหา ด้วยเหตุนี้ นักวิจัยพึงตั้งปัญหาด้วยการพิจารณาอย่างรอบคอบและระมัดระวัง อย่างน้อยพึงพิจารณาถึงความเหมาะสมหรือความสำคัญของปัญหาจากเกณฑ์ 6 ประการต่อไปนี้ คือ เค้นชัด (explicit) ชัดเจน (clear) เป็นต้นคิด (original) ทดสอบได้ (testable) สำคัญทางทฤษฎี และเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงในสังคม⁷

ความเด่นชัด

นักวิจัยต้องตั้งปัญหาให้เด่นชัด ต้องทำให้เห็นปัญหาตั้งแต่จุดเริ่มต้น ไม่เช่นนั้นจะเกิดปัญหาขึ้นนานัปการ เช่น ทำให้ขาดจุดหมายที่แน่นอน เปลืองเงินเปลืองเวลา เป็นต้น การระบุปัญหาให้เห็นได้อย่างเด่นชัด หมายถึงการมีเป้าหมายในการวิจัยที่เด่นชัดด้วย นั่นคือ นักวิจัยพึงรู้ว่าตัวเองอยู่ที่จุดใด และกำลังก้าวไปทางไหน สามารถแยกแยะแก่นและเปลือกออกจากกันได้ เมื่อทดสอบแล้วได้ผลที่เป็นแบบข้าง ๆ คู ๆ ก็จะได้รู้ว่าไม่ตรงกับประเด็นที่ทำการวิจัยได้ทวนกลับไปศึกษาใหม่ได้ทันที และเมื่อบรรลุถึงเป้าหมายแล้วจะได้รู้ตัว จะได้ยุติปัญหานั้น และทำการศึกษามันใหม่ที่ยังลึกลงไปกว่านั้นได้

⁷ Carlo Lastrucci, The Scientific Approach (Cambridge : Schenkman. 1967), pp. 52-74; Fred Kerlinger, Foundations of Behavioral Research (New York : Holt, Rinehart & Winston, 1964), pp. 18-20; and, E. Terrence Jones, Conducting Political Research (New York : Harper & Row. 1971), pp. 12-15.

อีกประการหนึ่ง ในการเสนอรายงานผลการวิจัย การเขียนเป็นบทความ หรือทำเป็นหนังสือก็ควรระบุตัวปัญหาให้เด่นชัดตั้งแต่ตอนเริ่มต้น ในรายงานเพื่อที่ผู้อ่านจะไม่ต้องประสบความยากลำบากในการติดตามว่าปัญหาของเรื่องคืออะไร นักวิจัยที่ขาดเป้าหมายที่เด่นชัดจะทำให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความยากลำบาก และการที่ผลการวิจัยเรื่องนั้นจะเป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการก็เป็นเรื่องที่หวังได้ยาก ปัญหาที่เด่นชัดจะบอกให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงสิ่งที่จะเกิดตามมา หรือตระหนักถึงสิ่งที่จะทำให้เกิดความสับสนแก่เรื่องนั้น ๆ ได้อย่างเด่นชัดตามไปด้วย

วิธีที่ดีที่สุดในการตั้งปัญหาให้เด่นชัดนั้น ต้องทำเป็นรูปคำถาม หรือเชิงคำถามและถามตรง ๆ ว่าต้องการศึกษาอะไร

ตัวอย่าง

ไม่ชัดแจ้ง

เกี่ยวกับเรื่องของคนชาติไทยนั้น บ้างก็ว่าอพยพมาจากประเทศจีน บ้างก็ว่าคนไทยเป็นเผ่าเชื้อชาติหลักที่มีถิ่นฐานอยู่ในแหลมทองตั้งแต่โบราณกาล การค้นพบที่บ้านเชียงยืนยันหลักฐานจากนักประวัติศาสตร์จีนอย่างแน่นแฟ้น แต่นักโบราณคดีหลายคนเห็นว่าเป็นเรื่องการสันนิษฐานที่วิปลาสสันติ

ชัดแจ้งขึ้น

ชนชาติไทยมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ใด

ตัวอย่างช่วยมือเสนอปัญหาอย่างขาดจุดมุ่งหมายที่เด่นชัด โดยเสนอเรื่องราวที่ชัดแจ้งกันเกินไปหมด ทำให้ยากต่อการจับความว่ามุ่งจะถามเรื่องอะไรแน่ ส่วนประโยคความมีอันถามง่าย ๆ ตรง ๆ เเด่นชัดว่าปัญหาแท้จริงคืออะไร ไม่สร้างความสับสน สะดวกในการวางแผนการวิจัยและติดตามผลที่ได้รับ

ความชัดเจน

คำถามที่ชัดเจนเป็นบ่อเกิดของการได้คำตอบที่เด่นชัด การเขียนปัญหาให้ชัดเจนเป็นเรื่องค่อนข้างยากแต่ก็มีทางฝึกฝนได้ เรียนรู้ได้ นักวิจัยพึงระบุปัญหาในการวิจัยไว้ด้วยภาษาที่ชัดเจน ไม่กำกวม ถลุมเครือ ทุกคนต้องมีความรู้อยู่ในระดับเดียวกัน ต้องสื่อความหมายได้อย่างเดียวกัน และเป็นที่น่าสนใจกันได้ระหว่างนักวิชาการด้วยกัน (แม้จะมีพื้นความรู้หรือความเชื่อที่แตก

ต่างกันออกไปก็ตาม) กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาที่มีความชัดเจนคือปัญหาที่ง่าย กระต๊าก และระบบขอบเขตไว้เฉพาะตายตัว ถ้าเป็นคำถามที่ซับซ้อนก็ต้องสามารถแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ที่ให้ความหมายอย่างเฉพาะเจาะจงและชัดเจนได้

ตัวอย่าง

ไม่ชัดเจน	ชัดเจนขึ้น
การกระจายอำนาจช่วยให้คนไทยในส่วนภูมิภาคดีขึ้นไหม	<p>การตัดสินใจที่จะกระจายอำนาจด้านการศึกษา สาธารณสุข และประกันสังคมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอะไรบ้าง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน 2. ผลต่องบประมาณด้านการศึกษา สาธารณสุข และการประกันสังคม 3. ผลจากการที่ประชาชนสามารถตัดสินใจเองได้ ซึ่งมีต่อระดับการศึกษาของประชาชน และความเป็นอยู่โดยทั่วไป

ตัวอย่างข้างบนนี้ดูเผิน ๆ แล้วก็เสมือนเป็นปัญหาง่าย ๆ แต่ในความเป็นจริงเป็นปัญหาที่ยากต่อการทดสอบมาก ปัญหาอาจมีต่อไปว่า คำว่าการกระจายอำนาจ หมายถึงอะไร หมายถึงการกระจายอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะใช่หรือไม่ ถ้าใช่เป็นนโยบายเกี่ยวกับเรื่องอะไร ส่วนไหนบ้าง คำว่า "ดีขึ้น" หมายถึงอะไร เป็นต้น ส่วนตัวอย่างขวามือเป็นการขยายประโยคที่ซับซ้อนออกเป็นประโยคย่อยหลายประโยค ทำให้เกิดความชัดเจนขึ้น ถึงไม่ชัดเจนเต็มที่แต่สร้างความสะดวกและระบบขอบเขตของปัญหา เจาะเจาะจงมากขึ้นกว่าเดิมพอที่จะทำการทดสอบเชิงประจักษ์แบบหนึ่งได้

เป็นต้นคิด

ลักษณะปัญหาที่เหมาะสมแก่การวิจัยอีกประการหนึ่ง คือ ต้องเป็นปัญหาใหม่ ไม่ซ้ำกับปัญหาอื่น ๆ ที่มีคนทำการศึกษาวินิจฉัยมาแล้ว อย่างไรก็ตามปัญหาที่เป็นต้นคิด (original) หรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะคลุมเครือและเป็นปัญหาในการตีความอยู่มากกว่าเป็นต้นคิดหรือเป็นปัญหาใหม่จริงหรือไม่ ในบางครั้ง ผู้วิจัยทำการวิจัยโดยใช้ปัญหา แต่ใช้แนวทางการศึกษา (approach)

หรือเทคนิควิจัยแบบใหม่มาใช้ในการศึกษาเพื่อตรวจสอบข้อสรุปหรือทฤษฎีเก่า ๆ ว่าจะได้ข้อสรุปตรงกันหรือไม่ ก็มีอยู่เป็นอันมาก

การให้ความสำคัญแก่ปัญหาที่เป็นต้นคิด เช่น อ้างถึงว่าใครเคยทำการหยาบยกปัญหาหรือแง่มุมนั้น ๆ มาทำการศึกษบ้างแล้วนั้นเป็นการให้เกิดริเริ่ม และผู้สืบต่อที่ทำการศึกษามีปัญหานั้นให้ลึกซึ้งลงไปเป็นขั้น ๆ จนถึงระดับที่รู้จักกันอยู่ในปัจจุบัน ในการวิจัยผู้วิจัยต้องคิดปัญหาขึ้นมาเอง ถ้าปัญหานั้นมีคนอื่นศึกษาแล้ว ก็ควรที่จะได้รับรู้ทันต่อที่มาและรายละเอียดว่ามีใครศึกษาบ้างแล้ว ในส่วนไหนบ้าง ได้ผลอย่างไรเพื่อที่เราจะได้เริ่มศึกษาจากจุดใด เป็นต้น รายละเอียดดังกล่าวอาจทราบได้จากการสำรวจวรรณกรรมหรือบทวิจัยที่เกี่ยวข้อง (review of related literatures) หรือตรวจสอบจากหนังสือคู่มือ หนังสืออ้างอิง หรือสารานุกรมต่าง ๆ เช่น ในทางรัฐศาสตร์อาจตรวจสอบได้จาก *The International Encyclopaedia of the Social Sciences*, *the ABC Guide to Recent Publications in the Social and Behavioral Sciences*, *International Bibliographies of Political Sciences*, *International Political Science Abstracts*, *Sociological Abstracts*, *The Universal Reference System*. เป็นต้น

ทดสอบได้

ปัญหาของศาสตร์นั้นต้องเป็นปัญหาที่สามารถทดสอบหรือตอบได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ ปัญหาที่ไม่สามารถหาหลักฐานเชิงประจักษ์มาประกอบได้ ไม่เรียกว่าเป็นปัญหาทางศาสตร์ อาจจะเป็นปัญหาทางทฤษฎี จริยศาสตร์ หรือปรัชญาก็ได้ ปัญหาดังกล่าวนี้ไม่สามารถทดสอบได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ เช่น ถ้าถามว่า "รัฐบาลแบบใดดีที่สุด" ปัญหานี้ไม่สามารถตอบได้โดยใช้ประสบการณ์จริงหรือหลักฐานเชิงประจักษ์ ความดีความชั่วเป็นการตัดสินโดยค่านิยมเป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ แม้จะหาหลักฐานบางอย่างที่เกี่ยวข้องมาประกอบได้แต่ก็ต้องอาศัยการตัดสินค่านิยมเป็นเกณฑ์อยู่นั่นเอง ปัญหาเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นปัญหาของศาสตร์

ปัญหาอีกแบบหนึ่งเป็นปัญหาเชิงประจักษ์ แต่เป็นแบบสร้างมโนภาพก็ไม่สามารถทดสอบได้ เช่น "เมื่อไรจะเกิดสงคราม" "เมื่อไรจะมีรัฐบาลโลกที่มีประสิทธิภาพ" ปัญหาเหล่านี้คู่แล้วก็เป็นปัญหาเชิงประจักษ์ แต่ในขณะนี้ยังทดสอบไม่ได้ เพราะเหตุการณ์ยังไม่เกิด ยังไม่มีข้อมูล ข้อสรุป ทฤษฎี และเทคนิคใด ๆ ที่จะตอบคำถามเช่นนั้นได้ แม้ว่าจะเป็นคำถามที่มีความสำคัญ แต่ก็ไม่สามารถทดสอบได้ด้วยข้อเท็จจริง (facts) ด้วยเหตุนี้จึงไม่ถือว่าเป็นปัญหาทางศาสตร์ คำถามที่เหมาะสมสำหรับกรวิจัย ต้องเป็นคำถามที่ทำการทดสอบได้ด้วยวิธีการที่คณิต

ที่ใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ได้ ทั้งยังเป็นคำถามที่มีคุณค่า มีความสำคัญ และเหมาะสมด้วยประการต่าง ๆ

ปกติแล้วปัญหาที่เหมาะสมสำหรับนักวิจัยแต่ละคนนั้นต้องขึ้นอยู่กับสิ่งประกอบต่าง ๆ ที่จะใช้ในการวิจัย ซึ่งเรียกได้ว่าเป็น “ทรัพยากร” สำหรับการวิจัย เช่น วิธีการ เทคนิค เครื่องมือ และปัจจัยอื่น ๆ ที่จำเป็น นักวิจัยที่ฉลาดต้องเลือกปัญหาที่มีทางตอบได้ไปทำการวิจัย

ตัวอย่าง

ทดสอบไม่ได้	ทดสอบได้
รูปแบบรัฐบาลที่ดีที่สุดคืออะไร	รัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยทำให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้น การศึกษาสูงขึ้น และพละนามัยสมบูรณ์ขึ้นกว่ารัฐบาลที่ไม่เป็นประชาธิปไตยหรือไม่

คำถามทางซ้ายมือเป็นคำถามทางค่านิยม ไม่ใช่ปัญหาทางศาสตร์ ส่วนทางขวามือเป็นคำถามที่แก้ไขแล้ว เพื่อให้ทำการทดสอบได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ แต่ก็ยังเป็นปัญหาทางค่านิยมอยู่อีก เช่นที่ว่า “รายได้สูงขึ้น การศึกษาสูงขึ้น และพละนามัยสมบูรณ์ขึ้น” นั้นหมายถึงว่า “ดี” กว่าเดิมใช่หรือไม่ (รายได้สูงขึ้นอาจทำให้ความเป็นอยู่ของคนเลวลงกว่าเดิมก็ได้) ถ้าตัดสินด้วยค่านิยมว่า สภาพเช่นนั้นหมายถึง “ดี” แล้วจึงจะสามารถตัดสินต่อไปได้ว่าระหว่างรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยและรัฐบาลที่ไม่เป็นประชาธิปไตยนั้น รัฐบาลประเภทใดที่ได้ ค่านิยมที่สูงสุด

สำคัญทางทฤษฎี

ปัญหาที่เหมาะสมสำหรับนำมาวิจัยต้องเป็นปัญหาที่สามารถช่วยสร้างเสริมพัฒนาความรู้ให้กองงามยิ่งขึ้นได้ ถ้าปัญหานั้นสัมพันธ์กับข้อสรุป หรือทฤษฎีเรียกว่า ปัญหานั้นมี “ความสำคัญทางทฤษฎี” ถ้าไม่สัมพันธ์กับทฤษฎีใด ๆ เลยเรียกว่า “ปัญหาที่ขาดทฤษฎี” (atheoretical)

ตัวอย่าง

ไม่สำคัญทางทฤษฎี	สำคัญทางทฤษฎี
ความสูงของคังจุกของ ส.ส. มีความสัมพันธ์กับการทะเลาะวิวาทภายในพรรคหรือไม่	สถาบันพรรคการเมืองที่อ่อนแอของไทยมีความสัมพันธ์กับการไร้เสถียรภาพทางการเมืองไทยหรือไม่

คำถามซ้ายมือไม่เกี่ยวข้องกับข้อสรุปหรือทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ หรือทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ใด ๆ แต่คำถามทางขวามือมีความสัมพันธ์กับข้อสรุปด้านพัฒนาการทางการเมือง
เกี่ยวข้องกับสังคม

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดของการตอบคำถามคือ การอธิบายและทำนายปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคม การอธิบายและทำนายไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่ายนัก ผลจากการอธิบายและการทำนายหมายถึง การที่คนเราสามารถควบคุม หรือกำหนดสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราได้ เช่น ถ้าเราอธิบายได้ว่าเหตุใดฟ้าจึงผ่า เราอาจสร้างสายล่อฟ้าป้องกันฟ้าผ่าได้ แต่ถึงกระนั้นก็ดี การที่จะกำหนด (ทำนาย) ว่า ฟ้าจะผ่าเมื่อเวลาเท่าไรนั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก ทำนองเกี่ยวกับทางการเมือง เราอาจอธิบายได้ว่าทำไมจึงเกิดรัฐประหาร แต่การที่จะกำหนดว่ารัฐประหารจะเกิดขึ้นเมื่อไรนั้นค่อนข้างยากมากเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามถ้าเรารู้ว่าปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุใดแล้ว เราอาจจัดแจงปัจจัยเหล่านั้นให้เกิดสิ่งที่พึงประสงค์ขึ้นมาได้ ดังที่ทางเศรษฐศาสตร์มีทฤษฎีเกี่ยวกับเงินฝืด เงินเฟ้อ ก็พยายามใช้เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาเงินฝืด เงินเฟ้อของประเทศ เป็นต้น

ในทางการเมืองและสังคม สิ่งที่น่าจะเป็นปัญหาสำคัญสำหรับมนุษยชาติได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับการสงคราม ความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ความยากจน การขาดการศึกษา อาชญากรรม สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ และสุขภาพของประชาชนในส่วนต่าง ๆ กล่าวได้ว่าสังคมศาสตร์ยังอยู่ในระยะเริ่มแรกที่จะเข้าไปแก้ปัญหาเหล่านี้ ถ้าปัญหาเชิงประจักษ์ใด ๆ มีส่วนที่จะช่วยแก้ปัญหา หรือทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจกับปัญหาเหล่านี้ได้แล้วเราเรียกว่าปัญหานั้นเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือเป็นปัญหาเชิงปฏิบัติ

ตัวอย่าง

เกี่ยวข้องกับสังคมน้อย

ต.ต. ที่เข้าดำรงตำแหน่งโดยการแต่งตั้ง มีร่างกายสูงใหญ่กว่า ต.ต. ที่มาจากการเลือกตั้งหรือไม่

เกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น

ต.ต. ที่เข้าดำรงตำแหน่งโดยการเลือกตั้ง มีความรับผิดชอบต่อประชาชนมากกว่า ต.ต. ที่มาจากการแต่งตั้งหรือไม่

ตัวอย่างทางซ้ายมืออาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับทฤษฎีภาวะการเป็นผู้นำ (ผู้นำมักจะมีร่างกาย
 สูงใหญ่กว่าประชาชนธรรมดาโดยเฉลี่ย) แต่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเฉพาะหน้าของสังคม อย่าง
 เช่นตัวอย่างปัญหาทางขวามือ

สรุป

เพื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ และสามารถทำให้การค้นคว้าวิจัยดำเนินไปด้วยความราบรื่น นักวิจัยจึงพึงตระหนักและให้ความสำคัญแก่การตั้งปัญหาตั้งแต่จุดเริ่มแรกของการวิจัย อย่าลืมนำ “การเริ่มต้นที่ดีทำให้งานสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง” ผู้เขียนหวังว่าเกณฑ์และประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการตั้งปัญหาที่รวบรวมมาเสนอไว้นี้คงให้แนวทางในการตั้งปัญหาแก่นักวิจัยได้พอสมควร

การวิจัยเชิงบรรยาย (DESCRIPTIVE RESEARCH)

ดร. สมหวัง พิธิยานุวัฒน์

เป็นที่ทราบกันดีว่าการวิจัยเป็นการนำมาซึ่งความรู้ใหม่หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ การวิจัยอาจแบ่งได้เป็นหลายประเภท เช่นแบ่งตามประโยชน์ของการวิจัย (การวิจัยพื้นฐาน กับการวิจัยประยุกต์) แบ่งตามที่มาของข้อความรู้ (การวิจัยเชิงประจักษ์ กับการวิจัยโดยหลักนิรนัย) และที่นิยมใช้เป็นหลักในการแบ่งประเภทของการวิจัยกันมากในทางการศึกษาก็คือ ใช้แบ่งตามความมุ่งหมาย และวิธีการวิจัยซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่คือ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (HISTORICAL RESEARCH) การวิจัยเชิงบรรยาย (DESCRIPTIVE RESEARCH) และการวิจัยทดลอง (EXPERIMENTAL RESEARCH) ในบทความนี้จะกล่าวเฉพาะการวิจัยเชิงบรรยายเท่านั้น โดยจะพิจารณาดัง ความหมายและธรรมชาติของการวิจัยเชิงบรรยาย กระบวนการวิจัยเชิงบรรยาย ประเภทของการวิจัยเชิงบรรยาย และการประเมินผลการวิจัยเชิงบรรยาย

ความหมายและธรรมชาติของการวิจัยเชิงบรรยาย

การวิจัยเชิงบรรยายเป็นการวิจัยที่ทำกันมากที่สุดในทางสังคมและทางการศึกษา มีการวิจัยจำนวนมากมุ่งบรรยายถึงคุณลักษณะของชุมชนในแง่ต่าง ๆ เช่น คุณลักษณะของประชากร ว่ามีการกระจายของอายุ ภูมิลำเนา เชื้อชาติ สัญชาติ สุขภาพทางกายและทางจิตใจ ระดับการศึกษา ระดับการรู้หนังสือ อาชีพ ความสนใจ รายได้ และอื่น ๆ อีกไม่มีที่สิ้นสุด ในขณะที่การวิจัยอีกพวกหนึ่งกลับสนใจถึงที่อยู่อาศัย การใช้ประโยชน์ห้องสมุดประชาชน สถิติอาชญากรรม และอื่น ๆ หรืออาจสนใจที่จะบรรยายชุมชนในแง่ของโครงสร้างขององค์การทางสังคม เป็นต้น

มีการวิจัยอีกจำนวนไม่น้อยมุ่งคาดคะเนสัดส่วนของประชากรว่ามีความเห็นอย่างไรอย่างหนึ่ง เช่น สนับสนุนการปฏิรูปที่ดินเพียงใด เห็นด้วยกับการยกเลิกการลงโทษประหารชีวิตหรือไม่เพียงใด

มีการวิจัยอีกประเภทหนึ่งที่มุ่งทำนายผลในอนาคต เช่น ในการชาวเสียงเพื่อคว่าผู้สมัครคนใดจะมีภาษีกว่ากัน ในทางการศึกษามีการวิจัยไม่น้อยที่มุ่งคาดคะเนจำนวนนักเรียนที่จะมีในอนาคตมุ่งคาดคะเนความต้องการอาคารสถานที่เรียนใน 10 ปีข้างหน้าของอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานีและอื่น ๆ

ยังมีการวิจัยอีกแบบหนึ่งที่สนใจค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ เช่น เด็กที่มีลำดับการเกิดต่างกัน จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันหรือไม่ หรือชั้นทางสังคมมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือไม่

จากตัวอย่างเรื่องการวิจัยดังกล่าว จัดรวมอยู่ภายใต้การวิจัยเชิงบรรยาย ด้วยเหตุผลที่ว่า การวิจัยดังกล่าวทุกเรื่องมุ่งบรรยายว่ามีอะไรบ้าง และอย่างไร การวิจัยเชิงบรรยายเกี่ยวข้องกับเงื่อนไข สภาพการณ์ หรือความสัมพันธ์ของการปฏิบัติ ความเชื่อ แนวความคิด หรือทัศนคติ โดยการเน้นถึงผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นอย่างไร ตลอดจนแนวโน้มที่กำลังพัฒนาไปในอนาคต นอกจากนี้การวิจัยทุกเรื่องยังมีคุณลักษณะสำคัญของกระบวนการวิจัยร่วมกัน เมื่อพิจารณาในแง่ของปัญหาในการวิจัย ก่อนที่ผู้วิจัยจะกำหนดปัญหาเหล่านั้นได้นั้น ผู้วิจัยจะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับปัญหาที่จะวิจัยเหล่านั้นมากแล้ว เมื่อเทียบกับความรู้ที่มีในการวิจัยขั้นสำรวจ (EXPLORATORY RESEARCH) กล่าวคือผู้วิจัยต้องให้คำนิยามอย่างชัดเจนว่า ตนเองนั้นต้องการวัดอะไร และจะแสวงหาวิธีการวัดที่เหมาะสมได้อย่างไร พร้อมทั้งสามารถระบุว่าจะประชากรคือใคร กลุ่มตัวอย่างมาได้อย่างไร ประกอบด้วยใครบ้าง ความยืดหยุ่น (FLEXIBILITY) ในการเก็บข้อมูลมิใช่เป็นคุณลักษณะของการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงบรรยาย ดังเช่นในการเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยขั้นสำรวจ (EXPLORATORY RESEARCH) ในการวิจัยเชิงบรรยาย ผู้วิจัยต้องสามารถกำหนดปัญหาอย่างกระฉับกระเฉง และสามารถบ่งชี้ว่าจะวัดอะไร จากใครบ้าง และจะวัดอย่างไร จึงจะได้ข้อมูลที่แม่นยำ เชื่อถือได้มากที่สุด ซึ่งการที่จะได้ข้อมูลที่ถูกต้องก็ต้องอาศัยเทคนิคการเก็บข้อมูลที่เหมาะสมเชิงการสังเกต การสัมภาษณ์ การส่งแบบสอบถามและอื่น ๆ การที่มีวิธีเก็บข้อมูลหลายวิธี มิใช่ว่าจะเก็บด้วยวิธีใดก็ได้ แต่ในทางกลับกัน แต่ละวิธีมีข้อดีข้อเสียที่ผู้วิจัยต้องทราบและเลือกใช้ให้เหมาะสม ฉะนั้นการเลือกเทคนิคการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงบรรยาย จึงจำเป็นต้องวางแผนล่วงหน้าอย่างระมัดระวัง เพื่อความถูกต้องสูงสุดของข้อมูลหรือข่าวสารที่ต้องการ ดังนั้นการออกแบบการวิจัยเชิงบรรยายจึงมุ่งป้องกันอคติ (BIAS) มากกว่าในการออกแบบการวิจัย

ขั้นสำรวจ (EXPLORATORY RESEARCH) และนอกจากนี้ยังมีการพิจารณาคู่ค่าของผลลัพธ์ และหนทางบ่งก้นอคติในทุกขั้นตอนของการวิจัยเชิงบรรยาย

กระบวนการวิจัยเชิงบรรยาย

1. การกำหนดปัญหาในการวิจัย

1.1 ลักษณะของปัญหาที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยเชิงบรรยาย

- 1.1.1 มีลักษณะเป็นเงื่อนไข หรือความสัมพันธ์ในปัจจุบัน
- 1.1.2 เป็นสิ่งที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ
- 1.1.3 ความเชื่อ แนวคิด ทศนคติ
- 1.1.4 กระบวนการที่กำลังดำเนินอยู่
- 1.1.5 เป็นการทำนายลักษณะของผลที่จะเกิดขึ้น
- 1.1.6 แนวโน้มหรือความเปลี่ยนแปลงที่กำลังพัฒนาอยู่

1.2 ทำความเข้าใจกับปัญหาให้กระจ่าง ให้คำนิยามปฏิบัติการ (OPERATIONAL DEFINITION) กับศัพท์บางคำเพื่อความเข้าใจตรงกันอย่างชัดเจน เช่นต้องการศึกษามูลฐานอำนาจของนักวิชาการไทย เราจะเป็นต้องให้คำนิยาม “มูลฐานอำนาจ” หมายถึงอะไร ก็นความเพียงใดให้เข้าใจเสียก่อน

1.3 กำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจนและเฉพาะเจาะจงเพียงพอที่จะ

- 1.3.1 รู้ว่าข้อมูลที่ต้องการคืออะไร
- 1.3.2 กลุ่มตัวอย่างคือใคร
- 1.3.3 เห็นแนวทางในการตั้งสมมติฐาน (HYPOTHESIS) ถ้ามี
- 1.3.4 วางแผนเก็บข้อมูล วิเคราะห์และแปลผลการวิจัยได้
- 1.3.5 ทำให้ผู้อ่านเข้าใจปัญหาได้ตรงกัน

2. การเลือก/สุ่มตัวอย่าง

โดยทั่วไปในการวิจัยเชิงบรรยายมุ่งบรรยายลักษณะของประชากร (POPULATION) แต่การจะศึกษาข้อมูลประชากรทั้งหมดในบางกรณีเป็นไปได้ ในบางกรณีถึงแม้เป็นไปได้ก็ต้องเสียแรงงาน เงินทองมากเกินไปกว่าผลลัพธ์ที่จะได้ อีกทั้งไม่จำเป็นต้องทำเช่นนั้น เพราะเราสามารถสุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของประชากร ศึกษาเพียงข้อมูลตัวอย่างแล้วจึงสรุปพาดพิงไปยังประชากรตามเป้าหมายได้ โดยลดค่าใช้จ่ายเป็นอันมาก อีกทั้งช่วยให้การออกแบบการวิจัยทำได้อย่างรัดกุม

ยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผลการวิจัยอาจคลาดเคลื่อนไปบ้างเล็กน้อย จุดอ่อนที่สุดของการวิจัยจากข้อมูลตัวอย่างก็คือ เรามักเลือกตัวอย่างโดยไม่คำนึงถึงความเป็นตัวแทน (REPRESENTATIVENESS) ของข้อมูล เลยทำให้การสรุปหากพึงเกิดความผิดพลาด

กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ทราบโอกาสที่ถูกเลือกขึ้นมา (Nonprobability Samples) จุดอ่อนของการใช้ตัวอย่างแบบนี้ก็คือ เราไม่สามารถคาดคะเนความผิดพลาดในการเลือกตัวอย่างได้เลย ส่วนจุดเด่นก็คือ ความสะดวกสบายในการได้มาซึ่งตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างแบบนี้ประกอบด้วย (1) การใช้กลุ่มตัวอย่างเท่าที่มีอยู่ (Accidental Samples) (2) กลุ่มตัวอย่างตามโควตา (Quota samples) และ (3) กลุ่มตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ (Purposive Samples)

2. กลุ่มตัวอย่างตามโอกาส (Probability Samples) เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เราทราบโอกาสที่แต่ละหน่วยถูกเลือกมาเป็นตัวอย่าง วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีดังนี้ (1) การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) (2) การสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ (Systematic Random Sampling) (3) การสุ่มตัวอย่างแบบแยกประเภท (Stratified Random Sampling) และ (4) การสุ่มตัวอย่างตามพื้นที่หรือกลุ่ม (Cluster Sampling)

คุณลักษณะที่ดีของกลุ่มตัวอย่าง

1. ต้องเป็นตัวแทนที่ดี

2. ต้องมีขนาดพอเหมาะ (นิยม ปรุค่า, หน้า 120)

2.1 สูตรสำหรับคำนวณหาขนาดตัวอย่างเพื่อการประมาณค่าเฉลี่ย

$$\frac{n}{x} = \frac{N k^2 \sigma_x^2}{NE^2 + k^2 \sigma_x^2}$$

เมื่อ $\frac{n}{x}$ = ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่พอดี

N = ขนาดประชากร

E = ค่าความคลาดเคลื่อนสูงสุดที่ผิดได้ด้วยความน่าจะเป็น $1-\infty$

k = ค่าคงที่

σ_x = ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งได้จากการสำรวจครั้งก่อน หรือการศึกษา นำ (Pilot Study)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากได้กลุ่มตัวอย่างหรือประชากรเพื่อการศึกษาแล้ว ขั้นตอนมาก็คือการเลือกหรือสร้างเครื่องมือวิจัยเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลตามต้องการ โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมของเทคนิคหรือกลวิธีที่ใช้เป็นสำคัญ และต้องการการวางแผนไว้เป็นการล่วงหน้ากันอย่างแน่ชัด ซึ่งแตกต่างจากการวิจัยขั้นสำรวจ (EXPLORATORY RESEARCH) ที่มีความยืดหยุ่นในเทคนิคการเก็บข้อมูลเป็นอันมาก ในการเก็บข้อมูลต้องพิจารณาค่าระดับชั้นดังนี้

3.1 แหล่งของข้อมูล : นักเรียน นิสิตนักศึกษา ครูอาจารย์ ผู้บริหาร ประชาชน ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน สถาบัน และอื่น ๆ

3.2 วิธีการเก็บข้อมูล

3.2.1 โดยอาศัยเครื่องมือ เช่น เทป นาฬิกาจับเวลา ฯลฯ

3.2.2 ใช้คนสังเกต สัมภาษณ์

3.2.3 เก็บจาก Subject โดยตรง เช่น ใช้แบบสอบถาม แบบทดสอบ มาตรฐานทัศนคติ และอื่น ๆ

3.2.4 เก็บจากบันทึก หรือข้อมูลที่มีอยู่แล้วโดย Subject ไม่รู้ตัว (Unobstrusive Methods)

3.3 ประเภทของเครื่องมือวิจัย

3.3.1 เครื่องมือวิจัยมาตรฐาน

3.3.2 เครื่องมือวิจัยที่สร้างขึ้นใช้เฉพาะกิจ

3.4 เทคนิคการจักเก็บข้อมูล : การสังเกตโดยตรง การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม มาตรฐานทัศนคติ แบบทดสอบ และอื่น ๆ

ในการวิจัยเชิงบรรยาย เทคนิคที่นิยมใช้จักเก็บข้อมูลมากที่สุดมี 3 วิธีคือ การสังเกตโดยตรง การสัมภาษณ์ และการใช้แบบสอบถาม ผู้เขียนจึงจะกล่าวถึงรายละเอียดของเทคนิคทั้งสามพอสังเขป

ก. เทคนิคการสังเกตโดยตรง เป็นกระบวนการที่นักวิจัยเก็บข้อมูลโดยการบันทึกพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในสถานการณ์เฉพาะสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยอาศัยประสาทสัมผัสของผู้สังเกตเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับ การรับรู้ ทัศนคติ ตลอดจนประสบการณ์

ของผู้สังเกตด้วย ปัญหาของการสังเกตโดยตรงก็คือ ผู้สังเกตได้บันทึกข้อมูลหรือพฤติกรรมเหล่านั้นถูกต้องเพียงใด การสังเกตพฤติกรรมอย่างมีระบบมิใช่ว่าใคร ๆ ก็ทำได้ทันที ผู้สังเกตต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี รู้ว่าตนเองต้องการสังเกตอะไร ไม่ควรสนใจอะไร เพื่อให้การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตเป็นไปอย่างถูกต้อง นอกจากผู้สังเกตต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีแล้ว ต้องอาศัยแบบบันทึกที่ดีด้วย สุ่มตัวอย่างเวลาที่จะสังเกตได้อย่างเหมาะสม และขจัดอิทธิพลของผู้สังเกตที่อาจมีต่อผู้ถูกสังเกตออกไป หรือให้มีน้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ ในรายงานการวิจัยจะต้องรายงานถึงวิธีการแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างแจ่มชัด

1. ประเภทของการสังเกตโดยตรง : การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (PARTICIPANT OBSERVATION) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (NON-PARTICIPANT OBSERVATION) และการสังเกตแบบกึ่งมีส่วนร่วม (QUASI-PARTICIPANT OBSERVATION)

2. ลักษณะการสังเกตโดยตรงที่ดี

- 2.1 วางแผนการสังเกตล่วงหน้า
- 2.2 ศึกษาเรื่องที่จะสังเกตก่อน
- 2.3 สังเกตเฉพาะเรื่อง
- 2.4 บันทึกพฤติกรรมที่ต้องการสังเกตทันที
- 2.5 ควรมีการตรวจสอบผลการสังเกตกับผู้อื่น
- 2.6 การสังเกตต้องนำออกมาเป็นปริมาณได้
- 2.7 ควรฝึกการสังเกตก่อนไปสังเกตจริง

3. ข้อบกพร่องของการสังเกตโดยตรง

- 3.1 นิยามพฤติกรรมที่มุ่งสังเกตไม่ชัดเจน
- 3.2 กลุ่มตัวอย่างพฤติกรรมที่สังเกตไม่เป็นตัวแทน
- 3.3 ผู้สังเกตมีอคติ (BIAS)
- 3.4 สังเกตที่ละหลายเรื่องและนานเกินไป
- 3.5 ผู้สังเกตขาดการฝึกฝน
- 3.6 ผู้สังเกตทำให้พฤติกรรมของผู้ถูกสังเกตเปลี่ยน
- 3.7 แบบบันทึกไม่ดี มีจำนวนรายการละเอียดมากเกินไปจนจำไม่ได้

ข. เทคนิคการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์คือการสนทนาแบบมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน ผู้สนทนาทั้งสองฝ่ายต่างให้และรับข่าวสาร การสัมภาษณ์เป็นกระบวนการติดต่อบริหารระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ โดยอาศัยภาษาเป็นสื่อ ข้อเสียของการใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงบรรยายก็คือ เปลืองเวลา และแรงงานเป็นอันมาก ยิ่งในกรณีกลุ่มตัวอย่างอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ส่วนข้อดีก็คือ ได้ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่อยากเขียนเป็นหลักฐาน อีกทั้งผู้สัมภาษณ์ให้โอกาสผู้ให้สัมภาษณ์ทำความเข้าใจอย่างซัดเจ็งก่อนตอบคำถาม ตลอดจนผู้สัมภาษณ์สามารถใช้เทคนิคการสังเกตประกอบในการเก็บข้อมูลซึ่งเท่ากับมีโอกาสในการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลด้วย

1. ประเภทของการสัมภาษณ์

1.1 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างแน่นอน (Unstructured Interview)

1.2 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

2. การสัมภาษณ์ในการวิจัย

2.1 การเตรียมการสัมภาษณ์

2.1.1 ศึกษาคนที่เราจะสัมภาษณ์

2.1.2 ศึกษาจุดมุ่งหมายของการวิจัย และข้อมูล

2.1.3 สร้างแบบสัมภาษณ์ หรือคู่มือในการสัมภาษณ์

2.1.4 ทิศก่อนตีความผู้ให้สัมภาษณ์

2.1.5 ระยะเวลาสัมภาษณ์ให้พอเหมาะ

2.1.6 ฝึกหัดการสัมภาษณ์

2.1.7 จัดเตรียมสถานที่สัมภาษณ์

2.2 การเปิดการสัมภาษณ์

2.2.1 สร้างบรรยากาศความคุ้นเคย

2.2.2 ตั้งใจฟังอย่างสนใจ

2.2.3 ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ไวใจเรา

2.2.4 รักษาบรรยากาศของการสนทนาให้เป็นไปตามธรรมชาติ

2.2.5 ไวต่อความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์

2.2.6 ไม่ควรแนะนำผู้ให้สัมภาษณ์

2.3 ระหว่างการสัมภาษณ์

- 2.3.1 การสัมภาษณ์มิใช่การสนทนาทั่วไป แต่พยายามสร้างบรรยากาศเป็นการสนทนา
- 2.3.2 การสัมภาษณ์มิใช่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แต่เป็นการรวบรวมข้อเท็จจริง
- 2.3.3 อย่าสอนผู้ให้สัมภาษณ์อย่างเด็ดขาด
- 2.3.4 ตั้งคำถามที่แหลมคม
- 2.3.5 พยายามหลีกเลี่ยงข้อกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์
- 2.3.6 ต้องแน่ใจว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เข้าใจคำถาม
- 2.3.7 ควรใช้ความเงียบให้เป็นประโยชน์ในบางครั้ง
- 2.3.8 อย่าเอาอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการสัมภาษณ์
- 2.3.9 ถ้ามีการบันทึกเสียง ควรได้รับอนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์เสียก่อน
- 2.3.10 ถ้าตอบไม่ตรงประเด็น ควรทะลอมให้เข้าจุด
- 2.3.11 ควรใช้คำถามตรวจสอบคำตอบโดยไม่ให้ผู้สัมภาษณ์รู้ตัว

2.4 การปิดการสัมภาษณ์

- 2.4.1 ถึงแม้หมดเวลา ผู้สัมภาษณ์ไม่ควรแสดงอาการรีบร้อน
- 2.4.2 การปิดการสัมภาษณ์ ควรทำแบบกันเอง
- 2.4.3 แสดงให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้ว่า ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้มีสาระสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ค. เทคนิคการใช้แบบสอบถาม แบบสอบถามเป็นรายการคำถามที่เตรียมไว้เพื่อถามเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และรายการคำถามนี้ส่งให้คนกลุ่มหนึ่งตอบตามความสมัครใจ เราใช้แบบสอบถามมุ่งเก็บข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง (factual information) ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลตามปกติ ข้อดีของการใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลก็คือ ประหยัดกว่าวิธีอื่น แต่ก็มีข้อเสีย ซึ่งขึ้นอยู่กับความจริงใจของผู้ตอบ การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามไม่เห็นกระบวนการในบางกรณีไม่รู้ว่ใครเป็นผู้ตอบกันแน่ และที่สำคัญก็คือ กลุ่มตัวอย่างมักจะตอบกลับคืนมาน้อย ซึ่งทำให้ผลการวิจัยน่าสงสัยเป็นอันมาก

1. ประเภทของแบบสอบถาม

1.1 แบบสอบถามแบบปิด (closed form) ซึ่งเป็นแบบเลือกตอบจากตัวเลือกที่กำหนดให้

1.2 แบบสอบถามปลายเปิด (open ended form) เป็นการให้ผู้ตอบคำถามโดยเขียนตอบมาเอง หรือเติมคำตอบลงในช่องว่างที่กำหนดให้

2. หลักเกณฑ์ในการสร้างแบบสอบถาม

2.1 สั้นกระชับรัด คึงดูความสนใจ

2.2 ครอบคลุมสาระสำคัญทั้งหมด

2.3 คำถามไม่ควรเป็นคำถามนำ

2.4 คำถามควรมุ่งคำตอบที่เฉพาะเจาะจง

3. จดหมายนำ เขียนขึ้นเพื่อมุ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของการวิจัย ผู้ตอบแบบสอบถามจะได้ให้ความร่วมมือด้วยดี จดหมายนำประกอบด้วยเรื่องราวต่อไปนี้

3.1 ใครเป็นคนอุปถัมภ์การวิจัยนี้

3.2 ทำไมต้องวิจัย

3.3 ทำไมต้องตอบแบบสอบถาม

3.4 คำแนะนำในการตอบ และส่งแบบสอบถาม

3.5 การรักษาความลับของคำตอบ

3.6 สัญญาส่งผลการวิจัยให้ทราบภายหลัง

4. การส่งแบบสอบถาม

4.1 ส่งทางไปรษณีย์ เหมาะสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่อยู่กันอย่างกระจัดกระจาย

4.2 แบบสอบถามที่ใช้อธิบายประกอบ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ร่วมกัน

5. การติดตามผล

ปัญหาสำคัญในการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามก็คือ ได้รับแบบสอบถามคืนมาน้อย จึงต้องมีการติดตามทวงแบบสอบถามคืน และต้องมีการตรวจสอบความเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามมาแล้ว หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งทำการศึกษาค้นคว้าที่ไม่ตอบ (Non-Response Study) คว้าพวกที่ไม่ตอบมีความเห็นแตกต่างเป็นพิเศษหรือไม่ ซึ่งในต่างประเทศใช้วิธีการ

สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ผลที่ได้ช่วยให้เราปรับผลการวิจัยอีกครั้งหนึ่ง ในสหรัฐอเมริกา มีผู้ศึกษาพบว่าโดยเฉลี่ยผู้ตอบแบบสอบถามคืนร้อยละ 65 และมีการวิจัยหรือบรรยายหลายเรื่อง ไม่รายงานว่าอัตราการตอบแบบสอบถามคืนเป็นเท่าไร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีค่าค่ามากก็เป็นได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลก็ควรมีแผนการวิเคราะห์ไว้ล่วงหน้าเช่นเดียวกับขั้นตอนอื่นๆ แต่อาจประสบปัญหาว่าแผนการวิเคราะห์ข้อมูลที่แน่นอนในบางกรณีเป็นไปได้ แต่อย่างน้อยก็ต้องมีแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลไว้เป็นหลัก หลังจากได้ตรวจสอบข้อมูลว่าถูกต้องครบถ้วนตามความต้องการแล้ว ก็เริ่มวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้น

4.1 วัตถุประสงค์เข้ารายการ

4.2 แจกแจงความถี่

4.3 ใช้สถิติที่เหมาะสมวิเคราะห์ สรุปข้อมูล เพื่อเปลี่ยนข้อมูลให้เป็นข่าวสารที่จะใช้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น ๆ สถิติที่เหมาะสมจำเป็นต้องเป็นสถิติขั้นสูง แต่กลับหมายถึงสถิติที่สามารถเปลี่ยนข้อมูลให้เป็นข่าวสารตอบวัตถุประสงค์อย่างสมบูรณ์ และข้อมูลเหล่านั้นก็มีลักษณะต้องตามข้อตกลงเบื้องต้นของค่าสถิติขั้นสูง ๆ

4.4 สร้างระบบตรวจสอบ ความถูกต้องในทุกขั้นตอนของการวิเคราะห์ โดยเฉพาะการคำนวณด้วยมือหรือเครื่องคิดเลข

5. การเขียนรายการการวิจัย

รายงานการวิจัยถือว่าเป็นงานเขียนอย่างมีแบบแผน มีรูปแบบที่แน่นอนและคำเนนิท้องเรื่องไปตามวิธีการ เช่น เริ่มต้นด้วยความเป็นมา ความมุ่งหมาย ระเบียบวิธีวิจัย ผลการวิจัย สรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะเป็นต้น มิใช่คำเนนิท้องเรื่องตามเนื้อเรื่องแบบเขียนตำรา รายละเอียดและข้อกำหนดของรูปแบบการเขียนคู่ได้จากหนังสือระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษาได้

ประเภทของการวิจัยเชิงบรรยาย

การวิจัยเชิงบรรยายอาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. การศึกษาสำรวจ (SURVEY STUDIES) ซึ่งเป็นการศึกษาถึงลักษณะความเป็นจริงตามสภาพในเรื่องต่าง ๆ มุ่งประมวลและรายงานว่ามีลักษณะอะไรอยู่บ้างในสภาพการณ์นั้น ๆ การสำรวจยังแบ่งออกเป็นเรื่องเฉพาะตามความมุ่งหมาย เช่นการสำรวจโรงเรียน การสำรวจชุมชน การสำรวจตลาด การสำรวจมติมหาชน การสำรวจปัญหาสังคมและอื่นๆ

2. การศึกษาสัมพันธภาพ (INTERRELATIONSHIP STUDIES) เป็นการศึกษาที่สนใจค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ผลจากการศึกษาในแนวนั้น ทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น วิธีการศึกษาสัมพันธภาพระหว่างตัวแปรทำได้ 5 วิธี คือ

2.1 การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Studies) เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างละเอียด เช่น การศึกษาเด็กที่มีปัญหาในโรงเรียน เป็นต้น

2.2 การติดตามผล (Follow-up Studies) เป็นการศึกษาติดตามผู้ที่ผ่านโปรแกรมหรือสำเร็จการศึกษาว่ามีความสามารถในการปฏิบัติจริงเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคที่โหนบ้าง ผลการศึกษาช่วยในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษอบรมให้ดียิ่งขึ้น

2.3 การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเหตุผล (Causal-Comparative Studies) เป็นวิธีการศึกษาหาเหตุและผลในทางการศึกษาที่ไม่สามารถวิจัยได้ด้วยการทดลอง เช่น การศึกษาว่าทำไมนักเรียนจึงยกพวกตีกัน อะไรเป็นสาเหตุให้นิสัยชอบตกต้องออกกลางคัน เป็นต้น

2.4 การศึกษาสหสัมพันธ์ (Correlation studies) เป็นวิธีการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เช่น ศึกษาว่าลำดับที่การเกิดเกี่ยวข้องกับความเป็นยูวอาชญากรหรือไม่

2.5 การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เป็นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อเรื่องของเอกสาร บันทึก สิ่งพิมพ์ ที่มีอยู่แล้วเพื่อเปิดเผยให้ทราบถึงความเป็นไปแนวคิด รูปแบบ ความผิดพลาด และอื่น ๆ เช่น การศึกษาอุปนิสัยของนักเรียนจากการวิเคราะห์สมุดบันทึกประจำวัน เป็นต้น

3. การศึกษาพัฒนาการ (DEVELOPMENTAL STUDIES) เป็นการศึกษาเชิงบรรยายที่เน้นความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการที่เกิดขึ้นเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งซึ่งแบ่งเป็น

3.1 การศึกษาความเจริญเติบโต (Growth Studies) เช่นการเจริญเติบโตของร่างกาย เป็นต้น ซึ่งอาจศึกษาได้โดยอาศัยเทคนิคการศึกษาระยะยาวหรือการศึกษาภาคตัดขวาง (Cross - Section Technique) ถ้าผู้วิจัยมุ่งที่จะทราบความเจริญเติบโตในรายละเอียดก็สามารถใช้เทคนิคการศึกษภาคตัดขวางได้ แต่ถ้าต้องการรายละเอียดของความเจริญเติบโตเป็นรายกรณีก็จำเป็นต้องใช้เทคนิคการศึกษาระยะยาว

3.2 การศึกษาแนวโน้ม (Trend Studies) เป็นการศึกษาความรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ในอดีต และลักษณะปัจจุบัน เอาไปทำนายแนวโน้มในอนาคต ตัวอย่างเช่นอัตราการเลื่อนชั้น

ของนักเรียน แต่ละชั้นปี จะช่วยให้ทราบแนวโน้มในการเลื่อนชั้นของนักเรียนในอนาคต ทำให้สามารถคาดการณ์ต่าง ๆ ได้ล่วงหน้า ช่วยในการวางแผนโดยเฉพาะทางการศึกษาเป็นอันมาก

การประเมินผลการวิจัยเชิงบรรยาย

การวิจัยเชิงบรรยายเป็นการวิจัยที่นักศึกษานิยมทำกันมากที่สุด เพราะเป็นการเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจ ปรากฏการณ์ทางการศึกษา กล่าวคือ เป็นการวิจัยที่ให้ข้อค้นพบถึงสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ตลอดจนสามารถตรวจสอบสัมพันธ์ภาพของเหตุการณ์ต่าง ๆ และทราบถึงพัฒนาการศึกษาให้ตรงเป้าหมาย แม้ว่าผลการวิจัยจากการวิจัยเชิงบรรยายยังไม่สามารถเป็นกฎหรือทฤษฎีทางวิทยาการได้ แต่การวิจัยเชิงบรรยายก็ให้ข้อค้นพบอันเป็นรากฐานที่จะใช้ทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลของสิ่งต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางสังคมและพฤติกรรมมนุษย์ การวิจัยเชิงบรรยายที่ดีควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

- ก. ข้อค้นพบที่ได้ก็ต้องมีความถูกต้องตรงตามจุดหมายและเป็นปริมาณ
- ข. ข้อมูลต้องตรงประเด็นและเชื่อถือได้
- ค. มีคำอธิบายที่ถูกต้องและเพียงพอ
- ง. มีความหมายและสรุปพาดพิงอย่างระมัดระวัง

หนังสืออ้างอิง

1. นิยม บุรฉำ. ทฤษฎีของการสำรวจสถิติจากตัวอย่างและการประยุกต์. กรุงเทพฯ, ศ.ศ. การพิมพ์. 2517.
2. Best, J.W. **Research in Education**, New York : Prentice Hall, 1969.
3. Borg, W.R. and Gall, M.D. **Educational Research : An Introduction**. New York : David Mckay Company, 1971.
4. Kerlinger, F.N. **Foundations of Behavioral Research**. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1973.
5. Lehmann, I and Mehrens, W. (ed.) **Educational Research : Readings in Focus**. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1971.
6. Sellitz, C. and others **Research Methods in Social Relations**. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1959.

รายงานการสัมมนา

Descriptive Research

ณ ศูนย์สารนิเทศ

วันพุธที่ 8 พฤศจิกายน 2521

เวลา 13.30 – 16.30 น.

ผู้อภิปรายหลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ คณะครุศาสตร์

ผู้ร่วมอภิปราย

1. รองศาสตราจารย์ ดร. เสรีน ปุณณะหิตานนท์ คณะรัฐศาสตร์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ธีรตยาภินันท์ คณะเศรษฐศาสตร์
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิ่งแก้ว อัคราการ คณะอักษรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร. เสรีน ปุณณะหิตานนท์ ได้เปิดการสัมมนาแทนผู้อำนวยการสถาบันฯ ซึ่งไปราชการต่างประเทศ โดยกล่าวถึงเบื้องหลังของการจัดการสัมมนาว่าเพื่อจะหาทางประสานความรู้ของแขนงวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยการสัมมนานี้จะเป็นตัวช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ของต่างสาขาวิชา จากการแลกเปลี่ยนความรู้จะเป็นการนำเข้าสู่การทำงานร่วมกันของสาขาวิชาต่างๆ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ ผู้เสนอบทความและผู้นำอภิปรายได้กล่าวว่า Descriptive Research หรือการวิจัยเชิงบรรยาย ซึ่งหลายคนแปลว่าการวิจัยเชิงพรรณานั้น ผู้อภิปรายมีความเห็นว่าการพรรณนาโวหารนั้นเป็นการเพ้อเจ้อ แต่การบรรยายเป็นการพูดตามข้อมูลข้อเท็จจริง ทั้งนี้ผู้อภิปรายนิยมที่จะใช้การวิจัยเชิงบรรยายมากกว่า การวิจัยทางการศึกษามีการแบ่งการวิจัยออกตามระเบียบวิธีได้หลายอย่าง คือ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ การ

วิจัยเชิงบรรยาย และการวิจัยทดลอง วิธีการวิจัยแต่ละวิธีการแตกต่างกัน การวิจัยทดลองมีการควบคุมตัวแปรอิสระต่าง ๆ ได้มากมาย ผลการวิจัยสรุปได้ว่าอะไรเป็นเหตุอะไรเป็นผล หลายคนเข้าใจผิดว่าการวิจัยแบบนี้มีแบบเดียว คือการวิจัยทดลองเท่านั้น แต่การวิจัยทางสาขาอื่นที่เกี่ยวกับคนไม่สามารถเอาคนมาทดลอง เพียงแต่เอาแบบสอบถามไปตามหรือไปสัมภาษณ์เขาเท่านั้น ซึ่งการใช้แบบสอบถามนี้จะต้องไม่กระทบกระเทือนจิตใจของผู้ตอบ และเราก็มักมีวิธีการต่างๆ ทางสถิติเข้าช่วยวิเคราะห์ ส่วนวิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาว่ามีอะไรเกิดขึ้นในอดีต แต่การวิจัยเชิงบรรยายต้องการเน้นสภาพปัจจุบัน การวิจัยประเภทนี้ต้องการอธิบายว่ามีอะไรบ้างและเป็นอย่างไรในสภาพปัจจุบัน ซึ่งทำให้เรารู้อดีต ปัจจุบัน และจะทำให้เราทราบว่าในอนาคตจะเป็นอย่างไร หลายคนว่าการวิจัยเชิงบรรยายไม่ได้ให้ความรู้ที่เป็นทฤษฎีวิทยาศาสตร์โดยตรง แต่อย่างไรก็ดีทฤษฎีวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ ในปัจจุบันพื้นฐานมาจากการวิจัยเชิงบรรยาย หรือ Descriptive Research เพราะ Descriptive Research จะให้ข้อค้นพบที่จะทำให้เราเข้าใจทฤษฎีต่าง ๆ Descriptive Research เป็นการวิจัยโดยอาศัยข้อมูล ข้อมูลเป็นผู้บอกให้ผู้วิจัยพูด ข้อมูลเท่านั้นที่จะบอกเรื่องราวต่าง ๆ ฉะนั้นเราจะต้องหาข้อมูลที่ถูกต้องจึงจะได้ผลการวิจัยในรูปของข่าวสารที่ถูกต้อง

การวิจัยเชิงบรรยายนี้มีจุดมุ่งหมายใหญ่ที่จะบอกว่ามีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไรบ้างในสภาพปัจจุบัน การวิจัยขั้นสำรวจ (Exploratory Research) มีความยืดหยุ่นสูงมาก แต่การวิจัยเชิงบรรยายนั้นมีความยืดหยุ่นน้อยกว่ามาก เราต้องหาข้อมูล และข้อมูลบางครั้งก็ไม่ได้เป็นข้อมูลที่แท้จริง เวลาที่เราต้องคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างไม่ให้ข้อมูล สิ่งทีละเลยไม่ได้คือจะต้องศึกษาพวกที่ไม่ตอบให้ได้ เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็มีการวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงาน โดยทั่วไป Descriptive Research ที่เป็นที่ยอมรับและยกย่องกันมากก็คืองานวิจัยที่ใช้สถิติสูง แต่ความจริงไม่ใช่เช่นนั้น สถิติที่จะใช้ควรจะเป็นสถิติที่ทำหน้าที่ได้ดีที่สุดคือสถิติที่สามารถเปลี่ยนข้อมูลดิบให้เป็นข่าวสารได้ สถิติใดที่สามารถเปลี่ยนข้อมูลดิบให้เป็นข่าวสารได้ดีที่สุดนั้นคือ ขอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดีที่สุด สถิตินั้นดีว่าดีที่สุดในบางกรณี อาจจะเป็นร้อยละธรรมดา ๆ ก็ได้ สิ่งที่ต้องพิจารณาระวังมากคือความถูกต้องของข้อค้นพบ ถึงแม้จะมีคอมพิวเตอร์ช่วยก็ตาม เราจะพบว่านักเขียนโปรแกรมบางครั้งก็ไม่เข้าใจสถิติเฉพาะบางอย่าง ความรับผิดชอบของนักวิจัยนี้จะต้องรับผิดชอบทุกชั้นตอน นักวิจัยจะต้องหาวิธีตรวจสอบโปรแกรม

และผลที่ได้ออกมา คูการใช้สถิติช่วยให้ใช้อย่างถูกต้อง การเขียนรายงานก็ต้องเขียนตามรายงานการวิจัยทั่วไป คือ การดำเนินตามวิธีการวิจัย ไม่ใช่ดำเนินตามเนื้อเรื่องแบบเขียนตำรา

ส่วนประเภทของการวิจัยเชิงบรรยายในทางการศึกษามีความเห็นเป็นสองแนว คือ แนวหนึ่งเห็นว่าการวิจัยเชิงบรรยายนั้นควรจะเน้นการวิจัยแบบสำรวจเท่านั้น (survey studies) ส่วนพวก correlation relationship แยกอีกประเภทเรียกว่าการวิจัยสหสัมพันธ์ น้อยคนที่จะมีความเห็นตามนี้ ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าตามแนวที่สองกล่าวคือ การวิจัยเชิงบรรยายควรจะแบ่งเป็น 3 อย่าง คือ

1. การศึกษาสำรวจ (Survey Studies) ซึ่งมุ่งศึกษาลักษณะความเป็นจริงตามสภาพในเรื่องต่าง ๆ เช่น โรงเรียน สังคม ชุมชน ฯลฯ ในแต่ละเรื่องวิธีเทคนิคการสำรวจเฉพาะเรื่องลงไป

2. การศึกษาสัมพันธ์ภาพ (Interrelationship Studies) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่สนใจ แบ่งออกได้หลายอย่างเช่น การศึกษาเฉพาะกรณี การติดตามผล และการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเหตุผล เรื่องการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเหตุผลนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจมากเพราะว่าปัญหาทางสังคม หรือปัญหาทางการศึกษาในหลายปัญหาเราจะทดลองไม่ได้ เช่น บอกให้เด็กทดลองยกพวกตีกัน หรือประเบิดขวด แล้วเราพยายามศึกษาว่าอะไรเป็นสาเหตุเราทำไม่ได้ เพราะฉะนั้นการวิจัยทดลองเกี่ยวกับปัญหาทางสังคมและทางการศึกษาในแง่นี้ เราทำไม่ได้เลย ต้องอาศัยการศึกษาหาเหตุผล คือผลตีกันแล้ว เราพยายามสืบหาเหตุ ซึ่งตรงกันข้ามกับการวิจัยแบบทดลอง พยายามโยนหาเหตุผล ว่าอะไรเป็นเหตุอะไรเป็นผล โดยเริ่มทดลองขณะที่ผลยังไม่เกิดขึ้น พวกทำการวิจัยแบบทดลองไม่ยอมรับการวิจัยประเภทนี้ ซึ่งวิธีนี้ยังใช้อยู่มากในการวิจัยทางสังคมและการศึกษา อีกพวกที่ใช้มากคือ การศึกษาสหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์เอกสารซึ่งการวิเคราะห์เอกสารนี้เป็นแนวโน้มใหม่ของการวิจัยแบบ Descriptive Research เพราะวิธีการวิจัยแบบการศึกษาเฉพาะกรณี การติดตามผล การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเหตุผลและการศึกษาสหสัมพันธ์ส่วนมากแล้วแต่เป็นการวิจัยที่ subject รู้ตัวทั้งสิ้น ข้อมูลที่ได้จะเป็นเรื่องของการรู้ตัว ซึ่งข้อมูลนี้จะมีทั้งข้อดีและข้อเสีย กล่าวคือ ถ้าผู้ให้ข้อมูลเข้าใจจุดประสงค์ขั้นก็ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้วิจัย แต่ก็จะมีปัญหาคือ ผู้ให้ข้อมูลจะให้ตามที่อยากจะให้ บิดเบือน กั้นนั้น

การวิจัยแบบวิเคราะห์เอกสารนั้นสนใจมากเพราะ subject ไม่รู้ตัว เป็นการวิจัยที่ข้อมูลมีอยู่ตามธรรมชาติ แล้วเราวิเคราะห์จากข้อมูลนั้นมา แล้วพยายามศึกษาถึงแนวคิดและข้อปฏิบัติต่าง ๆ เช่น ร้านแถวสยามสแควร์สะอาดหรือสกปรก เราก็วิเคราะห์จากกองขยะที่อยู่โดยรอบร้าน ว่าถ้าร้านสนใจความสะอาด ขยะควรจะน้อย ซึ่งเราสามารถจะวิเคราะห์ก็ได้

3. การศึกษาพัฒนาการ (Developmental Studies) เป็นการศึกษาถึงความเจริญเติบโต (Growth Studies) และแนวโน้ม (Trend Studies) ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตการศึกษาความเจริญเติบโตทางจิตวิทยาใช้มากทางด้านพัฒนาการ ส่วนการศึกษาแนวโน้มทางการศึกษาทำเป็นอันมาก เพราะเป็นประโยชน์ในแง่การวางแผนหลายอย่าง คุณแวนอนาคตควรเป็นอย่างไร สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ จำนวนนักเรียนจะมีเท่าไร การขยายห้องเรียนควรจะขยายอย่างไร เป็นต้น การศึกษาพัฒนาการจึงเป็นการวิจัยเชิงบรรยายที่เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการที่เกิดขึ้นเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง

โดยทั่วไปการประเมินผลการวิจัยไม่ว่าจะเรื่องอะไรก็ตาม มีเกณฑ์สำคัญ 2 ประการคือ

1. Internal Validity : ความตรงภายในของการวิจัย คือ ค่าข้อมูลที่เก็บมาถูกต้องจริงหรือเปล่า ถ้าจริงก็แสดงว่าการวิจัยและแบบแผนต่าง ๆ ที่ใช้นั้นมันมีเหตุมีผลเหมาะสมอยู่แล้ว

2. External Validity : คือข้อค้นพบที่ได้ ผลที่ได้นั้นสามารถที่จะสรุปพาดพิงไปยังประชากรที่เราตั้งเป้าหมายนั้นได้หรือไม่

ส่วนการตรวจดูภายใน เช่น การใช้แบบแผนต่าง ๆ วิธีการเก็บข้อมูล วิธีการสัมภาษณ์ ก็เป็นรายละเอียดปลีกย่อยซึ่งผู้วิจัยแต่ละคนจะพิจารณา เกณฑ์ใหญ่ ๒ ประการที่กล่าวแล้วข้างต้น สามารถแบ่งเป็นเกณฑ์ย่อย ๆ ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นเป็น 4 ประการ คือ

1. ตรวจดูว่าข้อความหรือข่าวสารผลการวิจัยที่ได้นั้นถูกต้องตรงจุดมุ่งหมายของการวิจัยครบถ้วนหรือไม่
2. ข้อมูลนั้นน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงไร
3. มีคำอธิบายถูกต้องเพียงพอหรือไม่ ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจมากน้อยเพียงไร
4. การตีความสรุปพาดพิงนั้นทำด้วยความระมัดระวังหรือไม่ จุดอ่อนในการวิจัยอยู่ตรงไหนอย่างไร ผู้วิจัยได้พยายามแก้จุดอ่อนนั้นหรือเปล่า ถ้าไม่ได้ผลนักวิจัยคนอื่นจะได้ไม่ทำ

คาม มองแง่หนึ่งน่าจะกล่าวถึงจุดอ่อน แต่บางคนกลับมีความเห็นว่า ถ้ากล่าวแล้วจะทำให้รายงาน นั้นไม่น่าเชื่อถือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ธีรยาศินันท์ จากคณะเศรษฐศาสตร์ได้กล่าวถึง การวิจัยแบบ Descriptive Research ว่าอาจแบ่งออกเป็น 4 ประเภทด้วยกัน Analytical Research Development Research (ซึ่งตรงกับการศึกษาพัฒนาการของทางการศึกษา) Predictive Research และ Survey Research (ซึ่งตรงกับการศึกษาสำรวจ) สำหรับ Analytical Research และ Predictive Research นี้ คงจะเป็นการศึกษาแบบสัมพันธ์ภาพ Analytical Research คือการหาเหตุและผลของตัวแปร 2 ตัว หรือมากกว่านั้น คือ เรื่อยากรู้ว่าความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ นั้นมันมีลักษณะอย่างไร ส่วน Predictive Research คือพยายามหา สหสัมพันธ์ของ 2 ตัวแปร ไม่จำเป็นต้องหาเหตุผล และจากสหสัมพันธ์นั้นเราจะทำนายเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอนาคต อาจเป็นเหตุการณ์ในอดีตก็ได้เรามักสร้าง เป็นแบบ (Model) แล้วทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ถ้า Descriptive Research มีค่าจำกัด ความคงที่กล่าวมาแล้ว งานวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่จะออกมาในรูปแบบ Descriptive Research ไม่มีงานวิจัยแบบทดลอง งานวิจัยส่วนใหญ่ของเศรษฐศาสตร์จะเป็นแบบ Analytical Research และ Predictive Research เราศึกษาสถานการณ์โดยหาความสัมพันธ์และความเป็น เหตุผลของตัวแปรต่าง ๆ จากนั้นเราจะทำนายว่าถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว จากหุ่นจำลองที่เรามีอยู่แล้ว ต่อไปจะเป็นอย่างไร คือ เป็นการวิเคราะห์ทางด้าน Analytical และการวิเคราะห์นั้นจะนำไปสู่ การคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคต ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงเข้าใจกันว่าพวกนักเศรษฐศาสตร์ถนัดงาน วิจัยทางสัมพันธ์ภาพ ส่วนเทคนิคส่วนใหญ่ใช้แล้วแต่เหตุการณ์ มีทั้งการสัมภาษณ์ สอบถาม และหาเหตุการณ์จากอดีตมาวิเคราะห์ประเด็นสำคัญของการวิจัยแบบ Descriptive Research คือ

1. ปัญหาของการสุ่มตัวอย่าง เราจะเลือกตัวแทนอย่างไรที่จะวิจัยอย่างไร วิธีการที่จะได้ข้อมูล และการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น
2. เทคนิคในการเก็บข้อมูล ว่าเทคนิคนั้นเหมาะสมหรือไม่ ผู้วิจัยจะต้องไปสัมภาษณ์โดยตรง การจะใช้เทคนิคอะไรก็แล้วแต่เหตุการณ์และเรื่องที่จะทำวิจัย
3. ทฤษฎีที่จะใช้ในการเขียนการวิจัย การเขียนจะต้องมีกรอบทฤษฎีสำหรับที่จะวิเคราะห์ข้อมูลนั้นมาเขียนเป็นคำบรรยาย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิ่งแก้ว อัครดากร จากคณะอักษรศาสตร์ กล่าวถึงลักษณะวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์นั้นแบ่งแยกออกเป็นหลายสาขาวิชา การวิจัยแต่ละสาขาวิชาก็ไม่ค่อยจะเหมือนกัน การวิจัยของสาขาวรรณคดีที่ผู้อภิปรายสนใจศึกษาอยู่ ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีลายลักษณ์หรือวรรณคดีพื้นบ้าน การตีความข้อมูลที่เราได้มาขึ้นอยู่กับทรรศนะของผู้ตีความ ซึ่งแตกต่างจากที่ทางฝ่ายสังคมศาสตร์ที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวังกล่าวมานั้นว่า การตีความข้อมูลนี้ไม่ควรตีความจากทรรศนะส่วนบุคคล แต่ให้ตีความออกมาจากข้อมูล แต่ข้อมูลทางมนุษยศาสตร์เป็นข้อมูลทางศิลปะเสียส่วนใหญ่ เช่น ศิลปะ วรรณคดี ซึ่งมันเป็นการแสดงออกของศิลปิน หรือนักวรรณคดีเราจะมองศิลปะเหล่านั้น แล้วตีความจากศิลปินว่ามันสะท้อนอะไร เช่นสะท้อนความคิดอ่านส่วนบุคคลของผู้ผลิตผลงานทางศิลปะมากนักน้อยเพียงไร หรือสะท้อนสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนผลลิตจิตใจของผู้เขียนมากนักน้อยเพียงไร กว้างเหตุนั้นจึงทำให้การวิจัยทางสาขานี้ต้องมีทรรศนะจิตใจของผู้วิจัยเข้าเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นการวิจัยของสาขานี้จึงไม่มีแบบแผนการวิจัยที่แน่นอนเหมือนทางด้านสังคมศาสตร์ การประเมินค่าก็ขึ้นอยู่กับความสนใจส่วนบุคคล ไม่ได้มองในแง่ว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมหรือเปล่าอย่างที่เศรษฐศาสตร์หรือการศึกษาคำนี้ แต่งานด้านวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์นั้นกล่าวได้ว่า เป็นงานวิจัยเพื่อการวิจัยจริง ๆ เป็นงานวิจัยที่บริสุทธิ์ เป็นการวิจัยเพื่อความพึงพอใจของผู้วิจัย และบางครั้งก็เป็นการวิจัยเพื่อความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น วิทยานิพนธ์ของนิสิตปริญญาโท จะต้องเป็นความพอใจระหว่างนิสิตที่ปรึกษาและคณะกรรมการต่าง ๆ งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ทางด้านมนุษยศาสตร์จะเริ่มด้วยการตั้งข้อเสนอโครงการวิจัยว่าเราจะศึกษาอะไร และใครคือกลุ่มที่เราจะศึกษา และเมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็จะนำมาวิเคราะห์ แล้วเขียนเป็นรายงานการวิจัย การวิจัยแบบ Descriptive Research นี้ในชั้นเสนอโครงการวิจัยอาจจะดูเลื่อนลอย แต่ก็ไม่ได้เลื่อนลอยจนเกินไปในสาขาวิชาใหม่ ๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะสาขาที่ยังขาดการค้นคว้าที่แน่ชัดนี้ เราจะต้องปูพื้นเสียก่อน และเมื่อปูพื้นแล้วเราถึงจะนำมาสร้างข้อสมมุติฐานอีกทีหนึ่ง

ในเรื่องการวิจัยแบบทดลอง หรือ Experimental Research ในสาขามนุษยศาสตร์ เช่น เรื่องที่ผู้อภิปรายกำลังศึกษาอยู่ คือวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีเรื่องที่จะทำการวิจัยแบบนี้ได้คือการทดลองเพื่อดูวิธีการถ่ายทอดชุมชนบาท แต่การวิจัยส่วนมากมักจะทำในรูปของ Descriptive Research มากกว่า และจะเริ่มจาก Exploratory Research หรือไม่ก็แล้วแต่เรื่องที่ทำวิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร. เสริน ปุณณะหิตานนท์ ได้กล่าวสรุปถึงเรื่อง objectivity และ subjectivity ว่ายังแบ่งแยกออกไปได้ยากไม่ได้ ไม่ได้หมายความว่าทางกันสังคมศาสตร์จะเล่นทาง objectivity อย่างเดียว ปัญหาในเรื่อง subjectivity มีอยู่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักมนุษยวิทยา เช่นเรื่อง การเข้าไปสังเกตความเป็นไปในหมู่บ้าน เขาต้องใช้ subjectivity แต่ว่าเขาพยายามที่จะควบคุมมันให้มีผลร้ายหรือผลทางลบน้อยที่สุด ผู้อภิปรายกล่าวว่าในปัจจุบันนักสังคมวิทยาและนักมนุษยวิทยาต่างก็พยายามหาทางควบคุม subjectivity ให้มีส่วนพอดี จะดีแค่ไหนไม่ได้เพราะลักษณะของวิธีการวิจัยปัญหาทางสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาต้องมี subjectivity จะว่าไปแม้แต่วิชาพฤกษศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ก้าวหน้าไปมากแล้วก็ต้องอาศัย subjectivity เช่น ชิกมัน ฟรอยด์ ทั้งทฤษฎีมาได้ก็อาศัย subjectivity เป็นส่วนใหญ่ประกอบกับข้อมูลจากคนไข้ที่มาหา เพราะต้องอาศัยการแปลความหมาย โดยอาศัยหลักวิชามาช่วย ซึ่งก็มี subjectivity รวมอยู่ด้วย ปัจจุบันนี้นักสังคมศาสตร์ เช่น จิตแพทย์ และนักจิตวิเคราะห์ต่างก็ไม่สามารถจะทิ้งหลักเกณฑ์ตายตัวให้เป็นที่ยอมรับและใช้ได้ทั่วถึงกัน ดังนั้นนักจิตแพทย์ในสำนักต่าง ๆ ต่างก็มีวิธีการแปลความหมายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเองซึ่ง subjectivity มีส่วนกำหนดอยู่ด้วยมาก

รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา จากคณะเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเข้าร่วมอภิปรายด้วย ได้กล่าวถึง Descriptive Research แตกต่างจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ใช้คำที่ว่า Analytical Research เป็นส่วนหนึ่งของ Descriptive Research แต่รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ กล่าวว่า Descriptive Research และ Analytical Research เป็นคนละเรื่องกัน โดยกล่าวว่า Descriptive Research เป็นอย่างหนึ่ง Analytical Research เป็นอีกอย่างหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือ Theoretical Research คำว่าที่ใช้ในการอ้างอิงก็ได้แก่ หลักและวิธีทำวิทยานิพนธ์ รายงานประจำภาคและเอกสารวิจัยของอาจารย์ชินวูธ และ Research Methods in Social Relations ของ C. Sellitz และคนอื่นๆ คำว่าเหล่านี้จะให้ตัวอย่างออกมาแนวทางที่ว่า Descriptive Research เป็นการหาข้อเท็จจริงไม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ หนังสือของอาจารย์ชินวูธ กล่าวว่า การวิจัยแบบพรรณาก็คือการวิจัยโดยการพรรณาดังข้อเท็จจริงต่างๆ ซึ่งทราบจากการศึกษาค้นคว้าปราศจากการวิเคราะห์ตีความหรือรวมความ การวิจัยแบบวิเคราะห์จึงมีการวิเคราะห์ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างตัวการ

หรือตัวแปร สรุปได้ว่า Descriptive Research คือการเล่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ถูกต้องตามความเป็นจริง โดยไม่มีการใช้ทฤษฎีเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบคือ 1. การเล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่นการเล่าว่าในรัชกาลหนึ่ง ๆ เกิดอะไรขึ้นตามเวลาที่ผ่านไป 2. การเล่าลักษณะสถาบันทางสังคมหรือสถาบันการปกครอง เช่น การเล่าถึงชุมชนใดชุมชนหนึ่ง มีลักษณะอย่างไร

เปรียบเทียบ Descriptive Research กับ Research อื่น ๆ

1. Descriptive Research เป็นการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในขั้นเริ่มต้นที่ยังไม่มีข้อมูลหรือทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องนั้น หรืออาจจะเป็นการวิจัยที่เหมาะสมกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ การวิจัยชนิดนี้ใช้มากในวิชาประวัติศาสตร์ กฎหมาย มนุษยวิทยา เช่น กฎหมายก็จะบอกว่ามาตราหนึ่งว่าอย่างไร มาตราหนึ่งว่าอย่างไร หรือ การกล่าวถึงรัฐธรรมนูญว่ามีรายละเอียดอย่างไร แต่ต่อมาเมื่อวิชาเหล่านี้มีการวิวัฒนาการมากขึ้น ก็จะมีการเปรียบเทียบ เช่น วิชากฎหมายเปรียบเทียบ ทางประวัติศาสตร์ก็จะมีประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ เคมีวิชาที่ใช้ Descriptive Research เป็นวิธีการหาความจริงที่สำคัญ บัณฑิตวิธีการนี้เริ่มลดความสำคัญลงแล้ว ทางมนุษยวิทยาก็มีทฤษฎีมาให้เป็นกรอบของการวิจัยแล้ว ดังนั้นเปรียบเทียบได้ว่า Descriptive Research นั้นเป็นวิธีการวิจัยของสังคมศาสตร์ในยุคเริ่มต้นหรือเคยเหมาะสมกับสาขาวิชาหนึ่งเป็นพิเศษ เช่น ประวัติศาสตร์

2. Descriptive Research มีข้อดีในแง่ที่ว่าไม่ลำเอียง คือไม่มีทฤษฎีไว้ก่อนล่วงหน้า เช่น ทางประวัติศาสตร์มีผู้กล่าวว่าถ้าเรามีทฤษฎีไว้ก่อนนั้นอาจจะทำให้เราค้นหาข้อมูลนั้นเอียงไปทางสนับสนุนทฤษฎี แต่ถ้าไม่ได้ตั้งทฤษฎีไว้เลย แต่ให้ข้อมูลทั้งหมดเป็นตัวเลขซึ่งจะเป็นการดีกว่าการตั้งทฤษฎีไว้ แต่ก็มีข้อเสียเมื่อเปรียบเทียบกับ Analytical Research คือ Descriptive Research นี้ไม่บอกอะไรมากนัก บางครั้งไม่สามารถทำให้เรามองเห็นความสัมพันธ์ของข้อมูลที่แอบแฝงอยู่ ซึ่งเราอาจจะต้องศึกษาจากทฤษฎี ศึกษาเปรียบเทียบจากเอกสารประเทศอื่น หรือศึกษาจากระบบการปกครองอื่น ซึ่งเราดูจากข้อมูลธรรมดาเราไม่สามารถจะทราบได้ แต่ถ้ามีทฤษฎีขึ้นมาจะช่วยแก้ข้อนี้ได้

3. Descriptive Research ไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัดลงไป มีได้อย่างมากแค่การย่อใจความเท่านั้น Descriptive Research ไม่มีความสามารถนำไปสู่การทำเป็นทั่วไป (generalization)

ได้ Descriptive Research จะมีผลออกมาในลักษณะบรรยายเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือกรณีใดกรณีหนึ่งเท่านั้น เป็นเรื่องหนึ่งเรื่องใดเฉพาะ มักเกี่ยวข้องกับวิชาประวัติศาสตร์มากเพราะวิชาประวัติศาสตร์นั้นเป็นเรื่องที่กำหนดไว้แล้วถึงสถานที่และเวลา เพราะฉะนั้นเราจะตั้งกฎเกณฑ์เพื่อใช้ทฤษฎีบางครั้งอาจทำไม่ได้ ซึ่งจากการไม่สามารถทำให้เป็น generalization นี้เป็นสิ่งที่แตกต่างจาก Analytical Research ซึ่งเป็นการศึกษาที่ใช้ทฤษฎีให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลหรือปรากฏการณ์ ว่าถ้าเกิด x แล้วจะเกิด y ซึ่ง Descriptive Research เล่าไปเรื่อย ๆ ไม่ได้บอกว่าเมื่อเกิด x แล้วจะเกิด y หรือเปล่า เพราะฉะนั้น Descriptive Research มีจุดอ่อนในแง่ที่ว่าผลวิจัยไม่มีอำนาจที่จะคาดหมายเหตุการณ์ที่จะเกิดต่อมาได้ ทุกอย่างที่ได้ออกมาเป็นเรื่องเฉพาะกรณีทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นสรุปได้ว่า ข้อเสียก็คือเป็นการศึกษาเรื่องราวเฉพาะเจาะจงลงไปนำไปใช้กับกรณีอื่นไม่ได้ แต่ข้อดีก็คือให้ข้อมูล ข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์ที่สุด และก็แตกต่างจาก Exploratory Research ที่ว่า Exploratory Research นั้นต้องการที่จะหาทางเลือกหลาย ๆ ทางงานของพระอนุชาภานุชาเป็นตัวอย่างของ Descriptive Research ที่ดีมากคือเรื่อง "ชีวิตของชาวนา" อยู่ในหนังสือประเพณีเบ็ดเตล็ด ท่านเล่าเรื่องชาวนาไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีทฤษฎีอะไรอยู่เบื้องหลัง งานของท่านแบบนี้ดีมาก และก็มีชื่อเสียงดังทั่วเมืองไทยอยู่นาน แม้ว่าท่านไม่ได้ใช้วิธีการวิจัยที่ยากอย่างใดใช้แค่ Descriptive Research รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ กล่าวสนับสนุน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง ว่าการวิจัยแบบนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์ การตรวจเอกสาร เนื่องจากการวิจัยแบบนี้ต้องการรายละเอียดและมีทฤษฎีเข้ามาช่วยน้อยมาก จากการศึกษาที่ต้องการรายละเอียดมากนั่นเอง ทำให้ต้องใช้เวลาในการทำมาก จากปัญหาที่ว่าการวิจัยไม่เป็นมาตรฐาน และต้องอ่านมากเพื่อเก็บรายละเอียด และผลที่ได้มักจะเป็นกรณีเดียว ทำให้เกิดปัญหาที่ว่าความรู้ที่ได้นี้จะเป็นผลนำไปสู่ความรู้อื่น ๆ ด้วยหรือเปล่า อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าการวิจัยแบบ Descriptive Research นั้นเป็นการวิจัยขั้นหนึ่งที่จะนำไปสู่การวิจัยแบบ Analytical Research ซึ่งเน้นหนักการใช้ทฤษฎีโดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ได้จากการวิจัยแบบ Descriptive Research

รองศาสตราจารย์ ดร. เสริน ได้กล่าวเสริมเกี่ยวกับคำว่า การพรรณนา และการบรรยายว่าตัวอย่างของเจ้าคุณอนุชาภานุชาเป็นการพรรณนาโดยตรงทีเดียว การบรรยายนั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง หมายถึงการเล่นตัวเลข การบรรยายนั้นจะต้องมีการพรรณนา เพราะถ้าบรรยายอย่างผิวเผินๆ จะทำให้รายงานไม่น่าอ่าน การวิจัยที่มีทั้งการบรรยายและพรรณนานั้นจะน่าอ่านมาก

ยิ่งขึ้น และผู้อภิปรายยังได้กล่าวไปถึงเรื่องการให้ความหมายของตัวแปร ปกติเรามักจะสร้างตัวแปรขึ้นมาเพื่อใช้ในการวัด เช่น คำว่า “มูลฐานอำนาจ” เราจะไม่ให้นิยามเฉย ๆ แต่จะต้องสร้างเครื่องชี้ขึ้นมาบอกว่าอำนาจนั้นมีมากน้อยเพียงไร และทำเครื่องชี้ขึ้นให้เป็นตัวชี้ขึ้นมาใช้เป็นการวัด เพื่อว่าจะได้ข้อมูลให้แน่ชัด ทำให้โอกาสที่จะเบี่ยงเบนจากข้อมูลนั้นน้อยลง ส่วนปัญหาที่นักสังคมศาสตร์พบเสมอคือเรื่องเกี่ยวกับข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจะละเอียดลึกซึ้งขึ้นอยู่กับการวางแผนการเก็บข้อมูล ซึ่งบางครั้งเราไม่ได้วางแผนในการเก็บ วิธีที่จะทำให้เราไม่เก็บข้อมูลออกนอกทางวิธีหนึ่งคือ การทำไคอะแกรมให้เห็นว่ามีตัวแปรอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหาเขียนลงไปไคอะแกรมว่ามีตัวแปรอะไรบ้าง ความสัมพันธ์ในทาง one way two way นั้นเป็นอย่างไร ทำไคอะแกรมนี้ให้พร้อมที่จะวิจัยเก็บข้อมูล และเมื่อได้ข้อมูลมาเรียบร้อยแล้ว วิเคราะห์แล้วก็ทำไคอะแกรมอีกครั้งให้เห็นว่าไคอะแกรมอันใหม่กับไคอะแกรมอันเดิม ก่อนวิจัยมันต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร วิธีนี้จะทำให้ผู้อ่านมองเห็นเรื่องราวได้ชัดเจน เมื่อออกมาในรูปแบบไคอะแกรมที่เราสรุปเปรียบเทียบกันนี้จะช่วยให้มีความเข้าใจดีขึ้น การให้ความเห็นบางครั้งก็จำเป็นมาก เพราะบางครั้งตัวเลขที่เราได้มาเราไม่ได้เก็บละเอียดครบ แต่บางครั้งเราวิเคราะห์แล้วบางคนอยากรู้ว่าทำไมออกมาอย่างนั้น เราอาจจำเป็นจะต้องให้ความเห็นว่าเราเลือกที่จะแปลความหมายในลักษณะใด เราต้องให้ความเห็นไว้จะผิดหรือถูกก็ขึ้นอยู่กับความรู้อันของผู้เขียน ปัญหาที่ไม่ค่อยจะได้รับการตอบกลับมาเมื่อส่งแบบสอบถามไปแล้ว ข้อจำกัดแบบและปัญหาต่างๆ ที่ประสบในการวิจัยประสบอะไร และแก้ไขอย่างไร ซึ่งจะทำให้คนที่วิจัยต่อไปดูเป็นหลัก ข้อจำกัดและปัญหาต่างๆ อย่างละเอียดควรระบอ เพราะจะทำให้การวิจัยมีการต่อเนื่อง ในกรณีที่ไม่มีความรู้ก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะอธิบายสิ่งที่เราศึกษาได้น้อย ปัจจุบันนี้มีเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลที่เรียกว่า Multivariate Analysis การวิเคราะห์แบบนี้จะทำให้เราได้วิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในปัญหา และการจะวิเคราะห์วิธีนี้ได้เราจะต้องมีข้อมูลและตัวแปรต่าง ๆ เรียบร้อยแล้วและการที่จะวิเคราะห์ได้จะต้องอาศัย Dummy Table เป็นหัวใจสำคัญ เป็นตารางหลอก ๆ ว่าเราจะเอาตัวเลขอะไรมาใส่ และจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอะไรกับอะไร การทำอย่างนี้จะทำให้โอกาสที่จบยกพร่องและพลาดค่าน้อยมาก และการวิจัยก็จะน่าเพลิดเพลิน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง กล่าวอย่างไม่ค่อยจะเห็นด้วยในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. การแบ่งว่าถ้ามีทฤษฎีแล้วจะเป็น Analytical Research โดยมีความเห็นว่าควรจะ

แบ่งโดยยึดมีอิสระเบียบวิธีการวิจัยเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นจะว่า Descriptive Research ไม่มีทฤษฎีนั้นไม่เห็นด้วย Descriptive Research บางครั้งก็มีทฤษฎีสนับสนุนได้

2. บทบาทของความเป็นอัตนัย (subjectivity) ผู้อภิปรายกล่าวเสริมว่าเราควรจะต้อง subjectivity ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เป็นสิ่งที่พึงประสงค์มากในการวิจัย

3. บทบาทของความึกเห็นของผู้วิจัย Descriptive Research เป็นการบรรยายโดยถือข้อมูลหรือข่าวสารเป็นสำคัญ การวิเคราะห์หรือการแปลความหมายต้องแปลบนรากฐานของข้อมูล ไม่มีความึกเห็นใด ๆ

แต่บทบาทความึกเห็นนั้นจะมีอยู่ในการอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะต่าง ๆ จะไม่ใช้ความเห็นส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวข้อมูลจริง ๆ ซึ่งจะทำให้การวิจัยผิดพลาด

4. จำนวนหรือปริมาณงาน ที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ กล่าวว่าการวิจัยแบบ Descriptive Research นั้นต้องใช้เวลามากมายในการทำอย่างละเอียด ก็ต้องอ่านทุกตัวอย่างออกทนในหลายกรณี การใช้ข้อมูลประชากรทั้งหมดนั้นบางครั้งทำให้การวิจัยทำไม่ได้ แต่ก็มีวิธีการลุ่มตัวอย่างเข้ามาช่วย โดยเรายอมรับความคลาดเคลื่อนบางประการภายในขอบเขตที่เราเราตั้งไว้เป็นสิ่งช่วยลกลงลงไปเป็นอันมาก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไกรยุทธ ได้ร่วมอภิปรายโดยกล่าวว่า

1. Analytical Research เป็นส่วนหนึ่งของ Descriptive Research และการที่เรา มีขอบข่ายและกรอบสำหรับกาวิเคราะห์นั้นจะช่วยให้งานของผู้วิจัยลกลงน้อยลง และการที่มีทฤษฎีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยก็จะทำให้งานลกลง และการพรรณนามีขอบเขตเช่นกัน

2. ในทางเศรษฐศาสตร์เทคนิคในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยการสังเกตโดยตรง การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบทดลองแทบจะไม่ได้ใช้เลย งานส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ข้อมูลสถิติที่เก็บไว้เรียบร้อยแล้ว เช่น ต้องการศึกษการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างรายได้สหประชาชาติกับรายได้ของภาษีที่เก็บได้ เรื่องนี้ผู้วิจัยไม่ได้ไปสำรวจอะไรเพียงแค่ไปดูข้อมูลที่เก็บไว้เราก็จะหาลักษณะความสัมพันธ์ที่สามารถจะเขียนเป็นกราฟได้ ก็คือศึกษาจากข้อมูลมากกว่าที่จะไปสังเกตด้วยตนเอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิ่งแก้ว มีความเห็นว่า Descriptive Research ต้องมีทฤษฎีตามที่นาย John Back กล่าวไว้ในหนังสือ ถ้าไม่มีทฤษฎีก็จะทำให้งานวิจัยเป็นงานธรรมดาไป

รองศาสตราจารย์ ดร. เสริน มีความเห็นว่านักวิจัยทางมนุษยศาสตร์เริ่มมีการวิจัยที่ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ประเด็นสำคัญที่กล่าวถึงกันมาก คือ เรื่องการสุ่มตัวอย่าง (sampling) ที่ต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานที่เพียงพอ ซึ่งไทยเรายังขาดอยู่มาก เราควรจะช่วยกันสร้างข้อมูลพื้นฐานเป็นหลักให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะในปัจจุบันนี้เราใช้เวลาเก็บข้อมูลพื้นฐานเป็นเดือน ๆ วิธีการสุ่มตัวอย่างก็มีหลายอย่าง เราจะต้องเลือกให้เหมาะกับการวิจัย บางทีเขา Probability Sampling มาใช้ ไม่ได้เพราะไม่มีพื้นฐานข้อมูลที่ทำให้ก็ต้องอาศัยโอกาสหรือ non-probability เป็นหลัก เรื่องนี้เป็นเรื่องของการใช้เครื่องมือในการวิจัย การใช้ sampling ถ้าเราไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ทำไปแล้วเป็นตัวแทนหรือไม่ เราอาจจะใช้วิธีการเปรียบเทียบ ก็ถ้าเราไม่มีทางเลือกก็ต้องถือสัมโนประชากรเป็นหลัก เราก็ต้องใช้สัมโนประชากรนั้นเปรียบเทียบกับตัวอย่างที่เราได้มา ส่วนมากสัมโนประชากรนั้นมีแต่เพศกับอายุเท่านั้น แต่ตัวอย่างของเราจะต้องใช้ลักษณะทางประชากรมากกว่านั้น ถ้าต้องการทำการเปรียบเทียบกันโดยมีแค่ข้อมูลในเรื่องเพศและอายุ เราก็ไม่มีทางได้คำตอบว่าตัวอย่างที่เราได้มาจะเฉียดความเป็นตัวแทนได้แค่ไหน เราต้องอาศัยความคิดเห็นทางหลักวิชาที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ เข้าช่วยด้วย เป็นเรื่องที่นักวิชาการพึงนึกถึงไว้

ผู้เข้าฟังการสัมมนาได้ร่วมอภิปรายคือ

อาจารย์สุรพล วิรุฬห์รักษ์ จากคณะนิเทศศาสตร์ ได้กล่าวถึงการทําวิจัยเรื่อง “ลิเก” ที่กำลังศึกษาอยู่ว่า ใช้ Exploratory กับ Descriptive และนครสวรรค์เป็นสถานที่ที่ทําการศึกษาอยากถามและเสนอข้อคิดเห็นต่อที่ประชุมว่า

1. การหาตัวอย่าง และการให้ค่าจากัดความกับคำว่า “ลิเก” หรือสิ่งใดก็ได้ที่เราทำการศึกษาอยู่ว่าจะต้องทำโดยวิธีใด
2. การกำหนดเทคนิค เวลาสัมภาษณ์เราจะพบทั้ง What it is ? และ What is should be ? ทำให้เราต้องตามไปดูว่าที่พูดเหมือนที่ทำหรือเปล่าทำให้เสียเวลามาก การวิจัยแบบ Descriptive Research คนมักจะพูดถึง What it should be ? มากกว่า What it is ? ทำอย่างไรถึงจะได้คำตอบ What it is ? เร็วที่สุด

การตั้งข้อเสนอโครงการวิจัยของ Descriptive Research จะทำอย่างไรมันว่างเปล่า มีข้อมูลเพียงนิดหน่อยเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นการตั้งข้อเสนอจะตั้งอย่างไรถึงจะสมเหตุสมผล การ

ทำ Descriptive Research จะต้องจำกัดเรื่องที่จะทำการวิจัยให้แคบลงโดยวิธีการซึ่งสถานที่
วันเวลา ลงไปอย่างชัดเจน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง ได้ตอบคำถามของอาจารย์สุรพลดังต่อไปนี้คือ

1. ในเรื่องการเขียนแบบเสนอโครงการวิจัย (Research proposal) นั้น ถ้ามีข้อมูล
ไม่เพียงพอควรจะมีการสำรวจก่อน ซึ่งทำได้หลายอย่าง คือ ค้นคว้าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลิเก จาก
เรื่องที่คุณศึกษาไว้แล้ว ตลอดจนทฤษฎีเพื่อช่วยกำหนดค่านิยมปฏิบัติการของคำว่า “ลิเก” นอก
จากนี้ ออกไปสัมภาษณ์พวกลิเก หรือเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยก่อนที่จะเขียนแบบเสนอโครงการวิจัย
แล้วจึงจะเก็บข้อมูลตามแบบที่เขียนไว้ จะทำให้หลีกเลี่ยงการเสียเวลาได้

2. การที่ผู้วิจัยต้องการ What it is ? แต่กลับได้ What it should be ? จะต้อง
การแก้ไขโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยโดยไม่ให้ผู้ที่จะให้ข้อมูลรู้ตัว เพราะถ้าตัวอย่างรู้ตัวจะทำให้
ไม่ได้ข้อเท็จจริง เช่น การสอนที่ไม่ใช้อุปกรณ์ในการสอนเลย ถ้าเราบอกให้รู้ตัวเขาก็จะเตรียม
สอนให้เราดูเราเป็นพิเศษ มิใช่สภาพตามปกติเลย หรือตอบแบบสอบถามสิ่งที่ควรจะเป็นอีก
การเข้าไปมีส่วนร่วมจะทำให้เราได้ข้อเท็จจริงตามสภาพมากกว่าการใช้แบบสอบถาม

3. คำถามที่ว่าการศึกษาแบบ Descriptive Research เหมาะสำหรับนิสิตหรือเปล่า
ในเมื่อใช้เวลาในการวิจัยมาก ถ้าเราศึกษาข้อมูลที่มีอยู่สมบูรณ์แล้ว ก็จะทำให้การทำงานน้อย
แต่ปัจจุบันนี้ยังยากอยู่ แต่ก็น่าสนับสนุนประสบการณ์แบบนี้หายากมาก เช่น การให้เด็กออกไป
ทำงานสนามที่รังสิต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ถ้าส่งไปในระยะทางที่ไกลมากก็ยากลำบากมาก
ขึ้น ดังนั้นการที่จะตอบว่าการวิจัยแบบนี้จะเหมาะกับปริญญาโทหรือไม่ ก็ต้องพิจารณาถึงที่ ๆ
จะไปและการเสียเวลา ค่าใช้จ่ายเท่าไร ความสนใจของนิสิตโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าปัญหาวิจัย
ต้องการวิธีวิจัยเชิงบรรยายก็ต้องใช้ระเบียบวิธีนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิ่งแก้ว ตอบคำถามในข้อแรกว่า การเขียนแบบเสนอ
โครงการวิจัยให้สมเหตุสมผล ถ้าเป็นการวิจัยสาขาวรรณกรรมขึ้นอยู่กับว่าเราได้ข้อมูลมากน้อย
เพียงไร แล้วเราจะวิเคราะห์ตามแบบของลักษณะวิชา เราจะทำให้เป็นลักษณะทั่วไป (gener-
alization) ได้มากน้อยเพียงไร และนำไปสนับสนุนเหตุการณ์อื่น ๆ ได้ก็ขึ้นอยู่กับทฤษฎีวิเคราะห์
นั่นเอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ได้กล่าวเสริมถึงเรื่องการเขียนแบบเสนอโครงการวิจัยว่า การที่จะเขียนได้สมเหตุสมผลหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับสาขาวิชา บางสาขาวิชาค่อนข้างยุ่งยากมาก คือ บอกที่มาของปัญหา วิธีการที่จะทำ ผู้อภิปรายเข้าใจว่าจะต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุธี ประศาสนเศรษฐ์ จากคณะเศรษฐศาสตร์ ช่วยตอบปัญหาอาจารย์สุรพล เรื่องว่า ทำอย่างไรถึงจะได้ What it is ? บางครั้งใช้วิธีผู้ตัดสิน คือ เวลาเริ่มต้นสำรวจก็ดูว่ามีคนคิดเกมกาน้อยเพียงไร และหาผู้เล่นด้วยกัน จากคนทั้งสองพวกนี้หาผู้ตัดสินมาแล้วเอาเกณฑ์ที่เราตั้งไว้ไปถาม เมื่อได้ข้อมูลมา ก็นำมาวิเคราะห์ซึ่งเป็นการได้ความรู้จากคนหลายคนมาตัดสิน ในการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลบางอย่างไม่สามารถจะวิเคราะห์ตามข้อมูลที่ได้มา เช่น วิชาประวัติศาสตร์เราไม่สามารถจะวิเคราะห์ตามข้อมูลที่ทำได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้หลงทางหมด เพราะบางครั้งข้อมูลไม่ได้บอกความจริง จำเป็นจะต้องตรวจสอบข้อมูลหลาย ๆ ด้านจึงจะนำมาวิเคราะห์ได้

รองศาสตราจารย์ ดร. เสริม ได้กล่าวสรุปว่า การวิเคราะห์ข้อมูลที่กล่าวมาแล้วนั้น ถูกทั้งสองอย่างคือ ข้อมูลตามความเห็นของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง นั้นถูกต้องแล้ว ถึงที่ความตามข้อมูลที่ได้ แต่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้นบางกรณียังเชื่อไม่ได้ จึงต้องมีการตีความกัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุธี ได้กล่าวเสริม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ว่า นอกจากการตีความในห้องแอร์จากข้อมูลที่มีแล้ว นักเศรษฐศาสตร์ยังใช้วิธีการออกแบบสอบถาม และการออกไปสัมภาษณ์กับปัญหาอีกด้วย เช่น การที่เราจะดูว่าที่ดินบริเวณนี้จะคักถนนคุ้มหรือไม่ เราต้องใช้นักวิชาการหลายคน ทั้งพวกเศรษฐศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ต้องไปตั้งคำถามตรวจสอบเป็นวันเป็นคืน สรุปแล้วมีวิธีการมากเหมือนศาสตร์อื่น ๆ เช่นกัน

อาจารย์วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ จากคณะครุศาสตร์ ได้ถามเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการวิจัยบางครั้งผลที่ได้ออกมาไม่ปรากฏ correlation เช่น เอาเด็กที่เข้ามหาวิทยาลัยมาตอบปัญหา โดยเอาเด็ก 40 คนนี้จาก 2000 คน มาตอบคำถามเพื่อหาความสัมพันธ์กับวิชาที่สอบเป็นไปได้หรือไม่ว่าเด็ก 40 คนเป็นพวกเดียวกัน correlation เลยไม่ออก เพราะว่าเด็ก 40 คน มีความสามารถเท่ากันหมด หรือ 2. จะมีผลอย่างอื่นหรือไม่ที่เกิดจากกลุ่มประชากรนี้เหมือนกัน

รองศาสตราจารย์ ดร. เสริน ได้ตอบปัญหาที่ว่า เด็กในกลุ่มตัวอย่างเผชิญมีระดับความสามารถเท่ากัน เพราะฉะนั้นความแตกต่างก็จะไม่พบ ทั้งนี้มันขึ้นอยู่กับว่าเราต้องการจะศึกษาอะไรจากตัวอย่าง การที่เราไม่พบ ไม่ได้หมายความว่าล้มเหลว ว่าทำไมไม่เป็นไปเช่นนั้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง ได้กล่าวเสริมถึงปัญหาที่ว่า การที่เราเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความเป็นเอกพันธ์มาก (Homogeneous) ทำให้ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร นอกจากนี้อาจพิจารณาถึง

1. เครื่องมือที่วัดมีความแหลมคมพอที่จะแบ่งแยกตัวแปรที่เราต้องการได้หรือไม่
2. หาวิธีการที่จะวัดให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น คือหาวิธีการต่าง ๆ มาเสริมไม่ใช่คะแนนเฉลี่ยสะสมรวมอย่างเดียว หรืออาจแยกเป็นคะแนนเฉลี่ยสะสมภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติ แล้ววิเคราะห์หาความสัมพันธ์แยกกัน

ถ้าเราได้ตรวจสอบตาม 1 และ 2 แล้วก็ไม่พบความสัมพันธ์อีก ย่อมทำให้เรามั่นใจขึ้น ว่าตัวแปรเหล่านั้นอาจจะไม่มีความสัมพันธ์กันจริงตามสภาพมากยิ่งขึ้น

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม
ผู้บันทึกการสัมมนา

การวิจัยเชิงวิเคราะห์ (Analytic Research)

ไกรยท ธีรยากรณ์

การวิจัยเชิงวิเคราะห์ (analytic or analytical research) หรือการศึกษาเชิงวิเคราะห์ (analytic study) ที่จะได้กล่าวในที่นี้จัดเป็นการวิจัยประเภทที่สาม ในระบบของการจำแนกประเภทการวิจัยตามฐานวัตถุประสงค์หลักของการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วยการวิจัยเชิงบุกเบิก (exploratory research) การวิจัยเชิงบรรยาย (descriptive research) และการวิจัยเชิงวิเคราะห์ รายละเอียดของการวิจัยสองประเภทแรกนั้นได้เสนอไปแล้วในการสัมมนาครั้งก่อน ๆ

นิยามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงวิเคราะห์

ในขั้นพื้นฐานแล้ว การวิจัยเชิงวิเคราะห์เป็นการวิจัยเพื่อกำหนดความเป็นเหตุเป็นผล (causality) ของปรากฏการณ์ (ปัจจัย) สองปรากฏการณ์ (ปัจจัย) หรือมากกว่านี้ เป็นการวิจัยเพื่อที่จะตอบคำถามประเภท “อย่างไร” หรือ “ทำไม” และในงานวิจัยบางงาน คำถามที่ต้องการตอบจะครอบคลุมไปถึง “จะทำอะไรกับผลที่เกิดขึ้น หรือกับความสัมพันธ์ดังกล่าว” หรือ “จะเปลี่ยนแปลงผลที่เกิดขึ้นให้เป็นอื่นอย่างไร” กล่าวอีกลักษณะหนึ่ง เป็นการวิจัยเพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปรชุดหนึ่ง

เมื่อพิจารณาให้ลึกกลงไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า นักวิชาการที่ใช้การวิจัยเชิงวิเคราะห์นั้นมีเจตนารมณ์ที่จะหาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างภาวะ (ปรากฏการณ์) สองภาวะหรือมากกว่านั้น (รวมทั้งตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันเป็นส่วนหนึ่งของภาวะที่วิเคราะห์) เพื่อสามารถทำนายผล ควบคุมผลที่จะเกิดขึ้นเมื่อภาวะ (ปรากฏการณ์) ที่เป็นตัวเหตุเกิดขึ้น และจากการค้นพบนี้ (ร่วมกับการค้นพบที่ได้มาแล้วในอดีต) นำไปสู่การยืนยัน (confirmation) ความถูกต้องของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องซึ่งมีอยู่แล้ว หรือการปรับปรุงทฤษฎีดังกล่าวให้มีพลังอธิบายที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หรือการสร้างทฤษฎีที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ที่เป็นข้อเท็จจริง (facts) ต่าง ๆ

โดยที่การวิจัยประเภทบรรยาย รวมการวิจัยที่หาสหสัมพันธ์ (correlation) ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ เช่นกัน สมควรกล่าวเสริม ณ ที่นี้ด้วยว่า การวิจัยหาสหสัมพันธ์นี้จะไม่วิเคราะห์เจาะลึกลงไปถึงเหตุและผลของตัวแปรต่าง ๆ เหมือนกับการวิจัยเชิงวิเคราะห์ ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า การที่ตัวแปรมีสหสัมพันธ์กันและกันนั้น ไม่จำเป็นต้องสื่อความเป็นเหตุและผลของตัวแปรหนึ่งต่ออีกตัวแปรหนึ่งเลย แต่เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ค้นพบนี้เป็นเหตุเป็นผลของตัวแปรด้วยกัน นำไปสู่การวิจัยเจาะลึกที่เรียกกันในที่นี้ว่า การวิจัยเชิงวิเคราะห์ ในทำนองเดียวกัน การศึกษาแนวโน้มนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเชิงบรรยาย ซึ่งเน้นการนำความรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ในอดีตและลักษณะปัจจุบันไปทำนายแนวโน้มในอนาคต ก็เป็นการศึกษาที่ไม่ได้ใช้ความเป็นเหตุเป็นผลของตัวแปรในการทำนาย อันแตกต่างไปจากการวิจัยเชิงวิเคราะห์ ซึ่งมุ่งใช้ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลทำนายเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเมื่อเหตุการณ์หนึ่งอุบัติขึ้น

ขั้นตอนสำหรับการวิจัยเชิงวิเคราะห์

การจะวิจัยเพื่อหาความสัมพันธ์เชิงเหตุเชิงผลระหว่างปรากฏการณ์หนึ่งกับปรากฏการณ์อื่น ๆ นั้น จะต้องมีการบวนการที่ เมื่อใช้และนำไปสู่ข้อยุติแล้ว เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นกระบวนการที่ถูกต้อง กระบวนการนี้นับเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เรียกกันว่า วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) ภายในกรอบของวิธีการทางวิทยาศาสตร์นี้ ก็มีวิธีการ (method) ต่าง ๆ เช่น วิธีการประวัติศาสตร์ (historical method) วิธีการใช้กรณีทางประวัติศาสตร์ (case history method) วิธีการทางสถิติ วิธีการแบบสอบถาม วิธีการแบบทดลอง วิธีการแบบสัมภาษณ์ ฯลฯ ในที่นี้เราจำแนกความแตกต่างระหว่างคำว่า วิธีการ กับ การวิจัย (การศึกษา) เพื่อช่วยให้เข้าใจสาระที่จะได้กล่าวในย่อหน้าถัด ๆ ไป การศึกษาหรือการวิจัยนั้นมีจุดประสงค์เพื่อบรรยายหรือวิเคราะห์ปรากฏการณ์ หรือทั้งสองกรณี โดยอาจใช้วิธีการศึกษาแบบต่าง ๆ วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือหลาย ๆ วิธีผสมผสานกันก็ได้

กระบวนการสำหรับการวิจัยแบบวิเคราะห์นี้ประกอบไปด้วยส่วนที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

- (1) การกำหนดสมมติฐาน (formulation of a hypothesis)
- (2) การอธิบายระเบียบวิธีวิเคราะห์ที่จะใช้ (explanation of the procedures to be employed)
- (3) การรวบรวมข้อมูล (accumulation of data)
- (4) การวิเคราะห์ข้อมูล (analysis of the data) และ
- (5) การพิสูจน์ข้อค้นพบ (verification of the findings)

การกำหนดสมมติฐาน

สมมติฐาน หมายถึง ข้อความหรือข้อเสนอ (proposition) ที่ได้มาจากทฤษฎี โดยวิธีการอนุมานเชิงนิรนัย (deductive inference) และเป็นข้อความที่สามารถนำไปยืนยันหรือพิสูจน์ว่า เป็นจริงหรือไม่ (คือ เป็นไปตามลักษณะที่ระบุไว้ในสมมติฐานหรือไม่) โดยวิธีการทางประจักษ์ (empirical confirmation) บทบาทของสมมติฐานในการวิจัยเชิงวิเคราะห์ก็คือ การเสนอคำอธิบายสำหรับข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์หนึ่ง และเป็นเครื่องชี้นำสำหรับการสืบเสาะข้อเท็จจริงอื่น

ในการกำหนดสมมติฐานนั้น จะมีสังกะย (concept) เป็นส่วนหนึ่งเสมอ สังกะยในที่นี้ หมายถึง แนวคิดหรือความคิด (idea) หรือแนวคิดรวบยอดสำหรับวัตถุชุดหนึ่ง หรือนามธรรมที่ใช้แทนเหตุการณ์หนึ่งหรือวัตถุหนึ่งในกรณีที่ใช้แทนวัตถุหนึ่งหรือข้อเท็จจริงหนึ่ง ๆ เช่น ฝังความเข้าใจที่มีต่อสังกะยนั้น ก็เกิดขึ้นง่าย เพราะมีรูปธรรมเป็นหลักฐานประกอบ แต่ในกรณีที่ใช้แทนสถานการณ์หนึ่งซึ่งไม่อาจเชื่อมโยงกับของจริงหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงได้ง่าย ๆ เช่น ทักษะการรู้ ฯลฯ ความเข้าใจก็เกิดขึ้นได้ยาก ดังนั้น สังกะยที่เกี่ยวข้องกับสมมติฐานจึงต้องกำหนดความหมายหรือนิยามให้ชัดเจน ที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือ ผู้วิจัยจะต้องหาทางที่จะแปลความหมายของสังกะยต่าง ๆ เหล่านี้ในรูปของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ เพื่อสามารถทำให้ทำการวิจัยได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้วิจัยจะต้องหาหนทางลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่จะช่วยให้เขาได้ข้อมูลที่น่าพอใจเป็นดัชนีแทนสังกะยต่าง ๆ ที่ใช้

สมมติฐานมีอยู่ 2 ประเภทคือ

(1) สมมติฐานที่กล่าวถึงข้อเท็จจริงหรือความสัมพันธ์ซึ่งอาจเป็นที่ทราบกันดีแต่ยังไม่ได้รับการยืนยันว่าเป็นจริง หรือยังไม่เป็นที่ทราบกันดี แต่สันนิษฐานได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สมมติฐานที่ระบุว่า ภายในสภาพแวดล้อมหนึ่ง มีปรากฏการณ์หนึ่งเกิดขึ้น หรือมีวัตถุชนิดหนึ่ง (บุคคลหนึ่ง สถานการณ์หนึ่ง หรือเหตุการณ์หนึ่ง) มีคุณสมบัติลักษณะหนึ่ง สมมติฐานประเภทนี้เป็นสมมติฐานแบบพรรณนา (descriptive hypotheses) เช่น คนไทยเป็นคนรักสนุก การปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้นบ่อยครั้งในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา

(2) สมมติฐานที่กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (ปรากฏการณ์) ชุดหนึ่ง (ระหว่างสองตัวแปรหรือมากกว่าสองขึ้นไป) เพื่อใช้เป็นฐานสำหรับการค้นพบว่า ตัวแปรตัวหนึ่ง

จะเปลี่ยนแปลงอย่างไร เมื่อตัวแปรอีกตัวหนึ่งเปลี่ยนไป กล่าวอีกลักษณะหนึ่งก็คือ สมมติฐานที่มาในรูปซึ่งระบุว่า คุณสมบัติลักษณะหนึ่งหรือปรากฏการณ์หนึ่งเป็นปัจจัยกำหนด (determine) คุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งหรือปรากฏการณ์อีกชนิดหนึ่ง สมมติฐานประเภทนี้เป็นสมมติฐานแบบวิเคราะห์ (analytic hypotheses) เช่น เมื่อราคารถยนต์สูงขึ้นจำนวนรถยนต์ที่ซื้อก็น้อยลง

ไม่ว่านักวิจัยจะเริ่มด้วยสมมติฐานประเภทใด การที่ยืนยันหรือพิสูจน์ว่าสมมติฐานที่กำหนดนั้นมีความถูกต้องหรือไม่ ก็ต้องพัวพันกับการใช้วิธีการต่างๆ เพื่อเอื้อในการทดสอบ (testing) สมมติฐานที่กำหนดนั้น ควรจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) เป็นสมมติฐานที่กระจ่างชัด หากเป็นไปได้ สมมติฐานจะเสนอในรูปที่เกี่ยวข้องกับปริมาณ ทำให้คำตอบเพื่อยืนยันความถูกต้องของสมมติฐานมีลักษณะชัดเจนยิ่งขึ้น

(2) สังกัปต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมมติฐาน มีความหมายที่นำไปใช้วิเคราะห์เชิงประจักษ์ได้ (operational definition)

(3) เป็นสมมติฐานที่เจาะจงและง่าย

(4) เป็นสมมติฐานที่นำไปทดสอบได้ กล่าวคือ วิธีการศึกษาที่มีอยู่ในวงการวิชาการขณะนั้น สามารถนำมาใช้ทดสอบสมมติฐานดังกล่าว

(5) เป็นสมมติฐานที่มีความหมาย ในเชิงที่ว่า การยืนยันสมมติฐานดังกล่าวจะนำไปสู่ความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่ขึ้น และเป็นประโยชน์กับความก้าวหน้าในการวิจัย

ที่มาของสมมติฐาน

นักวิจัยได้สมมติฐานมาจากที่ใด จากนิยามที่ได้ให้ไว้สำหรับสมมติฐานข้างต้นจะเห็นได้ว่า สมมติฐานควรมีแหล่งกำเนิดจากทฤษฎีที่มีอยู่ เป็นความสัมพันธ์ที่อนุมานได้จากทฤษฎีที่อธิบายพฤติกรรมหรือความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรชุดหนึ่ง เช่น สมมติฐานที่ว่า “เมื่อสินค้า X มีราคาเพิ่มขึ้น ปริมาณสินค้าที่ซื้อจะลดลง” ก็เป็นสมมติฐานที่ได้มาจากกฎแห่งอุปสงค์ (Law of demand ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีมูลค่า (theory of value) หรือทฤษฎีราคา (price theory) แต่ก็เป็นไปได้ว่า สมมติฐานมีแหล่งกำเนิดมาจากการสังเกตการณ์ในสังคม หรือในระบบเศรษฐกิจซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับฐานทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งในวิชาการศาสตร์ใด ๆ เช่น ข้าราชการไทยมีประสิทธิภาพในการทำงานต่ำ จึงเป็นสมมติฐานที่อาจเกิดจากความรู้สึกอันเกิดจากการสังเกตการทำงาน ข้าราชการไทยก็ได้

อย่างไรก็ดี ในการพิจารณาอย่างเผิน ๆ สมมติฐานที่ว่าไม่ได้มีกำเนิดมาจากทฤษฎี แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปแล้ว อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งในวิชาการสาขาหนึ่งก็ได้ เช่นสมมติฐาน ตัวอย่างข้างต้นที่ว่า “ข้าราชการไทยมีประสิทธิภาพในการทำงานต่ำ” นั้น ได้อิงแนวคิดของทฤษฎีการเสริมหนุน (Reinforcement theory) ซึ่งกล่าวในเชิงที่ว่า ผลผลิตของปัจจัยหนึ่งหรือพฤติกรรมชนิดหนึ่งจะเกิดขึ้นในระดับสูง เมื่อได้รับการกระตุ้นด้วยสิ่งจูงใจที่ถูกต้อง

ไม่ว่าสมมติฐานจะกำเนิดจากแหล่งใดก็ตาม สิ่งที่น่าจะสนใจสำหรับการวิจัยเชิงวิเคราะห์ก็คือ เมื่อกำหนดสมมติฐานที่จะต้องยืนยันว่าถูกหรือผิดแล้ว จะต้องมีการออกแบบวิจัย (research design) ในลักษณะที่จะเอื้อการยืนยันดังกล่าว

ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีและสมมติฐาน

ทฤษฎีในที่นี้หมายถึง อรรถาธิบายที่ใช้ได้ทั่วไป (generalized explanation) สำหรับแสดงความสัมพันธ์ลักษณะหนึ่งของปรากฏการณ์หมู่หนึ่ง (a class of phenomena) ทฤษฎีเป็นเครื่องชี้หน้าที่สำคัญสำหรับแนวทางของการวิจัย โดยชี้ให้เห็น areas ที่ควรมีการวิจัยและได้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนความรู้ของวิชาการ สาขาหนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือชี้ให้เห็นแหล่งที่สามารถค้นพบความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีความหมายต่อวิชาการสาขาหนึ่ง ๆ

ดังได้กล่าวมาแล้ว สมมติฐานเป็นข้อความที่นำไปทดสอบได้ โดยมากจะได้มาจากทฤษฎีโดยวิธีการอนุมานเชิงนิรนัย (deductive inference) มักเป็นข้อความที่บ่งถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุเชิงผลระหว่างปรากฏการณ์ชุดหนึ่ง

ดังนั้น จากทฤษฎีที่สร้างขึ้นอย่างรัดกุมแล้ว เราก็สามารถ deduce เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อม ลักษณะต่าง ๆ ข้อความที่ได้มาจากหลักทั่วไปหรือทฤษฎีนี้ (deductions) ก็กลายเป็นสมมติฐานสำหรับการวิจัยเชิงประจักษ์ เมื่อสมมติฐานเหล่านี้ได้รับการยืนยันว่าถูกต้อง ก็เท่ากับช่วยเพิ่มความมั่นใจในความถูกต้องของทฤษฎีที่เป็นแหล่งกำเนิดของสมมติฐานเหล่านั้น ในกรณีที่สมมติฐานไม่ได้รับการยืนยันว่าถูกต้อง ก็ต้องมีการพิจารณาทฤษฎีอันเป็นแหล่งกำเนิดของสมมติฐานนั้นเสียใหม่ว่า สมควรเลิกสมมติฐานนั้น ๆ โดยถือว่าผิดหรือไม่ หรือมีการแก้ไขปรับปรุงทฤษฎีดังกล่าวให้สอดคล้องกับข้อค้นพบ (findings) ของงานวิจัยขั้นดังกล่าวในกรณีหลังนี้ ก็ต้องมีการทดสอบเพื่อยืนยันกันใหม่ว่า ทฤษฎีที่แก้ไขแล้วนั้น มีความถูกต้องใช้ได้หรือไม่

แนวทางวิเคราะห์ที่อาจนำมาใช้ได้ ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ค้นพบกับทฤษฎี หรือสมมติฐานที่กระตุนงานวิจัยนั้น ๆ อาจทำได้หลายวิธีดังนี้

(1) นักวิจัยอาจเริ่มด้วยข้อเท็จจริงที่ได้รับการพิสูจน์รับรอง (verified) มาแล้ว แล้วหาทางเชื่อมโยงข้อเท็จจริงดังกล่าว เข้าไปกับข้อเท็จจริงอื่นที่ผ่านการพิสูจน์มาแล้ว วิธีนี้ที่นักวิชาการในศาสตร์หรือสาขาวิชาที่ไม่มีทฤษฎีอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปมากนัก นิยมใช้กันมาก

(2) นักวิจัยอาจเริ่มด้วยการกำหนดสมมติฐาน แล้วทำการทดสอบสมมติฐานดังกล่าว เพื่อที่จะยืนยันว่าถูกต้อง หรือผิดพลาดด้วยข้อเท็จจริงที่ได้ผ่านการวิเคราะห์รับรองมาแล้ว วิธีนี้เป็นวิธีที่ใช้กันมากพอสมควรในสาขาวิชาหรือศาสตร์ที่อยู่ในขั้นพัฒนาการระดับกลาง ที่มีทฤษฎีที่ยอมรับกันทั่วไปอยู่ แต่ทฤษฎีดังกล่าวยังต้องการยืนยันเพิ่มเติม จึงมีการวิจัยสมมติฐานบางลักษณะเพื่อจะนำข้อยุติไปเชื่อมโยง และสนับสนุนทฤษฎีที่มีอยู่แล้วหรือปรับปรุงทฤษฎีที่มีอยู่ให้กระชับถูกต้องยิ่งขึ้น

(3) นักวิจัยอาจเริ่มด้วยการศึกษาทฤษฎีทั้งหมดที่มีอยู่แล้วหรือที่เสนอสร้างขึ้นใหม่ แล้ว deduce สมมติฐานจากทฤษฎีดังกล่าวสำหรับการศึกษายืนยันต่อไป วิธีนี้ก็เป็นวิธีที่นิยมทำกันในสาขาวิชาที่มีการพัฒนารุดหน้าไปมาก ซึ่งมีทฤษฎีที่มีความครอบคลุมมากและมีสมมติฐานที่ยังสามารถ deduce จากทฤษฎีดังกล่าว หรือนักวิจัยที่สนใจสร้างทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมา แต่การที่จะทำให้ทฤษฎีเป็นที่ยอมรับกันก็จะต้องมีการ สร้างสมมติฐานเพื่อกระตุ้นการวิจัยที่จะยืนยันสมมติฐานดังกล่าว เป็นการช่วยสร้างฐานความมั่นใจที่มีต่อทฤษฎีที่เสนอใหม่มากขึ้น

แบบวิจัยเพื่อทดสอบสมมติฐาน

แบบวิจัย (research design) ก็คือ การกำหนดเงื่อนไขสำหรับการรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้อมา โดยมีเจตจำนงที่จะใช้เงื่อนไขดังกล่าว เอื้อการได้ข้อมูลที่มีสาระสำหรับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และประหยัคขั้นตอนของการทำงาน

แบบวิจัยที่ดี เป็นทั้งพิมพ์เขียวของการวิจัย และรายละเอียดของขั้นตอนของการวิจัยชุดหนึ่งนั่นเอง กล่าวคือ แบบวิจัยจะระบุขั้นตอนที่จะต้องทำ และอธิบายด้วยหลักวิชาการว่าทำไมจึงต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านั้น มีการอธิบายขั้นตอนของการวิจัยอย่างละเอียดเพื่อว่า นักวิชาการหรือผู้สนใจสามารถตรวจสอบผลงานวิจัยชิ้นนั้น ตั้งแต่จุดเริ่มต้นถึงจุดที่ได้ข้อยุติ สมมติฐานที่กำหนดขึ้นมานั้น จะทำหน้าที่เป็นมัลคฤเทศก์สำหรับ (1) ประเภทของข้อมูล

ที่จะต้องเก็บ เพื่อที่จะหาคำตอบสำหรับประเด็นของการวิจัย และ (2) ลักษณะการจัดระบบ เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะเก็บอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

เป็นไปได้ว่า งานขั้นตอนบางขั้น หรือวิธีการบางอย่างที่ใช้ในขั้นตอนนี้ เป็นวิธีที่ยอมรับกันทั่วไปในวงการวิชาการสาขานั้น ๆ และเป็นที่เข้าใจกันอย่างกว้างขวาง ความจำเป็นที่จะต้องอธิบายเพื่อให้คนอื่นยอมรับก็ไม่เกิดขึ้น ในกรณีเช่นนี้ ผู้วิจัยจะข้ามการอธิบายส่วนเหล่านี้ แต่หันไปเน้นรายละเอียดที่จะช่วยให้นักวิชาการท่านอื่นยอมรับขั้นตอนบางอย่าง หรือวิธีการบางลักษณะ ซึ่งใช้ในลักษณะที่ผิดแปลกไปจากที่เคยกระทำกัน หรือเป็นการนำมาใช้เป็นครั้งแรกในงานวิจัยดังกล่าว

ไม่ว่าจะเลือกวิธีการวิเคราะห์ชนิดใดก็ตาม นักวิจัยจะต้องเลือกปรากฏการณ์ที่จะต้องศึกษาเพื่อทดสอบสมมติฐานของตน แต่การเลือกปรากฏการณ์ทั้งหมดที่ต้องการสำหรับสมมติฐานที่ตั้งไว้นั้นย่อมเป็นไปได้ ทางออกก็คือการเลือกกลุ่มของปรากฏการณ์ในชุดดังกล่าว เพื่อใช้เป็นตัวแทนของการวิเคราะห์ วิธีนี้เป็นเรื่องของการสุ่มตัวอย่าง (Sampling) นั่นเอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ได้ (Valid) นั้นจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของประชากร เหตุการณ์ ที่มีความเป็นตัวแทน (representativeness) อย่างดี และมีความพอเพียง (adequateness) สำหรับคุณสมบัติเฉพาะที่จะต้องวิเคราะห์ในงานวิจัยดังกล่าว กล่าวคือ การมีลักษณะเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างนั้นจะประกันให้กลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือก มีคุณสมบัติในลักษณะเดียวกับตัวประชากร ส่วนการมีความพอเพียงนั้น เป็นการประกันให้เกิดการกระจายคุณสมบัติที่มีอยู่ในประชากรนั้น ภายในกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกมาวิเคราะห์ งานของการสุ่มตัวอย่างที่ดีนั้น เป็นความรู้ที่จะได้มาจากหลักการทางค่านสถิติ ซึ่งจะละเว้นไม่กล่าวถึงในที่นี้

โดยที่การวิจัยแต่ละชั้นมุ่งศึกษาประเด็นใดประเด็นหนึ่งจากประเด็นทั้งหลายที่มีอยู่มากมาย เช่น วิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับรายได้ ไม่ใช่การศึกษากับทุก ๆ ลักษณะของตัวบุคคล หรือของสังคม จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องกำหนดประเด็นของการวิจัยให้ชัดเจนเพื่อประโยชน์ในการสุ่มตัวอย่าง เหตุการณ์ที่จะต้องพิจารณา เช่น การศึกษานั้นเป็นการศึกษาระดับใด และรายได้ที่อ้างถึงนั้นเป็นรายได้ชนิดใด รวบรวมการอะไรไว้บ้าง ฯลฯ อีกนัยหนึ่งก็คือการกำหนดความหมายและขอบเขตของการวิจัยนั่นเอง

ในการกำหนดความหมายและขอบเขตของการวิจัย ที่จะเพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์ ขอบเขตของการวิจัยจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้

(1) ความเหมาะสม (appropriateness) ของความสัมพันธ์ระดับและขอบข่ายที่ต้องการวิจัย เช่น “รายได้” ที่จะใช้นั้นจะต้องเป็นรายได้ประเภทใดบ้าง กว้างขวางขนาดไหนจึงจะเหมาะสมกับประเด็นที่ต้องการวิจัย

(2) ความชัดเจน (clarity) เป็นการเน้นการกำหนดนิยามของตัวแปรต่าง ๆ ที่นำเข้ามาวิเคราะห์

(3) การวัดได้ (measurability)

(4) การเปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่น ๆ ได้ (comparability)

(5) การวิจัยทำซ้ำได้ (reproducibility)

ข้อสมมติ (assumptions)

โดยที่การวิจัยเชิงวิเคราะห์เป็นการใช้ข้อเท็จจริงชุดหนึ่งอธิบายความสัมพันธ์ที่มีต่อตัวแปรอื่น ซึ่งก็เป็นข้อเท็จจริงอีกชุดหนึ่ง ความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์เกิดขึ้น จัดเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการให้เหตุผล

ข้อสมมติ หมายถึง ข้อความที่เป็นจริง แต่ก็ไม่เห็นชัดเจนหรือมีโอกาสสูงที่จะเป็นจริง เป็นข้อความที่กำหนดไว้ในการวิเคราะห์เพื่อใช้เป็นฐานสำหรับการอภิปรายหรือการวิเคราะห์ หรือใช้กำหนดขอบเขตของการวิเคราะห์

วิธีการที่ใช้วิเคราะห์

หน้าที่ของวิธีการวิเคราะห์ (analytic method) ก็ช่วยในการทดสอบสมมติฐานเพื่อที่จะยืนยันความถูกต้อง (validity) ของทฤษฎีหรือกฎต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของสมมติฐานที่ทดสอบ หนึ่งในสมมติฐานนั้นไม่สามารถพิสูจน์ว่าถูกต้องหรือผิดอย่างเด็ดขาดลงไป โดยทั่วไปการทดสอบทำไปเพื่อยืนยันหรือไม่ยืนยันว่าข้อความที่ปรากฏในสมมติฐานเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น

โดยลักษณะของการวิจัยเชิงวิเคราะห์ วิธีการวิเคราะห์ในหลักการ ก็คือวิธีการที่เรียกว่า การอนุมานเชิงอุปนัย (inductive inference) กล่าวคือ เป็นวิธีการให้เหตุผลในลักษณะที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์บางอย่างในปรากฏการณ์ชุดหนึ่ง อธิบายเหตุการณ์ที่ยังไม่รู้จักกันของ

ปรากฏการณ์ชุดเดียวกันนั้น หรือเป็นวิธีการที่ generalize ข้อเท็จจริงในกรณีหนึ่งให้เป็นข้อเท็จจริงที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์สำหรับสถานการณ์ในชุดเดียวกันนี้

การให้เหตุผลในลักษณะดังกล่าวกำหนดแนววิเคราะห์ว่า เป็นประเภทที่ใช้ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์หนึ่งเพื่อนำไปสู่ generalization สำหรับเหตุการณ์ทั่วไป วิธีการที่จะใช้วิเคราะห์ยืนยันถูกต้องของสมมติฐานนั้น คือ วิธีการทดลอง (experimental method) จัดเป็นวิธีการวิเคราะห์ที่เลิศที่สุดสำหรับการใช้เหตุผลแบบอนุมานเชิงอุปนัย แต่การวิเคราะห์ที่ใช้กันในสาขาสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่แล้ว ก็มีใช้วิธีการแบบทดลอง แต่ก็นำไปสู่ข้อยุติที่พอจะนำมาใช้กันได้

โดยที่สมมติฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปรชุดหนึ่ง กล่าวคือ ระบุว่า คุณสมบัติลักษณะหนึ่งหรือปรากฏการณ์หนึ่ง (X) เป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนด (determinic) คุณสมบัติอีกลักษณะหนึ่ง หรืออีกปรากฏการณ์หนึ่ง (Y) การวิจัยหรือการศึกษาที่ออกแบบเพื่อทดสอบสมมติฐานนี้ จะต้องหาข้อมูลที่น่าวิจัยจะใช้เป็นฐานอนุมานหรือสรุปหากพบว่า X มีส่วนกำหนดหรือไม่มีส่วนกำหนด Y

อนึ่ง ความเป็นเหตุและผล (causality) นี้ไม่ได้สื่อความหมายในลักษณะที่ว่า X เท่านั้นที่เป็นเหตุของการเกิด Y เกือบจะไม่มีนักวิจัยคนใดที่ยึดมั่นในความคิดที่ว่า ตัวแปรหนึ่งเท่านั้นเป็นเหตุทำให้เกิดตัวแปรอีกชนิดหนึ่ง กล่าวคือ ในทำนองที่ว่า X เท่านั้นเป็นทั้งตัวแปรที่จำเป็นและเพียงพอ (necessary and sufficient) ที่ทำให้เกิด Y ขึ้นมา อันที่จริงแล้วสำหรับเหตุการณ์ในสังคมมนุษย์ X อาจเป็นหนึ่งในจำนวนหลาย ๆ ปัจจัยที่ทำให้เกิด Y ก็ได้ ดังนั้นความสนใจของนักวิจัยจะลงเอยที่ประเด็นว่า X เป็นตัวแปรหรือปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยทำให้เกิดเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งมีโอกาสเกิดได้ง่ายขึ้น (contributing conditions) หรือเป็นเพียงตัวแปรหนึ่งในจำนวนตัวแปรต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้น (contingent conditions)

จะต้องมีหลักฐาน (evidence) สำคัญ 3 ประเภท เพื่อทดสอบสมมติฐานว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล :

(1) หลักฐานแบบ Concomitant Variation กล่าวคือ สภาพที่แสดงว่า X ซึ่งเป็นตัวแปรอิสระที่ถูกสมมติให้เป็นตัวเหตุ และ Y ซึ่งเป็นตัวแปรตามหรือที่ถูกสมมติว่าเป็นตัวผล จะต้องสัมพันธ์กันในลักษณะที่กำหนดโดยสมมติฐาน อาทิ ถ้าสมมติฐานว่า X เป็นตัวแปรที่ช่วยทำให้ Y มีโอกาสเกิดได้ง่ายยิ่งขึ้น สภาพของหลักฐานจะต้องเป็นลักษณะที่ว่า จะพบ Y มากครั้งในกรณีที่มี X เกิดขึ้นกว่าในกรณีที่ไม่มี X

(2) หลักฐานที่ว่า Y ไม่เกิดขึ้นก่อน X

(3) หลักฐานที่ขจัดปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อภาวะของ Y

อย่างไรก็ดี ประจักษ์พยานทั้งหมดนี้เป็นฐานที่ตีพอสมควรสำหรับการอนุมานว่า X เป็นสาเหตุทำให้เกิด Y หรือไม่เป็นเช่นนั้น หากสามารถยืนยันได้อย่างแน่นอนว่า X เป็นสาเหตุหรือไม่เป็นสาเหตุทำให้เกิด Y ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า ในกรณีที่มีหลักฐานว่า X เป็นสาเหตุทำให้เกิด Y นั้น ก็เป็นไปได้ว่า ผู้วิจัยมองข้ามตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจมีความสัมพันธ์กับ X และเป็นตัวแปรที่กำหนด Y หรือในกรณีที่มีหลักฐานว่า X ไม่ใช่สาเหตุทำให้เกิด Y ก็เป็นไปได้ว่า ผู้วิจัยได้มองข้ามสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งสามารถทำให้ X เป็นสาเหตุก่อให้เกิด Y ได้

วิธีการแบบทดลอง (experimental method)

วิธีการแบบทดลองนั้น เป็นวิธีการที่มีประสิทธิผลที่สุดสำหรับการทดสอบสมมติฐานที่ว่า ตัวแปร X มีอิทธิพลทำให้เกิดตัวแปรอีกตัวแปรหนึ่ง Y กล่าวในลักษณะง่าย ๆ ในวิธีการแบบทดลอง กลุ่มที่ถูกกำหนดให้เป็นกลุ่มทดลอง (experimental group) จะได้รับอิทธิพลจากตัวแปรที่สมมติว่าเป็นตัวแปรสาเหตุ แต่กลุ่มควบคุม (control group) ไม่ได้รับอิทธิพลจากตัวแปรที่สมมติว่าเป็นตัวสาเหตุ โดยควบคุมให้ทั้งสองกลุ่มมีคุณสมบัติเหมือนกันทุกประการ เว้นแต่ไม่ได้รับแรงกระตุ้นจากตัวแปรสาเหตุเท่านั้น เมื่อผ่านการทดลองแล้ว ก็มีการเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นโดยศึกษาจากลักษณะของตัวแปรตาม เป็นวิธีการศึกษาที่ช่วยให้ได้หลักฐานสามประเภทที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ได้ดีที่สุด

ปัญหาของการเลือกกลุ่มที่จะใช้ทดลองกับกลุ่มควบคุม เพื่อประกันผลลัพธ์ที่ต้องการนั้นเป็นรายละเอียดด้านเทคนิคทางสถิติที่มีจากกล่าวถึงได้ในที่นี้

วิธีการแบบทดลองนี้ทำกันในห้องปฏิบัติการ วิธีการที่จัดได้ว่าคล้ายกับวิธีการทดลองก็คือ การจำลองเหตุการณ์ หรือสภาพแวดล้อมที่ต้องการวิจัย โดยมากมาในรูปของระบบสมการที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเชิงคณิตศาสตร์ต่างๆ เมื่อต้องการตรวจสอบว่าตัวแปรหนึ่งจะมีความสัมพันธ์เชิงเหตุเชิงผลต่อตัวแปรอื่น ๆ หรือต่อผลิตภัณฑ์ของแบบจำลองอย่างไร ก็แปรค่าของตัวแปรที่ต้องการ แล้วคำนวณหาค่าของตัวแปรอื่น ๆ ใหม่ วิธีนี้เป็นวิธีใช้กันมากในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ เรียกว่าวิธี simulation ข้อยุติที่ได้จากการใช้วิธีการเช่นนี้จะมีความหมายต่อ

สภาพจริง หรือปรากฏการณ์ในชีวิตจริงเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับความใกล้เคียงความจริงของแบบจำลองที่สร้างขึ้น แต่ความไม่สมบูรณ์ของวิธีการนี้ ก็คล้าย ๆ กับวิธีการแบบทดลอง ซึ่งมีหลาย ๆ กรณีก็ไม่สามารถจัดอิทธิพลของตัวแปรอื่น ๆ ที่ไม่ต้องการให้ปรากฏในกลุ่มวิเคราะห์ได้อย่างเด็ดขาด

วิธีการที่ไม่ใช่แบบทดลอง (non-experimental method)

วิธีการที่ไม่ใช่วิธีแบบทดลอง ซึ่งได้แก่วิธีการที่เก็บข้อมูลโดยการรวบรวมจากตัวเลขสถิติที่รวบรวมโดยองค์กรต่าง ๆ โดยการรวบรวมข้อเขียนต่าง ๆ เกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ต้องการวิจัย ฯลฯ เป็นวิธีการที่ไม่ได้ขจัดโอกาสที่สถานการณ์หนึ่งจะเป็นผลลัพธ์ของปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งมีสหสัมพันธ์กับตัวแปรที่ถูกสมมติว่าเป็นสาเหตุ เช่น การทดสอบสมมติฐานที่ว่า “เมื่อการศึกษาสูงขึ้น รายได้จะสูงขึ้นด้วย” จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากสถิติการสำรวจ หรือจากการสัมภาษณ์ ไม่สามารถขจัดอิทธิพลอื่น ๆ เช่น การที่พ่อแม่มีฐานะดีและมีธุรกิจส่วนตัว ความสามารถส่วนตัวของผู้ที่มีรายได้ ซึ่งไม่เกี่ยวกับการศึกษา ทวง (chance) ฯลฯ จากตัวเลขข้อมูลที่รวบรวมได้ในกรณีเช่นนี้ ข้อยุติที่ได้จากการวิจัยขั้นนี้ก็ควรเป็นข้อค้นพบที่มีความถูกต้องไม่มากนัก ผู้ที่ใช้ข้อค้นพบเหล่านี้ก็ต้องตระหนักจุดอ่อนของข้อมูลที่ใช้เป็นพื้นฐานสำหรับข้อยุติเช่นนี้ อย่างไรก็ตาม โดยที่การใช้วิธีการแบบทดลองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากมาก ในสาขาวิชาต่าง ๆ ในสังคมศาสตร์ (ยกเว้นเศรษฐศาสตร์และจิตวิทยา) ความไม่สมบูรณ์ของวิธีการที่ไม่ใช่แบบทดลองก็ต้องยอมรับไว้ มิฉะนั้น ก็ต้องเลิกเล่นการวิจัยแบบวิเคราะห์เสียทั้งหมด แต่การขจัดความไม่สมบูรณ์ให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้นั้น ก็ต้องเป็นหน้าที่หลักของผู้วิจัย เพื่อว่าข้อยุติจากการวิจัยเชิงวิเคราะห์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในเศรษฐศาสตร์ก็มีการพัฒนาวิธีการแบบเศรษฐมิติที่ช่วยเหลือเพิ่มความสมบูรณ์ในการวิเคราะห์ที่ใช้วิธีการที่ไม่ใช่แบบทดลอง แต่ความสมบูรณ์ก็ยังคงอยู่ห่างจากระดับที่พึงปรารถนา

เอกสารประกอบการเรียบเรียง

1. Bialock, Hubert, M. **Theory Construction : From Verbal to Mathematical Formulations**, Prentice-Hall, Englewood Cliff, New Jersey, 1969.
2. Goode, William J. and Hatt, Raul K. **Methods in Social Research**, McGraw-Hill, New York, 1952.

3. Lastrucci, Carlo L. **The Scientific Approach**, Schenkman Publishing Company, 1963.
4. Schuessler, Karl F. **Social Research Methods**, Institute of Public Administration, Thammasat University, 1964.
5. Selltiz, Claire et al. **Research Methods in Social Relations**, Revised One–Volume Edition, Holt, Rinehart, Winston, New York, 1959.
6. Sunon, Julien L. **Basic Research Methods in Social Science : the Art of Empirical Investigation**, Random House, New York, 1969.
7. สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ “การวิจัยเชิงบรรยาย” เอกสารโรเนียว
8. เสรีน ปุณณะหิตานนท์ “การวิจัยประเภท exploratory หรือ formative” เอกสารโรเนียว

รายงานการสัมมนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Research)

ณ ศูนย์สารนิเทศ

วันพุธที่ 27 ธันวาคม 2521

เวลา 13.30-16.30 น.

ผู้อภิปรายหลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ธีรตยาภินันท์ คณะเศรษฐศาสตร์

ผู้ร่วมอภิปราย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุทุมพร ทองอุไทย

คณะครุศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อารง สุทธาศาสน์

คณะรัฐศาสตร์

อาจารย์ ดร. สุชาดา กิระนันท์

คณะพาณิชยศาสตร์

และการบัญชี

อาจารย์ ศรีสอาด ตั้งประเสริฐ

คณะอักษรศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร. พัทธา สายหู ผู้อำนวยการสถาบันได้กล่าวเปิดการสัมมนาว่า การจัดสัมมนาครั้งนี้เป็นครั้งที่ 3 เป็นการสัมมนาแบบที่มอบหมายให้ผู้นำอภิปรายเสนอบทความมาเป็นอุปกรณ์นำการพิจารณา และให้ผู้ร่วมอภิปราย 4 ท่าน ซึ่งมาจากสาขาวิชาต่างๆ ให้ความคิดเห็นประกอบวิจารณ์งานชิ้นนี้ว่าเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร ก็จะทำให้เรามองเห็นประเด็นที่แตกต่างกันออกไป และการถกเถียงสนทนากันเช่นนี้จะทำให้มองเห็นภาพของการวิจัยว่าเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งจะช่วยชี้ปัญหาของแต่ละท่าน ในบางสาขาวิชาที่ไม่ได้มีการพัฒนาไปไกลเท่าสาขาอื่น อาจไม่เห็นช่องทางที่จะใช้วิธีการที่เสนอในเอกสาร เพราะฉะนั้นก็จะทำวิจัยเท่าที่จะเหมาะสมทำได้ในสาขานั้น ๆ โดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการที่สัมมนากัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ธีรยาศินันท์ ได้กล่าวถึงลักษณะการวิจัยแบบ Analytical Research หรือการวิจัยเชิงวิเคราะห์ คือการวิจัยประเภทหาเหตุผลและผลความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรกลุ่มหนึ่ง หรือสองตัว หรือมากกว่านั้น คือ พยายามหาความสัมพันธ์ระหว่าง x และ y ว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรบ้าง ในลักษณะใดบ้าง และทำไมถึงมีความสัมพันธ์เช่นนั้นและถ้าจะวิเคราะห์ลึกซึ้งลงไป ก็จะต้องเราจะเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นเหตุเป็นผลของสองสิ่งนั้นอย่างไร ขบวนการของการวิจัยประเภทนี้ มีขั้นตอนวิธีการทำงาน คือ

1. การกำหนดสมมุติฐาน
2. การอธิบายระเบียบวิธีวิเคราะห์ที่จะใช้
3. การรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การพิสูจน์

การกำหนดสมมุติฐาน (hypothesis) บางครั้งก็ใช้คำว่า ข้อสันนิษฐาน ข้อสมมุติฐาน คือ ข้อความประโยคหนึ่งหรือหลายประโยคก็ได้ ที่ระบุเหตุการณ์หนึ่งซึ่งเราสามารถนำไปพิสูจน์ว่าเหตุการณ์นั้นเป็นจริงหรือไม่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกนี้เป็นไปตามข้อสมมุติฐานที่เราระบุไว้หรือไม่ โดยปกติข้อสมมุติฐานจะมาจากทฤษฎี เพราะฉะนั้นเมื่อพูดถึงข้อสมมุติฐานก็หมายความว่าเราต้องการจะรู้ว่าข้อความเราพูดนี้มีโอกาสที่จะเป็นจริงหรือเปล่าในโลก เพราะฉะนั้นจึงนำไปสู่การวิเคราะห์วิจัยว่าข้อสมมุติฐานนั้นถูกต้องหรือไม่

ในข้อสมมุติฐานจะต้องมีสังกัป หรือตัวแปรเข้ามาเกี่ยวข้อง สังกัป (concept) มีโน้ตค้น หรือ ความคิดรวบยอด จะปรากฏอยู่ในข้อสมมุติฐาน ความคิดรวบยอดนี้บางครั้งไม่ค่อยชัดในกรณีที่พูดถึงพวคนามธรรม จึงต้องมีการอธิบาย การวิจัยประเภทนี้ควรทำสังกัปให้มีการชี้แจงที่ชัดเจน และหาต้นนิแทน ถ้าความคิดรวบยอดของเราสำคัญมากต่อการวิจัยทั้งหมดเราก็จะเรียกว่าตัวแปร ดังนั้นตัวแปรก็คือความคิดรวบยอดที่เราจะเห็นว่าสำคัญสุดในการวิจัย

ประเภทของสมมุติฐาน มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. แบบพรรณนา (Descriptive Hypotesis)
2. แบบวิเคราะห์ (Analytic Hypothesis)

แบบพรรณนาเป็นเพียงลักษณะหรือเหตุการณ์อันหนึ่งอันใด ถ้าเราต้องการพิสูจน์เราก็ต้องหาทางวิเคราะห์ แต่ Analytic Hypothesis จะระบุความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลกันของตัวแปร

เช่น การวิจัยทางเศรษฐศาสตร์เราบอกว่า ถ้าราคาสินค้า x เพิ่ม ปริมาณการซื้อสินค้า x ก็ลดลง ข้อความนี้ก็คือน Hypothesis ก็เป็น fact อันหนึ่ง และเนื่องจากมีความสัมพันธ์ของตัวแปรอยู่ 2 อันคือ ตัวแปรปริมาณสินค้าและราคา เขาถึงเรียกว่าเป็น Analytic Hypothesis ในการวิจัยสูงขึ้น ๆ มักจะปรากฏออกมาในรูปแบบ Hypothesis แบบพรรณนาก็นำไปวิเคราะห์ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนาของวิชาการนั้น ๆ ถ้าเราต้องการให้การตรวจสอบของเราดำเนินไปโดยสะดวกก็คือ พยายามทำข้อสันนิษฐานของเราให้มีลักษณะดังนี้

1. เน้นให้ชัดเพื่อความสัมพันธ์ที่เราระบุ และยังออกมาในรูปปริมาณก็จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เรากำหนดมากยิ่งขึ้น
2. ตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ hypothesis มีความหมายที่จะนำไปใช้วิเคราะห์เชิงประจักษ์ได้ (operational definition)
3. สมมุติฐานควรกระชับและง่ายแก่การเข้าใจ ถ้าสมมุติฐานชัดเจนการติดตามเรื่องก็ทำได้ง่าย
4. สมมุติฐานที่เราตั้ง ควรจะนำไปพิสูจน์ได้
5. ผลที่ได้ควรจะมีความหมาย คือ สมมุติฐานที่ตั้งนั้น เมื่อได้ผลออกมาควรจะเสริมสร้างความรู้ในศาสตร์นั้น ๆ

ที่มาของข้อสมมุติฐาน

1. ส่วนมากจะมาจากทฤษฎี เราพิจารณาเหตุผลออกมาและทำวิจัย ถ้าผลที่ได้มาสนับสนุนทฤษฎี ก็ทำให้ทฤษฎีได้รับการยืนยันมากขึ้นอีก และถ้าพิสูจน์มากครั้งความมั่นคงของทฤษฎีก็จะมีมากขึ้น ถ้าผลออกมาตรงกันข้ามก็จะตั้งชื่อว่าตัว Hypothesis ผิดหรือที่ทฤษฎีที่มาของข้อสมมุติฐานผิด

2. ประสบการณ์ของผู้วิจัย คือผู้วิจัยคิดข้อสมมุติฐานขึ้นเอง และบางครั้งประสบการณ์นั้นก็ผสมกับทฤษฎีที่เราเคยรู้ช่วยกันเสริมสร้าง hypothesis ขึ้นมา

ความแตกต่างของทฤษฎีและสมมุติฐาน

ถ้าเรากำลังศึกษาในศาสตร์ที่เจริญมาก ๆ เรามักจะใช้ทฤษฎีเป็นแกนนำ และเรา deduce ข้อสมมุติฐานออกมา แล้วนำไป test เพื่อยืนยันความถูกต้องของทฤษฎี แต่ตัว Hypothesis เองไม่ใช่ตัวทฤษฎี แต่เป็นการ deduction ของตัวทฤษฎี เพราะฉะนั้นทฤษฎีหนึ่งอาจมี hypothesis

มากมายได้ ก็แล้วแต่ทฤษฎีนั้นอธิบายเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ ถ้าเรายังไม่มีทฤษฎีก็ต้องอาศัย การวิจัยสำรวจเพื่อให้ได้ hypothesis และนำ hypothesis ไป test หลายๆ hypothesis ที่ test ว่าถูกต้องนำไปสู่การตั้งทฤษฎี เราจะเริ่มอย่างไรก็แล้วแต่ที่เราอยู่ในศาสตร์อะไร และเราสนใจที่จะทำแค่ไหน แม้แต่ในเศรษฐศาสตร์เองซึ่งมีทฤษฎีอยู่มากมาย ก็ยังมีการตั้ง hypothesis ขึ้นมา เพื่อทำเป็นทฤษฎีเช่นกัน

แบบของการวิจัย: การออกแบบวิจัยเพื่อพิสูจน์ความต้องการของ hypothesis Research Design เป็นรูปแบบที่กำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ของวิธีการที่เราจะวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้นำไปสู่ ข้อสรุปว่าข้อมูลที่เรามาวิเคราะห์ถูกต้องหรือเปล่า เราจะเก็บข้อมูลอย่างไร และข้อมูลไหนที่เรา ต้องการ และนำมาวิเคราะห์ เราก็จะต้องบอกว่า ทำไมเราถึงเก็บข้อมูลนั้น และยิ่งถ้าเรามีเครื่องมือการวิเคราะห์ใหม่ๆ เราก็จะต้องมีการอธิบายเป็นพิเศษ กล่าวกันว่าถ้าคิดขั้นนี้ได้แล้วการวิจัย ก็เกือบจะเสร็จ ดังนั้นในขั้นกำหนดแบบการวิจัยนี้ นักวิจัยจะต้องให้ความสำคัญมาก ในการวิจัย ขนาดของข้อมูลที่รวบรวมจะเกี่ยวข้องกับเรื่อง sampling แบบวิจัยจะกำหนดขอบเขต และ ขั้นตอนของเรา เพราะฉะนั้นถ้าต้องการให้งานรักกุมก็จะต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ คือ

1. ความเหมาะสมของระดับความสัมพันธ์ และขอบข่ายที่ต้องการวิจัย
2. ความชัดเจน
3. การวัดได้
4. การเปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่น ๆ ได้
5. การวิจัยทำซ้ำได้

ข้อสมมุตินี้มี 2 ประเภท คือ postulate และ axiom postulate เป็นประโยคที่เรา เสนอให้ยอมรับกันตั้งแต่ต้นถึงแม้จะไม่เชื่อก็ตาม แต่ให้การยอมรับเพื่อจะทำให้การดำเนินการ วิจัยเริ่มต้นได้เช่นว่า คนคือสัตว์เศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการวิจัย แต่ axiom นั้นเป็นประโยคที่ พอพูดแล้วใคร ๆ ก็ยอมรับกันอย่างแน่นอน เช่น คนเป็นสัตว์สองเท้า วิธีการที่จะใช้วิเคราะห์ ในการวิจัยชนิดนี้ คือ การ test hypothesis ออกมาแง่ inductive คือวิเคราะห์จาก sample อันหนึ่ง จากนั้นก็พยายามทำให้เป็นทั่ว ๆ ไป ว่าเหตุการณ์หรือสิ่งที่เราทดลองเป็นอย่างนี้ จะ พอสรุปได้ว่ากรณีที่เหมือนกันก็จะเกิดเช่นเดียวกัน การที่จะพิสูจน์ยืนยัน hypothesis ว่าถูกต้อง หรือไม่ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์เหตุผล เช่นหาว่า x ทำให้เกิด y วิธีการพิสูจน์ต้องพยายามเจาะ

ไปที่ว่าความสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นคือ x เป็นสาเหตุของ y แต่ถ้าเราให้ประโยชน์ที่บังเฉพาะไป เช่น x ทำให้เกิด y เราจะต้องพิสูจน์อย่างกระชับขึ้น ถ้าเราว่า x เกิดขึ้น y ก็มักเกิดขึ้น เราก็ใช้เหตุการณ์ที่หลวมกว่าอันแรก เจื่อนใจที่เราจะต้องพยายามทำให้เห็นชัดก็คือ y จะไม่เกิดก่อน x และพยายามกำจัด factor อื่น ๆ ที่อาจจะมีส่วนเกี่ยวพัน x และ y เราต้องพยายามแสดงให้เห็นว่าการพิสูจน์นี้เกี่ยวพันกัน x และ y และ x เกิดขึ้นก่อน y แต่ถ้าเราไม่ทำเช่นนั้นอาจจะไม่ค่อยเชื่อ โดยคิดว่ามีเหตุการณ์ปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อ y ที่เราไม่เอ่ยถึง จะทำให้คนเชื่อถือน้อยลง แต่อย่างไรก็ตามการพิสูจน์นี้ไม่ได้หมายความว่าทำกันครั้งเดียวแล้วรับรองตลอด ยังต้องทำการพิสูจน์อีกหลายครั้ง การวิเคราะห์แบบทดลองนี้เป็นการ test ความสัมพันธ์ที่เจาะจง วิธีการที่ใช้ได้ผลที่สุดคือ Experimental Research

ปัญหาในสังคมศาสตร์ก็คือ เราจะไม่ค่อยได้ใช้ Experimental Research เท่าไร เช่น นักเศรษฐศาสตร์ไม่มีทาง control เศรษฐกิจให้หยุดเพื่อพิสูจน์ แต่นักเศรษฐศาสตร์พยายาม control โดยผ่าน model ใน model เราสามารถแปรค่าตัวใดตัวหนึ่งที่เรากำลังแปร แล้วมันจะได้ผลออกมา จากผลเราจะได้ว่าตัวแปรที่เราค่านั้นมีผลต่อระบบที่เราทดลองอย่างไร คล้ายกับ Experimental Research คือ ถ้าสมมุติว่าในระบบเศรษฐกิจประกอบด้วย X, Y, Z แล้วก็เติมสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปแล้ว X, Y, Z เปลี่ยนไป ก็แสดงว่าสิ่งที่เติมเข้าไปทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงตามทีคิด การวิจัยแบบนี้เป็นทางออกของนักเศรษฐศาสตร์และวิธีการที่ศาสตร์ต่าง ๆ ใช้กันมากคือ วิธีที่ไม่ใช่การทดลอง เช่น ทางเศรษฐศาสตร์ไปอาศัยสถิติที่เขาเก็บไว้แล้วมา deduce ตัวอย่างเช่น กล่าวว่าการที่เจริญขึ้น ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ลดลง วิธีการพิสูจน์คือ เอาข้อมูลที่รวบรวมไว้แล้วมาวิเคราะห์ โดยใช้วิธีต่าง ๆ ทางสถิติที่จะช่วยเราแยกแยะอิทธิพลต่าง ๆ ที่เราไม่ต้องการ และดูความสัมพันธ์ของระดับความเจริญ (พัฒนาการ) กับรูปแบบของการกระจายรายได้วิธีการอื่นที่ไม่สามารถใช้ในการทดลองนี้เป็นวิธีการที่ไม่ค่อยสมบูรณ์นัก คือไม่สมบูรณ์แง่ที่ว่าความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในสังคมซับซ้อนพอสมควร ไม่มีอะไรเป็นเพียงตัวแปรเดียวที่สามารถอธิบายเหตุการณ์ในสังคมได้ เพราะว่ามีมันอาจจะเกิดได้จากตัวแปรหลายตัว ความสำคัญคือ พยายามขจัดอิทธิพลอื่นให้เป็นกลาง เป็นงานที่เราควรทำ มีวิธีการทางสถิติใหม่ ๆ ที่จะทำให้เราทำสิ่งนี้ได้

อาจารย์ ดร. สุชาดา กิระนันท์ จากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ได้อภิปรายเพิ่มเติม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ คือ บทบาทของสถิติที่มีเกี่ยวข้องกับเรื่องของการวิจัย

วิชาสถิติให้การสรุปค่า การอธิบายเป็นตัวเลข และให้วิธีการวิเคราะห์ เหตุที่เข้ามาก็เพราะเมื่อมีการตั้งสมมุติฐาน แล้วเก็บข้อมูล เราไม่สามารถจะเก็บข้อมูลทั้งหมดมาได้ เราเอามาได้เพียงบางส่วน เพราะฉะนั้นต้องใช้ตัวเลขเพียงส่วนหนึ่งของประชากรเท่านั้น ไม่ใช่ complete information การอธิบายเกี่ยวกับประชากรทั้งหมด จึงต้องใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์อันนำไปหาประชากรที่เราต้องการทราบ ซึ่งวิชาสถิติให้วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ การเก็บข้อมูล มีวิธีการ 2 อย่างคือ แบบ experiment และ non-experiment การเก็บแบบ experiment คือเราสร้างแบบแผนออกมาแล้วพยายาม control ตัวแปรต่าง ๆ เอาไว้กเว้นตัวที่เราต้องการดูว่ามีผลอย่างไรกับตัวอื่น การ control ตัวแปรอื่น ๆ ทำได้ยากมาก เช่น ต้องการดูวิธีการสอนแบบใหม่กับแบบเก่าว่าอย่างไรจะดีกว่ากัน ก็พยายามหาเด็กมา 2 กลุ่ม โดย control ตัวแปรอื่น ๆ และใช้วิธีการสอนแบบเก่ากับกลุ่มหนึ่ง และแบบใหม่กับอีกกลุ่ม ซึ่งการที่จะ control ตัวแปรอื่นนั้นทำได้ยากมาก การวิจัยแบบนี้ใช้ได้กับบางสาขาวิชา เช่น ทางการแพทย์ ส่วนทางด้านสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ การ control ทำไม่ได้ ต้องใช้วิธี non-experimental คือการเก็บข้อมูล โดยการ observe ว่าตัวแปรแต่ละตัวมีค่าอย่างไรบ้าง เก็บจากหน่วยตัวอย่างและใช้วิธีการทางสถิติอนุมานกลับไปหาประชากร การวิเคราะห์ข้อมูล มีปัญหาคือ บางครั้งเวลาเราใช้ระเบียบวิธีทางสถิติอาจรีบร้อนสรุปผลตามตัวเลขได้ผลอย่างไรก็ขอบทันที เช่น นักเศรษฐศาสตร์ต้องการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปร y และ x หลาย ๆ ตัว และคิดว่า x แต่ละตัวมีความสัมพันธ์กับ y ดังนั้นอาจจะใช้วิธีการ multiple regression หาลักษณะของความสัมพันธ์ออกมาแล้วก็ดูแต่ละผลสถิติที่ได้ แล้วตีความตามนั้น ความจริงไม่ใช่เช่นนั้น เราจะต้องคำนึงถึงตัวแปรแต่ละตัวว่ามันหมายถึงอะไร มีอะไรที่แทรกซ้อนระหว่างตัวแปรหรือเปล่า จะดูแต่ตัวเลขเฉย ๆ ไม่ได้วิธีการทางสถิติเป็นแค่เพียงเครื่องมือเท่านั้น เมื่อใช้แล้วต้องใช้หลักวิชาของตัวเองทำการวิเคราะห์ประกอบกันไปด้วย ไม่ได้หยุดเพียงแค่สถิติแบบคนส่วนใหญ่ชอบทำ

อาจารย์ศรีสอาด ทั้งประเสริฐ จากคณะอักษรศาสตร์ กล่าวว่าจากประสบการณ์ทางการวิจัยทางภูมิศาสตร์ ขอเสริมเรื่องของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไกรยุทธ ดังนี้ คือ การที่เราจะทำวิจัยจะต้องทำตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

1. การทำความเข้าใจกับสิ่งที่เราต้องการจะทำการวิจัย
2. ตัวแทนของสิ่งที่เราจะวิจัย
3. วิธีการวิเคราะห์

การวิจัยแบบ Analytic คือการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของตัวแปรในเชิงเหตุผลเพื่อหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของตัวแปรนั้น ๆ ไปทำ predict เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ว่าถ้าสมมุติว่าตัวแปรตัวหนึ่งเปลี่ยนแปลง แล้วตัวแปรอื่นจะเปลี่ยนอย่างไร การที่จะทำได้จะต้องทำความเข้าใจกับสิ่งที่เราต้องการทำการวิจัย คือเราจะต้องแยกแยะเรื่องที่จะวิเคราะห์ว่ามีองค์ประกอบอะไร และมีความสัมพันธ์อย่างไร เพราะฉะนั้นจะต้องมองในแง่ที่ระบบ ซึ่งจะทำให้เข้าใจสิ่งที่เราศึกษาได้ เมื่อเราเข้าใจเรื่องที่เราจะศึกษา ก็ถึงวิธีการที่เราจะวิเคราะห์ ตัวแทนของเรื่องที่เราจะวิเคราะห์คือสร้าง model ขึ้นมา คือทางภูมิศาสตร์มี 2 กลุ่ม คือ physical model และ conceptual model แล้วแต่ละกลุ่มก็แบ่งย่อย ๆ ลงไปอีก วิธีการวิเคราะห์แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. Analytical Method มีความสำคัญมาก เราจะใช้ก่อนเมื่อโครงสร้างทางระบบของเรามี logical structure อย่างชัดเจน เราสามารถหาความสัมพันธ์นี้ออกเป็นเส้นตรง Analytical Method เป็นเรื่องยากเพราะจะต้องเข้าใจโครงสร้างของ model และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรชัดเจนมาก ๆ มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาในการวิเคราะห์ไป คือเข้าใจว่าตัวแปร x y สัมพันธ์กัน เพราะค่าสหสัมพันธ์สูง ทั้ง ๆ ที่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น ในกรณีที่มีตัวแปรประกอบหลายตัว จึงต้องมีการพยายามแก้ไขปัญหาสัมพันธ์ดวง (spurious correlation) โดยการแบ่งพวกตัวแปรต่าง ๆ ออกเป็นกลุ่ม ๆ เช่นมี 20 ตัว อาจจัดเป็น 5 กลุ่ม โดยใช้ Factor Analysis แล้วเราจึงจะมาหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกันอีกทีหนึ่ง ในกรณีที่ความสัมพันธ์ไม่เป็นเส้นตรง อาจมีการ transformation เช่น เปลี่ยนเป็น log scale Analytical Method จะมีปัญหาทางด้านเทคนิค และความเข้าใจในโครงสร้างของเหตุผล

2. Numirical Method ใช้กรณีที่ logical structure ไม่ชัดเจนมีสมการที่ซับซ้อนมาก ต้องใช้วิธีการวิเคราะห์ (แก้สมการ) แบบทดลอง คือเปลี่ยนค่าตัวแปรบังคับ (controlled variables) เพราะฉะนั้นจะมีหลาย iteration ผลลัพธ์อาจมีค่าหลายค่า เราจะเลือกที่ดีที่สุด linear programming เป็นวิธีหนึ่ง

3. Simulation เป็นเรื่องสำคัญมากทางภูมิศาสตร์ ภูมิศาสตร์วิชาที่กว้างมากมีตัวแปรมากมาย เราต้องพยายามสร้าง model ขึ้นมา และทดลองเปลี่ยนตัวแปรที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของ model ของเรา แล้วดูว่าเมื่อเราเปลี่ยนจุดนี้แล้วจะมีผลต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบอย่างไร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุทุมพร ทองอุไทย จากคณะครุศาสตร์ได้เพิ่มเติมบทความของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ บางส่วน และได้กล่าวถึงเรื่อง population ว่า population มี 2 พวก คือ

1. Target population คือประชากรที่เราต้องการจะศึกษาทั้งหมด
2. Accessibel population คือ population ที่เราสามารถเอามาได้ เราเอามาได้โดยวิธีการ sampling เมื่อเราได้ข้อสรุปมาแล้วเราจะแนะนำทำอะไร Target population หรือ Accessible population ขบวนการทดลองที่ขอเพิ่ม อ. ไกรยุทธ ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ควบคุม การจัดการกระทำ และสังเกต วิธีควบคุมก็เพื่อเราจะได้ว่า x มาจาก y จริง ๆ การจัดการกระทำเพื่อให้ y มีผลต่อ x อย่างเดียว และการสังเกต x คืออะไร เราจะวัดพฤติกรรมได้หรือไม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารง สุทธาศาสน์ คณะรัฐศาสตร์ กล่าวถึงคำว่า Analytical Research ว่าหมายความว่าอย่างไร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ว่าเป็นการวิจัยเพื่อกำหนดความเป็นเหตุเป็นผลของปรากฏการณ์ อย่างนั้นหมายความว่า Descriptive Research ไม่ต้องการหาเหตุและผลหรือ ผู้อภิปรายไม่เห็นด้วยเพราะผู้ทำวิจัย Descriptive Research ชาวตะวันตกก็พูดถึงเรื่องความเป็นเหตุเป็นผลเหมือนกัน เช่น เมื่อเข้ามาไทยก็ตั้งคำถามว่าทำไมเมืองไทยถึงพัฒนาประเทศช้า ไม่เหมือนประเทศญี่ปุ่น เขาก็พยายามหาเหตุผล คือการพัฒนาและสาเหตุที่ทำให้เกิดการพัฒนา อาจพบว่าสังคมไทยมีโครงสร้างที่หลวม ไม่มีการพัฒนา สร้างสังคม ทางตะวันตกเป็นโครงสร้างที่เป็นระเบียบและชัดเจน จึงมีการพัฒนา ลักษณะการวิเคราะห์ที่ใช้ Descriptive มาตลอด ซึ่งเน้นเรื่องเหตุและผลของตัวแปร เรื่องการวิจัยแบบวิเคราะห์นั้นจะใช้ testing hypothesis คือออกมาจะพูดถึงประชากร sampling และจะสรุปถึงประชากร ทั้งหมดจะเป็นจริงหรือไม่จริง ผู้อภิปรายเข้าใจว่าการทดสอบสมมุติฐานคงไม่ออกมาในรูปแบบนี้ แต่คิดว่าเป็นการตั้งสมมุติฐานและพยายามพิสูจน์ออกมาว่าเป็นจริงหรือเปล่าที่เราตั้งสมมุติฐานอย่างนี้ ข้อสมมุติฐานก็คือคำตอบล่วงหน้าที่เราสงสัย ขบวนการทั้งหมดก็หาพยานหลักฐาน หาข้อมูล และวิเคราะห์ว่าที่เราตั้งไว้ถูกหรือไม่ถูก เช่น ต้องการรู้ว่าคนไทยในเมืองเป็นคนอย่างไร ตั้งข้อสมมุติฐานว่าคนไทยในเมืองเห็นแก่ตัว ก็พยายามเก็บข้อมูลและมายืนยันว่าจริงหรือไม่ ถ้าเพียงแค่นี้ไม่ควรตั้งชื่อ Analytical Research แต่อย่างไร แต่เข้าใจว่าการตั้ง Analytical Research ในแง่ของการวิเคราะห์ มีสมมุติฐาน เหตุผล และขบวนการที่แน่นอน ส่วน Descriptive Research ขบวนการของการวิจัย

ไม่แน่นอนเท่าไร เก็บข้อมูลเท่าที่เก็บได้ และยืนยันเท่าที่ทำได้ แต่ไม่มีขบวนการที่แน่นอน ไม่มีตัวเลขที่แน่นอน ที่สามารถจะทดสอบได้ค่อย ๆ ไปในอนาคต อาจจะมีการคำนวณ หรือสถิติมาใช้ เน้นหนักตัวเลขมากกว่า การใช้ตัวเลขแต่ละสาขาวิชามีความสามารถใช้ตัวเลขได้ไม่เหมือนกัน เพราะลักษณะของเนื้อเรื่องและภาษาของแต่ละสาขาแตกต่างกัน ทางเศรษฐศาสตร์ใช้ดีกว่าเพื่อนคือ ตัวแปรต่าง ๆ สามารถที่จะแปลงออกมาเป็นตัวเลขได้ง่ายกว่า ส่วนในทางสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา ปัจจุบันกำลังพยายามทำ concept ต่าง ๆ ให้เป็นตัวเลข โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การวัดตัวแปร

ศาสตราจารย์ ดร. พัทยา สายหู ชี้แจงเรื่องชื่อของการสัมมนาชุดนี้ว่า ทางสถาบันอยากจะทำประโยชน์แก่เพื่อนอาจารย์ด้วยกัน และนิสิต ที่ปรึกษาวิชาการคนหนึ่งของสถาบัน จึงได้เสนอให้มีการสัมมนาการวิจัยแบบต่าง ๆ เพราะที่แล้วยังสับสนกันอยู่ เช่น การวิจัยต่างสาขานี้จะแตกต่างกัน แทบจะไม่รู้เรื่องกันเลย ทางวิชาการศึกษามีตัวเลข ตัวแปร การควบคุมตัวแปร ทางวิชาประวัติศาสตร์ฟังแล้วแทบไม่รู้เรื่อง ที่จริงแล้วการวิจัยมีหลายแบบ ตอนเสนอชื่อของการสัมมนาก็ตามระดับความซับซ้อนของการวิจัย เช่น เริ่มตั้งแต่เก็บข้อมูลมาเรื่อย ๆ ไม่ได้มีการทดสอบ ก็คือ Exploratory Research พอสำรวจแล้วเราก็เห็นของใหม่ แต่ไม่สามารถบอกล่วงหน้า เราอาจจะใช้วิธีการพรรณนาเรียกว่า Descriptive Research และถ้าพรรณนาได้ชัดเจน เห็นเค้าเงื่อนว่าเราก็หาเหตุผลได้ลึกซึ้ง และเรียกว่า Analytical Research ชื่อเช่นนี้ก็อาจสับสนกันได้เพราะใน Descriptive Research จริง ๆ เขาก็หาเหตุผล การวิจัยแบบ Analytical Research ทำกันมากในวิชาวิทยาศาสตร์ ทำให้การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ค่อนข้างมีศักดิ์ศรีกว่า ทางสังคมศาสตร์ก็พยายามใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อศักดิ์ศรีที่ดั่งนั้น แต่เนื้อหาสาระของเรื่องที่สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ศึกษาวิจัยบางครั้งก็ไม่อำนวยให้เราใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ทุกลักษณะ เช่น การชั่งความสุขเป็นกิโล วิธีการไม่ผิด แต่ตัวความสุขชั่งไม่ได้ อย่างที่อาจารย์สุชาดา กล่าวไว้แล้วว่าตัวเลขอย่างเดียวกันไม่ได้บออะไร แต่ควรทราบว่าตัวเลขนั้นเป็นตัวเลขของอะไร และมีความสัมพันธ์อย่างไรในเรื่องที่เราวิจัยมากกว่า

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อารง สุทธศาสตร์น์ พูดถึงการยกตัวอย่างประชากรที่เราพูดถึง การทดสอบสมมุติฐาน บางคนไม่เข้าใจอย่างแท้จริง เช่น x เป็นสาเหตุของ y ก็หา sample มาด้วยการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ได้แล้วก็สรุปว่า x เป็นสาเหตุของ y จริงหรือเปล่า ถ้าจริง

correlation ก็ออกมา .7 หรือ .8 บางคนเข้าใจว่าแค่นี้คือการทดสอบสมมุติฐาน แต่บางคนเข้าใจว่า y และ x ที่มีอยู่ใน sample ที่มีจำนวนจำกัดเป็นจริงสำหรับประชากรทั้งหมดหรือเปล่า หรือเผชิญปรากฏมีอยู่ใน sample เท่านั้น เราก็ต้องทดสอบสมมุติฐานกันว่าประชากรเป็นอย่างไรว่าหรือเปล่า คนยังสับสนว่าอันไหนคือการทดสอบสมมุติฐานที่แท้จริง Analytical Research เป็น Research ที่เน้นหนักถึงการทดสอบสมมุติฐาน ผู้อภิปรายว่าการทดสอบสมมุติฐานเพื่อหา x และ y ใน sample

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ชี้แจงถึง Analytical Research มีความหมายเฉพาะของมันเองคือ testing hypothesis คือพยายามศึกษาว่ามันสัมพันธ์กันอย่างไรระหว่างตัวแปรที่เราต้องการวิเคราะห์ ประเด็นต่อไป คือ เราจะวิเคราะห์อย่างไรว่ามันมี causation กัน การวิเคราะห์แบบ Correlation Coefficient เห็นการระบุว่าตัวแปร 2 ตัวมีความสัมพันธ์กันเท่านั้นเอง แต่ระดับ causation มันไม่หยุดเท่านั้น แต่จะต้องมีสภาพแวดล้อมอื่น และข้อความอื่นๆ ที่จะพยายามชี้ให้เห็นว่า correlation อันนั้นมีความหมายหรือไม่อย่างไร แต่ถ้าศึกษา correlation เฉย ๆ นั้นมันไม่เป็นการ test hypothesis เรื่องนี้เป็นปัญหาของค่าที่เรายังสับสน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุทุมพร เสริมผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ถึงเรื่องข้อสันนิษฐาน หรือสมมุติฐานนี้ ถ้าจะแยกเป็น 2 แบบ คือ Research hypothesis และ Statistical hypothesis ซึ่งยังสามารถแยกออกไปย่อยๆ อีก Null hypothesis Alternative hypothesis ซึ่งเกี่ยวกับ paramiter และจะต้องมีการทดสอบทางสถิติเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อเอาไปสรุปผลการวิจัยไปถึงประชากร

อาจารย์ ศรีสอาด เพิ่มเติมที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อารง ว่า test hypothesis เมื่อ Sampling ไปแล้วจะเรียกได้ใหม่ว่าเป็น test hypothesis ที่แท้จริงนั้นน่าจะเป็นจริงเพราะวิธีการทางสถิติจะต้องมีข้อสมมุติที่ว่า (1) เป็น random sampling (2) มี homogeneity ในประชากรรวมทั้ง homoscedasticity คือมี variance เหมือนกันและกล่าวเสริมผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ เรื่อง correlation ว่าไม่ได้บอกถึงเหตุผล แต่อาจารย์ ศรีสอาดเห็นว่าใช้ได้และดีทีเดียว แต่วก่อนที่เราจะสรุปเพื่อใช้ correlation กวจะตั้งโยงเหตุผลออกมาว่าทำไมเราคิดว่า 2 ตัวแปรนี้เป็นเหตุเป็นผลกัน แล้วเอา correlation นี้มาสนับสนุนเหตุผลของเรา ว่าเมื่อค่า correlation แสดงว่าตัวแปรมีความสัมพันธ์กัน ก็น่าจะเป็นเหตุเป็นผลกัน correlation บาง

ครั้งไม่ใช่เป็นเหตุผลที่แท้จริง คือ A เป็นสาเหตุของ y แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น แต่ x ไป cause A แล้ว A ไป cause y อีกที การวิเคราะห์จะต้องหาวิธีว่ามัน correlation ปลอมหรือเปล่าในเรื่องนี้ต้องอ่านบทความของ Blalock

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ จากคณะครุศาสตร์ ได้ตั้งคำถาม 3 ข้อ ต่อไปนี้

1. สมมุติฐาน (Hypothesis) แบบที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ เสนอมี 2 ชนิด ถ้าพิจารณาให้ถี่ก็จะพบว่าในการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ก็มีสมมุติฐานแบบนั้นเหมือนกัน ส่วนใหญ่สมมุติฐานทางการวิจัยเชิงบรรยายนั้นเป็นแบบ Descriptive hypothesis แต่ถ้าเป็น Hypothesis แบบสาเหตุและผล (causation) น่าจะเป็นการวิจัยแบบที่ 3 คือ การวิจัยเชิงวิเคราะห์ (Analytical Research) ถ้าเป็นเช่นนี้อยากทราบเพิ่มเติมถึงแผนแบบการวิจัย (Research Design) ของการวิจัยแบบการวิจัยเชิงวิเคราะห์ว่าแตกต่างจากแผนแบบการวิจัยของการวิจัยเชิงบรรยายหรือไม่เพียงใด

2. ในเรื่องสหสัมพันธ์ (Correlation) อาจารย์ ศรีสอาด กล่าวว่าสหสัมพันธ์ (Correlation) สามารถเปิดเผยทราบถึงสาเหตุที่สิ่งหนึ่งทำให้เกิดอีกสิ่งหนึ่งได้ แต่ในทางเศรษฐศาสตร์ ตามที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ ได้อภิปราย หรือทางการศึกษาเอง สหสัมพันธ์ (Correlation) โดยการวิเคราะห์ทางสถิติแล้วบอกไม่ได้ว่าอะไรเป็นสาเหตุอะไรเป็นผล นอกจากมีการวิเคราะห์เพิ่มเติมอีก อยากให้กล่าวให้ชัดเจนว่าสหสัมพันธ์ (Correlation) ตัวเดียวกันหรือเปล่า ถ้าตัวเดียวกันทำไมจึงคำนวณต่างกัน

3. ในการวิจัยเพื่อศึกษาความเป็นเหตุเป็นผล (Causation) จะต้องมีแผนแบบเก็บข้อมูลโดยเฉพาะ เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว จากนั้นใช้สถิติวิเคราะห์ว่าเหตุเหล่านั้นเกิดโดยโอกาสหรือเปล่า เราตั้งสมมุติฐานศูนย์ (null hypothesis) $H_0 : \mu_1 = \mu_2$ แล้วทดสอบปรากฏว่า ปฏิเสธสมมุติฐานแสดงว่า treatment มีผล การพูดอย่างนั้นนักสถิติหลายคนไม่ยอมรับเพราะเราไม่ได้ทดสอบโดยตรงว่ามันมีผล แต่จากการทดสอบทางสถิติบอกแค่เพียงว่าความแตกต่างระหว่าง μ นั้น ไม่ได้เกิดโดยโอกาส (chance) เท่านั้น ในฐานะที่ผู้อภิปรายเป็นนักสถิติมีความเห็นอย่างไรบ้าง

อาจารย์ ศรีสอาด กล่าวว่าวิธีวิเคราะห์ model แบ่งเป็น 3 แบบ Analytical Numirical และ Simulation Analytical สำหรับ Analytical นั้นส่วนมากใช้ correlation และ regression

แต่จะใช้ correlation ในแง่จะแสดงความสัมพันธ์เป็นเหตุผลของ variables ได้ก็ต่อเมื่อเราจะต้องเข้าใจ logical structure ของ system ที่เรากำลังศึกษา หมายถึงค่อนข้างแน่ใจว่าตัวแปร 2 ตัวนี้เป็นเหตุเป็นผล เราถึงจะใช้ correlation มา confirm เหตุผลของเรา ถ้า correlation คือค่า variation ของ y ที่ explained โดย x เช่นค่า correlation = 80% ก็หมายความว่า variation y = 80% สามารถอธิบายได้โดย variation ของ x

อาจารย์ ดร. สุชากา กล่าวว่า correlation coefficient จะวัดความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงระหว่างตัวแปร 2 ตัว ว่าถ้า x เพิ่ม y เพิ่ม โดยมีความสัมพันธ์เป็นเชิงเส้นตรง correlation coefficient ก็จะบอกกับเราได้ ถ้าไม่เป็นเชิงเส้นตรงก็ไม่ได้บอกอะไรเรา ไม่ได้บอกเหตุบอกผล บอกแต่ว่า 2 ตัวนี้เกี่ยวพันกัน บอกแต่ว่า 2 ตัวนี้เกี่ยวพันกัน บอกแต่เพียงว่าความสัมพันธ์กัน อาจแปรไปด้วยกัน มีค่ามากขึ้นพร้อมกัน หรือตรงกันข้าม อันหนึ่งขึ้น อันหนึ่งลง แต่ไม่สามารถบอกได้ว่า x cause y หรือ y cause x

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อารง ทอบอาจารย์ สมหวังว่า เทคนิคของ correlation มีหนังสือเล่มหนึ่งแต่งโดย แบร์ลิตก ชื่อ "การแปล correlation ให้เป็นเหตุและผล" มันออกมาในรูปของการ design กล้าย ๆ analysis ทำนองนั้นคือต้อง design คือมีทั้ง A, B, C รอบๆ x และ y และการหา correlation ระหว่างตัวหนึ่ง ๆ แล้ว ในที่สุดแล้วก็จะขจัดตัวแปรที่ไม่ใช่เหตุที่ไล่ตัวออกไป จนเหลือ x และ y และเราก็จะสามารถบอกด้วยความมั่นใจว่า x น่าจะเป็นเหตุของ y มากกว่าตัวอื่น แง่นี้ก็พอจะใช้ correlation เป็นเครื่องมือบอกเหตุและผลของตัวแปร 2 ตัว แต่ตัวมันเองไม่ใช่เหตุและผล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ กล่าวว่าไม่มีวิธีการที่จะบ่งเฉพาะว่า การวิเคราะห์อย่างนั้นต้องทำอย่างนั้น แต่โอเคของการวิจัยแบบนี้จะต้องมีการกำหนด Hypothesis อย่างชัดแจ้ง ไม่ใช่เป็นการไปดูเพื่อรายงานธรรมดา ถ้าเป็น Analytical เริ่มต้นที่เกี่ยวต้องมี Hypothesis และจะเป็นการ design แบบเพื่อจะพิสูจน์ว่า Hypothesis นั้นถูกหรือผิดอย่างไร วิธีการจะใช้อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับว่าเราอยู่ในสาขาอะไร เช่น ผู้อภิปรายจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและรายได้ ก็อาศัยจากการทำแบบสอบถามว่าคนที่มียาได้เท่านี้ ได้รับการศึกษามาแค่ไหน และนำมาจัดตารางและใช้ correlation ที่เหมาะสมมาพิสูจน์ การพิสูจน์อย่างนี้ทางด้านเศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ จะไม่มีการสรุปรวบยอด เพราะมีเงื่อนไขตลอดเวลา

เรื่องของ model ไม่อาจบ่งเฉพาะว่าจะต้องใช้อันนั้นไม่ใช่อันนั้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง อังถึงคำถามที่ว่า การทดสอบ Null hypothesis ว่าค่าความแตกต่างเกิดโดย chance หรือเปล่า และถ้าปรากฏว่าเราปฏิเสธสมมุติฐานว่าไม่ได้เกิดโดย chance เรามักจะสรุปว่าเป็นอิทธิพลของ treatment ในแง่ของนักสถิติ คำสรุปดังกล่าวน่าเชื่อถือเพียงใด $\mu_1 = \mu_2$

อาจารย์ ดร. สุชาดา ตอบว่า สมมุติว่า Null hypothesis $\mu_1 = \mu_2$ เช่นการสอนวิธีที่ 1 ให้ผลเท่ากับวิธีที่ 2 ในทางสถิติต้องมีตัว Alternative hypothesis เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จะเป็นตัวที่บอกว่าวิธีการสอนวิธีแรกดีกว่าวิธีที่ 2 เป็นสิ่งที่เราสามารถคิดขึ้นได้ เวลาเรา test ออกมาถ้า sample result ที่เราได้จากการทำ experiment ชี้ว่า ควรปฏิเสธ Null hypothesis ความหมายที่เราได้มาคือ จากหลักฐานนี้เราไม่สามารถรับได้ว่าวิธีการสอนทั้งสองวิธีนี้มีผลเท่ากัน วิธีหนึ่งก็ต้องดีกว่าอีกวิธีหนึ่ง

ศาสตราจารย์ ดร. พัทยา ไก่กล่าวสรุปว่า Analytical Research คงต้องใช้สถิติมาก ๆ และเป็นการศึกษาที่เน้นปริมาณของตัวเลข และพยายามหาเหตุและผลของตัวแปรทางด้านสาขาวิชาภูมิศาสตร์ มีตัวแปรมาก แต่ถ้าเราเลือกมาน้อยอาจเกิดความบกพร่องจากความเป็นจริง จะทำให้การวิจัยแบบนั้นมีจุดอ่อนหรือเปล่าถ้าเราทำกันอย่างฉาบฉวย จากการคุยผู้ที่เข้าฟัง มีทั้งผู้ที่มีความรู้ แล้วก็อาจารย์ที่จะต้องเริ่มทำการวิจัย และนิสิตที่จะทำวิทยานิพนธ์ จับความได้ว่าการวิจัยแบบนี้จะต้องมีการสุ่มตัวอย่างมากมาย ผู้อภิปรายหวังว่าผู้นำไปใช้คงจะใช้ให้ถูกในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เราไม่สามารถจะควบคุมอะไรได้เต็มที่ ซึ่งแตกต่างจากพวกวิทยาศาสตร์ เราเสียเปรียบเพราะลักษณะเรื่องไม่อำนวย แต่เราก็ยืนยันที่จะให้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ และมีวิธีการที่ต้องทำให้ตรงเป้าหมายมากที่สุด เราอาจจะลำบากใจ เพราะเราต้องซื่อสัตย์ต่อวิธีการ แต่ในความเป็นจริงอาจทำไม่ได้ ที่จะเอาตัวแปรหลายๆ และใช้เวลาศึกษาให้พอ เพราะเรามีเวลาน้อย ก็จะทำให้การวิจัยฉาบฉวย ข้อสำคัญที่เราควรระวังไว้เสมอก็คือ การวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่จะให้เป็นประโยชน์และให้ผู้ใช้เห็นประโยชน์และส่งเสริม อยู่ที่ว่าเราต้องพร้อมที่จะรับสภาพความเป็นจริง และพยายามทำสิ่งที่เกิดประโยชน์ในสภาพความจริงแก่ผู้ใช่มากที่สุด เวลาเสนอผลงานก็ควรบอกกระบวนการวิจัยให้ชัดเจน และอย่านำผลไปใช้ในขอบเขตที่กว้างกว่านั้น

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม
ผู้บันทึกการสัมมนา

สรุปผลงานวิจัย
โครงการ
ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น
โดย
รองศาสตราจารย์ ดร. เขียน ธีระวิทย์

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับเงินทุนในการวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ซึ่งได้จากมูลนิธิอาเซียนอีกต่อหนึ่ง) และมูลนิธิโยริคิแห่งประเทศญี่ปุ่น และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ความช่วยเหลือในค่านอุปกรณ์การวิจัยบางส่วน งานวิจัยชิ้นนี้ใช้เวลาทำทั้งหมดประมาณ 1 ปี ขอบข่ายของงานวิจัยชิ้นนี้มีอยู่ 5 ภาค รวม 19 บท

ภาคแรกว่าด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอย่างย่อๆ เปรียบเทียบกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยในภาคสอง ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงสถานะทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศที่เป็นสมมุติฐานเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ ในขณะที่ญี่ปุ่นเป็นสังคมอุตสาหกรรม ไทยก็เป็นสังคมเกษตร ในปี 1972 แรงงานกสิกรของญี่ปุ่นมีประมาณ 13% ของแรงงานทั้งหมด ในขณะที่ไทยมีประมาณ 77% ของแรงงานทั้งหมด และระบบอุตสาหกรรมของทั้งสองประเทศอยู่กันคนละระดับ ในขณะที่ระบบอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นแก่ตัว แต่ของไทยเพิ่งจะเริ่มก่อตัว แบบแผนของการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยได้รับอิทธิพลจากระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก และในบางแขนงญี่ปุ่นได้ข้ามขั้นไปแล้ว ไทยจึงมีโอกาสเริ่มต้น เช่น อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากๆ เป็นต้น ญี่ปุ่นเลิกกิจการไปเพราะแรงงานขาดแคลนหรือแพงเกินไป ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้อุตสาหกรรมประเภทนี้เจริญในไทยได้ ในด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่นไม่ว่าจะเป็นทางการเกษตร หรือการอุตสาหกรรมก็ตาม ญี่ปุ่นมีประเพณีในการรวมกลุ่มกันดำเนินงานเพื่อรักษาผลประโยชน์ของพวกตน และกลุ่มพวกนั้นมีอิทธิ-

พลอย่างมากทางด้านการเมืองในยามเล็ดกึ่ง มีอิทธิพลต่อกระบวนการการบัญญัติกฎหมาย และมีอิทธิพลต่อกิจการและนโยบายของรัฐบาลมาก แต่ในทางเศรษฐกิจของไทยขาดประสิทธิภาพ เช่นนี้ และระบบรัฐบาลของไทยยังไม่มีคามมั่นคง นักธุรกิจแทนที่จะแบ่งความมั่นคงของตนให้แก่พรรคการเมือง แต่กลับเอาไปให้ผู้มีอิทธิพลในหน่วยราชการหรือรัฐบาลในรูปต่างๆ รวมทั้งให้ถือ "หุ้นลม"

ภาคที่สาม กล่าวถึงแบบแผนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น โดยแสดงถึงแบบแผนของความสัมพันธ์กันทางการค้า และความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน แต่เพื่อให้เข้าใจในเรื่องนี้ดีขึ้น ในตอนต้นของภาคกล่าวถึงประวัติความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองอย่างคร่าวๆ ว่ามีการเดินเรือค้าขายระหว่างสยามกับญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่หลักฐานไม่แน่ชัดเท่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีการติดต่อกันอย่างเป็นทางการมากที่สุด และอีกตอนที่ติดต่อกันมาก คือ สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การติดต่อกันในการค้าตอนนั้นมีลักษณะคล้ายๆ กับหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวคือ พอค้าขายกันมากๆ ไทยก็เริ่มเสียเปรียบดุลการค้า และเมื่อเสียเปรียบดุลการค้ามากๆ ก็หมดอำนาจซื้อ ญี่ปุ่นต้องการขาย ก็ช่วยพัฒนาไทยไว้เป็นตลาดพฤติกรรมเช่นนี้เกิดขึ้นในช่วง 10 ปี นับตั้งแต่ ค.ศ. 1930 (ก่อนญี่ปุ่นขยายสงครามขนาดใหญ่) และประวัติซ้ำรอยอีกภายหลังปี 1956 เป็นต้นมา การค้าต่างประเทศของไทยปัจจุบันมีแนวโน้มต้องพึ่งญี่ปุ่นมากขึ้น สินค้าออกต้องพึ่งญี่ปุ่น 8% ในปี 1957 เป็น 27% ในปี 1972 สินค้าเข้าต้องพึ่งญี่ปุ่นจาก 20% ในปี 1957 เป็น 37% ในปี 1972 ส่วนญี่ปุ่นขยายตลาดกว้างออกไปทุกที่ที่ต้องพึ่งไทยน้อยลง จากการส่งสินค้าเข้าจากไทย 3.5% ของสินค้าเข้าของญี่ปุ่นใน 1953 เหลือ 1.1% ในปี 1972 ส่งสินค้าให้ไทย 4.1% ในปี 1953 เหลือ 1.7% ในปี 1972 สินค้าเข้าออกของไทยและญี่ปุ่นมีแนวโน้มดังนี้ สินค้าที่ไทยส่งไปญี่ปุ่นยังมีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ขั้นปฐมดั้งเดิม มีสินค้าจากการเกษตรเป็นพื้น สินค้าเข้าของไทยที่ส่งจากญี่ปุ่นเป็นผลิตภัณฑ์ขั้นอุตสาหกรรมเป็นพื้น จำพวกเหล็ก เครื่องจักร ยานยนต์ แนวโน้มดุลการค้า ไทยเป็นฝ่ายได้เปรียบดุลการค้าตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปี 1955 จากนั้นก็เสียเปรียบดุลการค้าเพิ่มทุกปี ในปี 1982 ไทยเสียเปรียบดุลการค้าให้ญี่ปุ่น 6,761 ล้านบาท มุลเหตุที่ไทยต้องเสียดุลการค้าให้ญี่ปุ่นมีมาก ที่สำคัญได้แก่ (1) ญี่ปุ่นส่งเสริมสินค้าออกอย่างจริงจัง และมีกลไกเพื่อทำให้นโยบายสัมฤทธิ์ผล (2) ญี่ปุ่นมีมาตรการควบคุมสินค้าเข้า เช่น กำหนดโควตานำเข้าตั้ง

ภายในอย่างสูงและตรวจสอบคุณภาพและราคา โดยกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น ซึ่งมาตรการเหล่านี้กระทบกระเทือนต่อการส่งออกสินค้าจากไทย (3) ไทยส่งออกสินค้าประเภททุนที่จำเป็นในการพัฒนาประเทศเป็นอันมาก (4) ญี่ปุ่นกุมอำนาจการขนส่งและการประกันภัย ซึ่งอาจใช้เป็นเครื่องมือขนส่งสินค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมากขึ้นตามความต้องการของญี่ปุ่นได้ (5) ญี่ปุ่นกุมอำนาจด้านการค้าและการตลาด ทั้งนี้เพราะพ่อค้าญี่ปุ่นรวมตัวกันได้ดี มีความชำนาญในการตลาด และมีกลไกในการดำเนินการค้าได้ทั่วโลก รวมทั้งญี่ปุ่นมีทุนมาก

ไทยพยายามที่จะปรับดุลการค้า โดยตั้งแต่ปี 1968 ทั้งคณะกรรมการเจรจาการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นขึ้น มีทั้งระดับรัฐมนตรี ระดับเจ้าหน้าที่กระทรวงที่เกี่ยวข้อง และระดับเอกชนซึ่งประชุมกัน ณ สถานที่สลับเปลี่ยนกันทุกปีระหว่างกรุงเทพฯ กับโตเกียว แต่ไม่ได้ผลสำเร็จเท่าที่ควร ทางความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจไทยได้กู้เงินจากญี่ปุ่น 2 ครั้ง ๆ แรกปี 1968 เป็นเงิน 1,200 ล้านบาท ครั้งหลังปี 1972 จำนวนเงิน 4,500 ล้านบาท เงินกู้ทั้ง 2 ครั้งนี้มีข้อผูกมัดคือ นอกจากจะมีดอกเบี้ยแล้ว เงินกู้เหล่านั้นยังต้องซื้อสินค้าหรือบริการจากบริษัทในประเทศ ญี่ปุ่นความช่วยเหลือแบบให้เปล่าก็มีในรูปส่งผู้เชี่ยวชาญมาไทย ส่งคนไปฝึกงานหรือดูงานในญี่ปุ่น ให้คนไทยไปเรียนในญี่ปุ่น และในเรื่องการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย ปรากฏว่าบรรดาต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทยนั้น ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มาลงทุนมากที่สุด ทุนของญี่ปุ่นที่ดำเนินการอยู่อาจเป็นรูปสาขาของบริษัทในญี่ปุ่น บริษัทที่ญี่ปุ่นมีหุ้น 100% ถือหุ้นร่วมกับคนไทย ในลักษณะเท่ากันถือหุ้นแบบไม่เท่ากัน และนอกจากนี้ยังกล่าวถึงจำนวนแรงงานของญี่ปุ่นที่เข้ามาในไทย และยังวิจัยถึงบริษัทประเภทค้าสารพัด (โซจิ) ของญี่ปุ่น ซึ่งค้าทั้งภายในประเทศ ค้าต่างประเทศ เป็นนายหน้าลงทุนร่วมกับบริษัทอื่น ฯลฯ บริษัทเช่นนี้เป็นสาขาของบริษัทใหญ่ในญี่ปุ่น มีเครือข่ายของบริษัทมาสร้างบริการในไทยด้วย นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงธนาคารและสถาบันการเงินของญี่ปุ่นที่มาตั้งในไทย

งานวิจัยฉบับนี้จับสงค้วยปัญหาและข้อเสนอแนะ คือ สำหรับฝ่ายไทย (1) ในเรื่องการค้าควรแก้ไขโดย ก. เปลี่ยนค่านิยมที่ฟุ่มเฟือย ข. ขยายตลาดการค้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างกันกับประเทศคู่ค้าในค่านอกอุตสาหกรรม ค. รวมตัวกันให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นในบรรดาพ่อค้าไทย ง. รัฐบาลใช้มาตรการควบคุมสินค้าเข้าบางชนิด จ. ใช้คนที่มีหัวการค้าเจรจาเรื่องการค้าต่างประเทศแทนข้าราชการ ฉ. ข้าราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าควรใช้

ความพยายามมากขึ้น และ ช. ให้คนไทยเท่านั้นที่ส่งสินค้าเข้าออกได้ (2) ในเรื่องการลงทุน
 ควรแก้ไขดังนี้คือ ก. รัฐบาลไทยต้องเป็นฝ่ายริเริ่มแก้ไขสถานการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา ที่เป็นอยู่
 ปัจจุบัน ข. รัฐบาลต้องควบคุมวิสาหกิจต่างชาติใกล้ชิดกว่าที่เป็นอยู่ ค. รัฐบาลต้องวางมาตร
 การให้มีการถ่ายทอดวิชาการและการจัดการ ง. วางมาตรการห้ามการค้ากำไรเกินควร จ. บัง
 กั้นการสร้างจักรวรรดิเศรษฐกิจ ฉ. ตรวจสอบผู้กินสินบน ช. ห้ามต่างชาติลงทุนประเภทบริการ
 และ ซ. ห้ามธนาคารญี่ปุ่นรับฝากเงิน

สำหรับฝ่ายญี่ปุ่นควรปรับปรุงตัวเองดังนี้ (1) ในเรื่องทั่วไป ก. ญี่ปุ่นต้องคิดถึง
 สิทธิตามกฎหมายน้อยกว่าพันธะทางใจ ข. ต้องเข้าใจภาวะทางจิตของคนไทยว่าทำไมจึงไม่นิยม
 ญี่ปุ่น ค. ต้องใช้ความอดลุ่มอสุยมากขึ้น และ ง. ต้องควบคุมพฤติกรรมตนเองให้ดีขึ้น (2)
 ในเรื่องการค้าควรแก้ไขดังนี้ ก. อย่ามองแต่ตลาด ข. อย่ารณรงค์ขายสินค้าอย่างทุ่มเทมาก
 เกินไป ค. ไม่ควรแข่งขันกันสร้างตลาดในไทย ง. ควรจำกัดสินค้าบางประเภทที่ส่งเข้ามาไทย
 จ. ควรซื้อผลิตภัณฑ์ทางเกษตรของไทยให้มากขึ้น และ ฉ. อย่าแข่งขันกับพ่อค้าไทยแบบ
 หักโค่น (3) ในเรื่องการลงทุน ญี่ปุ่นควรปรับปรุงดังนี้คือ ก. อย่าขยายธุรกิจแบบผูกขาด
 ข. อย่าขยายธุรกิจให้ไทยต้องพึ่งญี่ปุ่นมากขึ้น

สำหรับทั้งไทยและญี่ปุ่น ควรแก้ไขโดย (1) ต้องทำความรู้จักให้ดีขึ้น (2) ต้อง
 เชื่อใจกันมากขึ้น (3) ต้องมองอนาคตในแง่ดี (4) ไม่ควรให้ญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมาก
 เกินไป (5) อย่าพัฒนาเศรษฐกิจไทยแบบญี่ปุ่น (6) ต้องทำของญี่ปุ่นในไทยให้เป็นแบบไทย
 (7) อย่าให้เงินกู้ไทยนอกจากจะไม่คิดดอกเบี้ย และ (8) ช่วยกันควบคุมการใช้อำนาจเงินตรา
 ในทางมิชอบ

สรุปผลงานวิจัยโครงการ

“การพัฒนาทรัพยากรคนและสถาบันในเขตชลบุรี”

(Institution and Human Resources Development in the Chon Buri Region)

โดย
ดร. จีส์ อัมโฮต์ และคณะ

สุริยา วีรวงศ์

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยในลักษณะคาบ เกี่ยวหลายสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ซึ่งต้อง-
การศึกษาถึงลักษณะของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดชลบุรี ในด้านรูปแบบ และ
แนวทางในการพัฒนา

สำหรับเนื้อหาของรายงานการวิจัยที่มีอยู่เป็นการนำเอาโครงการย่อยมาเสนอรวมเป็นเล่ม
เดียวกัน ซึ่งมีการศึกษารายละเอียดในแต่ละด้านโดยมีสาระสำคัญของแต่ละบทดังต่อไปนี้

ในบทแรก เป็นการกล่าวถึงสภาพทั่ว ๆ ไปของจังหวัดชลบุรีในด้านภูมิศาสตร์กายภาพ
ของจังหวัด ลักษณะประชากร การปกครองและการบริหาร ประวัติความเป็นมาและการพัฒนา
ทางด้านเศรษฐกิจของเมืองชลบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดในภาคตะวันออก
เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนา ทั้งในด้านการพัฒนาการเกษตร
อุตสาหกรรม และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ในบทนี้ยังได้กล่าวถึงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม
ภายในจังหวัดโดยละเอียด เช่น กลุ่มคนจีน ลาว และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

ในบทที่สอง ประกอบด้วยสาระที่เกี่ยวกับลักษณะของระบบบริเวณที่เป็นศูนย์กลางใน
ระดับต่าง ๆ โดยกล่าวถึง การวิเคราะห์และการวางแผนพัฒนาระดับภูมิภาค ซึ่งต้องการผู้ที่มี
ความรู้ ความสามารถในหลาย ๆ สาขาวิชาการ ตลอดจนทัศนคติหลายด้านทั้งของนักวางแผนภูมิภาค
นักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ภูมิศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ และนักวิชาการอื่น ๆ สำหรับใน
บทนี้เป็นการศึกษาของนักวิชาการทางด้านภูมิศาสตร์ซึ่งได้แสดงรูปแบบสำคัญ ๆ ของระบบศูนย์

กลางบางแบบภายในรูปภาค และได้อธิบายถึงบทบาทของบุคคลและกลุ่มบุคคลภายในภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับระบบของสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางในระดับภูมิภาค ศูนย์กลางตลาดกับระบบการขนส่ง ศูนย์กลางตลาดและการจัดจำหน่ายสินค้าและบริการที่สำคัญและจำเป็นภายในจังหวัดชลบุรี

บทที่สาม เป็นเรื่องเกี่ยวกับแหล่งผลิตและขายตลาดสินค้า ซึ่งมีลักษณะของธุรกิจทั้งที่เป็นแบบประเพณี แบบผสม และแบบที่ทันสมัย และได้อธิบายถึงผลิตผลต่าง ๆ ภายในจังหวัดชลบุรี โดยแบ่งออกเป็น ผลผลิตและสินค้าทางค้ำเกษตรกรรม ผลผลิตสินค้าค้ำอุตสาหกรรม ขายตลาดของผลผลิตสินค้าทางค้ำเกษตรกรรม เช่น การประมงน้ำเค็ม ผัก และผลไม้ เบ็ด ไก่และไข่ ส่วนขายตลาดของผลิตผลทางอุตสาหกรรม เช่น มันสำปะหลัง อ้อยและน้ำตาล โรงสีข้าว ผลิตภัณฑ์อาหารจากทะเล การค้าไม้ อิฐและกระเบื้อง นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมประเภทการบริการ ซึ่งหมายถึงงานค้ำบริการต่าง ๆ ของธุรกิจเอกชน และนับรวมงานของทางราชการ ลูกจ้าง และพนักงานเข้าไปด้วย

สาระสำคัญของบทที่สี่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพชนบทในจังหวัดชลบุรี โดยเลือกชุมชนเพื่อการศึกษา 3 ชุมชน คือ หมู่บ้านบางเสร่ ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ หมู่บ้านหนองไทร/และหมู่บ้านหนองยาง (รวมเป็น 1 ชุมชน) ตำบลหมอนนาง อำเภอพนัสนิคม และหมู่บ้านหนองไผ่แก้ว ตำบลหนองอิรุณ อำเภอบ้านบึง โดยได้มีการศึกษาถึงลักษณะประชากร ลักษณะทางเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพ การถือครองที่ดิน ลักษณะทางสังคม การคมนาคม การยอมรับเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างทางนิเวศน์วิทยาแล้ว พบว่าหมู่บ้านบางเสร่เป็นหมู่บ้านที่มีความก้าวหน้าที่สุด เนื่องด้วยปัจจัยทางค้ำการประกอบอาชีพ คือ อาชีพประมงและทำเลที่ค้ำ

ส่วนหมู่บ้านหนองยาง/หนองไทร และหมู่บ้านหนองไผ่แก้ว เป็นหมู่บ้านทำนาและทำไร่ตามลำดับ มีความแตกต่างกันในค้ำลักษณะ การถือครองที่ดินอันเนื่องมาจากประวัติความเป็นมาในค้ำการจับจองที่ดินของหมู่บ้านแตกต่างกัน หนองไผ่แก้วมีผู้ที่ประกอบอาชีพปลูกไร่ซึ่งต้องมีการเช่าที่ดินมากกว่าหมู่บ้านหนองยาง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินและมีกรรมสิทธิในที่ดินที่ถือครองอยู่

บทที่ห้า เป็นเรื่องแรงงานเยาวชนในเมืองชลบุรี ซึ่งหมายถึงแรงงานเยาวชนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี รายละเอียดของการศึกษานี้เน้นในด้านสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว ลักษณะครอบครัวของเยาวชน ระดับการศึกษาและการฝึกฝนทางอาชีพ ตลอดจนสภาพของการทำงานและความต้องการของเยาวชน และในขณะเดียวกันได้ศึกษาถึงลักษณะโครงสร้างของสังคมในเมืองชลบุรี ลักษณะการฝึกงาน และการอาชีพของเยาวชน ความต้องการในด้านการศึกษาและการฝึกอาชีพ ตลอดจนการศึกษาถึงเชื้อชาติของเยาวชน ซึ่งได้ศึกษาถึงเชื้อชาติของคนรุ่นพ่อรุ่นปู่ รวมทั้งการกลายเป็นคนไทยและการย้ายถิ่น

บทที่หก เป็นเรื่องเกี่ยวกับความทันสมัย และการพัฒนาในจังหวัดชลบุรี เนื้อหาประกอบด้วยการศึกษาเปรียบเทียบระบบค่านิยมสมัยใหม่ เพื่อหาความแตกต่างระหว่างคนในเขตเมืองกับเขตชนบท ซึ่งจะมีผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความทันสมัย หรือการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าโดยมีมาตรฐานของความเจริญแบบตะวันตกเป็นบรรทัดฐาน

จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อค่านิยมสมัยใหม่ของบุคคลทั้งในเขตเมืองและชนบท ก็คือ การศึกษา การใช้สื่อมวลชน และเศรษฐกิจ และทราบต่อไปอีกว่าค่านิยมทางสังคมที่เป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของตัวบุคคลตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้นั้นมีเกณฑ์เด่น ๆ ก็คือ การกระทำอย่างจริงจัง (Activism) ความผูกพันกับเครือญาติ (Integration with relatives) การใช้สื่อมวลชน (Participative in Mass Media) และเมื่อนำเอาค่านิยมเหล่านี้ไปวัดระดับความทันสมัยของคนชลบุรี ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทแล้วพบว่าชาวชลบุรีอยู่ในกลุ่มที่มีระดับค่านิยมอยู่ในระยะที่เรียกว่า “ระยะเปลี่ยนผ่าน”

รายละเอียดของบทนี้ยังได้กล่าวสรุปเน้นให้เห็นถึงการพัฒนาจังหวัดชลบุรี ในด้าน การพัฒนาการเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งมีผลในด้านความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง การย้ายถิ่น การขยายขยายตลาด รูปแบบของหมู่บ้านเปลี่ยนไป ในด้านอาชีพ ระบบการขนส่งแนวความคิดใหม่ ฯลฯ

ในบทสุดท้าย คือ บทที่เจ็ด เป็นเรื่องของ การสรุปและข้อเสนอแนะ ซึ่งเน้นให้เห็นว่า การพัฒนาประเทศจะพัฒนาเพียงด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะทางด้านวัตถุอย่างเดียวไม่ได้ จะมีผลร้ายต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การพัฒนาจังหวัดชลบุรีในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น น่าที่จะเป็นตัวอย่างในการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดอื่น ๆ

ในส่วนที่เป็นข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาจังหวัดชลบุรีนั้น ผู้วิจัยได้ชี้ประเด็นสำคัญ ๆ คือ (1) ควรจะมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ ในระดับผู้ผลิตในหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วจังหวัด (2) มีการขยายศูนย์กลางการค้าระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน เพื่อที่จะทำให้อัตราการค้าระหว่างเมือง และชนบทมีน้อยลง (3) ลดความสำคัญของตัวเมืองชลบุรีโดยโยกย้ายกิจการต่าง ๆ จากตัวเมืองไปไว้ที่ศูนย์การค้าระดับที่ต่ำกว่า เพื่อว่าการขยายตัวของเมืองจะได้ไม่เร็วเกินไป และควรจะมีการวางผังเมืองอย่างรัดกุมเพื่อป้องกันปัญหาการขยายเมืองในอนาคต และ (4) พยายามโยกย้ายโครงการระดับชาติที่ได้มีการเสนอไว้ แล้วให้กระจายออกไป เพื่อว่าการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นจะได้ไม่รวมอยู่ที่จุดเดียว ควรจะมีการกระจายการพัฒนาขึ้นในหลาย ๆ จุดพร้อม ๆ กันไป

บทย้อวิทยานิพนธ์ทางด้านสังคมศาสตร์

นิตยา กัทลิตระพันธ์

นายสมศักดิ์ ศรีสันติสุข : สังคมแบบดั้งเดิมที่กำลังเปลี่ยนสภาพ : การศึกษาหมู่บ้านสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น (The passing of traditional society : a study of two villages in Changwat Khon Kean)

ศึกษาปรากฏการณ์ของสังคมแบบดั้งเดิมที่กำลังเปลี่ยนสภาพไปในจังหวัดขอนแก่นไทย เน้นการเปรียบเทียบโครงสร้างกลุ่มสังคมแบบต่างๆ ภายในหมู่บ้าน 2 แห่ง ซึ่งได้แก่กลุ่มเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรภายในหมู่บ้าน 2 แห่ง กลุ่มภายในหมู่บ้านที่ไม่ได้มีกลุ่มเกษตรกรตั้งขึ้น และกลุ่มที่ไม่ได้ทำนา เพื่อค้นหาว่าการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย (Modernization Transitional Pattern) นั้นกลุ่มแบบไหนยังอยู่ในชั้นแบบประเพณีดั้งเดิม (Traditional Pattern) กลุ่มแบบใดที่กำลังอยู่ในชั้นที่กำลังเปลี่ยนผ่าน (Transitional Pattern) และกลุ่มแบบใดอยู่ในชั้นที่ทันสมัยแล้ว (Modern Pattern) ทั้งยังศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย โดยได้เน้นการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านจิตใจของชาวบ้าน (Internal Modernization) ตลอดจนกระทั่งได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างภายในกลุ่มสังคมแบบต่างๆ ในด้านการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยของแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพื่อวินิจฉัยว่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในด้านจิตใจอย่างไร

ผลจากการศึกษาปรากฏว่าแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มต่างๆ ส่วนใหญ่อยู่ในชั้นของระบบที่กำลังเปลี่ยนผ่าน ส่วนที่ยังอยู่ในแบบประเพณีแบบดั้งเดิมและเปลี่ยนเป็นชั้นทันสมัยแล้วมีอัตราส่วนร้อยละน้อยกว่าชั้นที่กำลังเปลี่ยนผ่าน สำหรับการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านจิตใจ ส่วนใหญ่อยู่ในชั้นที่กำลังเปลี่ยนผ่าน และส่วนน้อยที่อยู่ในชั้นทันสมัย ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในด้านจิตใจของชาวชนบท คือ ประสิทธิภาพการทำงาน การท่องเที่ยว การฟังข่าวสาร

ถึงสำคัญประการหนึ่งของการเปรียบเทียบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในค่านิยมและ
 ความรู้สึกนึกคิดก็คือ การพบว่าส่วนใหญ่จะเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในค่านิยมในอัตราที่เร็ว
 กว่าแบบแผนชีวิตที่ปรากฏออกมาภายนอก เมื่อเป็นเช่นนี้การนำเอาสิ่งทันสมัยทางด้านวัตถุไปให้
 แก่ชาวชนบทเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันจึงพอจะสัมฤทธิ์ผลได้โดยไม่ยาก เพราะทางค่านิยมนั้น
 ประชาชนยอมรับอยู่แล้ว ซึ่งก็จะเป็นแนวทางและผลดีต่อการพัฒนาท้องถิ่นในค่านิยมที่ชาว
 ชนบทได้เข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยยกเว้นในด้าน Religiosity Individualism
 & Family Spere ยังอยู่ในระดับต่ำและปานกลาง

นายสันทัต เสริมศรี : อาชีพที่ใช้การเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Non-
 agricultural occupation of farmers in the North-East)

ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในท้องถิ่นชนบทที่มีความแตกต่างกัน
 ในสถานที่ตั้ง และลักษณะบางประการที่จะมีความสัมพันธ์กับการมีอาชีพที่ใช้การเกษตรของ
 เกษตรกรในสังคมไทย โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาและวิจัยในโครงการเรื่องการใช้กำลังคนใน
 ชนบทและโครงการเศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่ง
 ดำเนินงานโดยสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ภายใต้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน
 ระหว่างสภา ฯ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการศึกษาพบว่า งานที่ไม่ใช่เกษตรกรนั้นเป็นงานที่ไม่ถาวร และเป็นงานที่มีมา
 นานแล้ว ชาวบ้านรู้จักและปฏิบัติกันมานานเมื่อมีความต้องการรายได้เพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากการ
 ทำไร่นานาไม่ไถ่ผล หรือต้องการเพื่อการดำรงชีวิตก็ตาม ลักษณะของผู้ที่มีอาชีพทั้งเกษตรกรรวม
 และไม่ใช่เกษตรกรนั้น พอกกล่าวได้ว่าเป็นครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจถูกจำกัด ซึ่งมีแรงงาน
 น้อย ที่ดินถือครองน้อยไม่พอเพียงกับครอบครัว และปัจจัยทางสังคม พบว่าลักษณะของผู้ที่มี
 อายุุน้อยจะมีการประกอบอาชีพทั้งเกษตรกรและไม่ใช่เกษตรกรมากกว่าผู้ที่มีอายุมาก ปัญหา
 ที่อาจยังผลให้ชาวชนบททำงานที่ไม่ใช่การเกษตรนั้นเป็นได้ ในลักษณะของการปฏิบัติตามประเพณี
 ในการแบ่งมรดกที่ดินให้บุตรและอิทธิพลของความเจริญจากเมืองประการหนึ่ง อย่างไรก็ตามการ
 ที่จะให้ท่านายลักษณะของชาวชนบทจะหันไปทำงานที่ไม่ใช่เกษตรกรเป็นหลักนั้นเป็นการยากที่

จะกล่าวให้แน่ชัด เพราะการที่ชาวนาหรือชาวนบพที่มีอาชีพที่ไม่ใช่การเกษตรนั้นขึ้นอยู่กับโอกาสของงานมากกว่า ซึ่งงานที่ปรากฏขึ้นมาใหม่จากงานที่เคยทำกันมากก็พบว่า เป็นงานที่มีการก่อสร้าง เชื้อน ทางรถไฟ สิ่งเหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ชาวนบพที่อยู่ใกล้แหล่งงานได้มีการทำงานที่ไม่ใช่การเกษตร ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงควรให้มีการขยายความเจริญบางส่วน มากกว่าที่จะรวมทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในเมืองหลวงแต่เพียงอย่างเดียว จะเป็นการพัฒนาแรงงานส่วนเกินของชาวนบพได้

นายดำรง ฐานดี : ทศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมือง (Rural household heads' attitude towards rural urban migration of the youth)

ศึกษาลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ที่อาจมีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมือง และลักษณะของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองจริง ๆ ของคนไทยในหมู่บ้าน (อาศัยข้อมูลจากโครงการวิจัยการใช้กำลังคนในชนบท รอบที่สองของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ) เปรียบเทียบทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้าน 2 แห่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ และหมู่บ้านอีก 2 แห่ง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นควรช่วยกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมืองอื่น ๆ และกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพราะแรงดึงดูดจากตัวเมืองมีมาก หัวหน้าครัวเรือนเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มมากกว่าเด็กสาวถึง 3 เท่า

ในการพิจารณابیปัจจัยทางเศรษฐกิจของครัวเรือนต่อทัศนคติ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนทั้ง 2 จังหวัดที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวสูงสุด เพื่อพิจารณาถึงการทำเกษตรกรรมบนที่ดินถือครองแล้ว หัวหน้าครัวเรือนจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีขนาดที่ดินถือครองปานกลางและจังหวัดปราจีนบุรี ที่ทำเกษตรกรรมบนที่ดินถือครองขนาดใหญ่เห็นชอบต่อการย้ายถิ่น บีบีซีทางสังคมสตรีที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนชาย ในขณะที่ปราจีนบุรีหัวหน้าครัวเรือนชายมีแนวโน้มของการเห็นดีด้วยมากกว่า หัวหน้าครัวเรือนทั้งสองจังหวัดที่อยู่ในกลุ่มอายุ 30-39 และ 40-49 เห็นชอบกับการย้ายถิ่นสูงสุด ส่วนการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนที่อ่านออกเขียนได้ของจังหวัดกาฬสินธุ์ และจบชั้นประถมศึกษาตอนต้นของจังหวัดปราจีนบุรี เห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวสูงสุด

ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่ทั้ง 2 จังหวัด มีแนวโน้มในการย้ายถิ่นสูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีขนาดเล็ก ประสบการณ์ของการเคยย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง หัวหน้าครัวเรือนที่เคยมีประสบการณ์ดังกล่าวของกาฬสินธุ์ เห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวส่วนมาก ตรงกันข้ามหัวหน้าครัวเรือนปราจีนบุรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง กลับมีแนวโน้มเห็นชอบกับการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวสูงสุด

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการย้ายถิ่นจริง ๆ แล้ว หัวหน้าครัวเรือนกาฬสินธุ์ที่มีบุตรย้ายถิ่นเข้าไปในเขตเมืองจริง ๆ จำนวนร้อยละ 9 ปราจีนบุรีร้อยละ 34.9 ของจำนวนหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด และหัวหน้าครัวเรือนดังกล่าวก็มีทัศนคติเกี่ยวกับการย้ายถิ่นคล้ายคลึงกันกับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ ส่วนเหตุผลที่บุตรของหัวหน้าครัวเรือนต้องย้ายถิ่นออกไปสู่เขตเมืองนั้น ส่วนใหญ่ต้องการไปหางานทำในอาชีพที่มีใช้เกษตรกรรม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล
๑๑๐/๖๖-๖๘ ถนนพระราม ๖ (เจริญผลตึกใหม่) พญาไท กรุงเทพฯ โทร. ๒๕๑๘๐๗๗
นางพิมพ์ พิษณุรักษ์ พิมพ์ที่พิมพ์โฆษณา ๒๕๒๒

